UNIVERZITET SINGIDUNUM
DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE
STUDIJSKI PROGRAM : POSLOVNI SISTEMI U TURIZMU I HOTELIJERSTVU

MASTER DIPLOMSKI RAD:

PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA VENECUELE

Mentor:
Prof. dr Slobodan Unković

Kandidat:
Jelena Tulić 9403/08

BEOGRAD
2009.

PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA VENECUELE

SADRŽAJ

UVOD 3

I DEO
RESURSI ZA RAZVOJ TURIZMA VENECUELE 5
1. Karakteristike privrede Venecuele 6
2. Prirodni resursi 10
3. Kulturni resursi 21
4. Saobraćajna povezanost i telekomunikacije 29
5. Smeštajni i ostali važniji receptivni kapaciteti 31
6. Organizacija turizma 35
7. Ostale atraktivnosti 37
8. Uloga turizma u privrednom razvoju Venecuele 39

II DEO
OSTVARENI REZULTATI VENECUELE NA MEDjUNARODNOM TURISTIČKOM TRŽIŠTU 42
1. Turistički promet - nivo i dinamika 43
2. Karakteristični segmenti stranih turista 45
3. Procenjena turistička tražnja u Venecueli 48
4. Promocija Venecuele na medjunarodnom turističkom tržištu 51

III DEO
PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA VENECUELE 53
1. Održivi rzvoj kao faktor uspešng razvoja turizma Venecuele 54
1.1 Pristup i problemi održivog razvoja od značaja za turizam 54
1.2 Problemi i mogućnosti očuvanja ključnih prirodnih turističkih resursa 57
1.3 Problemi i mogućnosti očuvanja ključnih kulturnih turističkih resursa 65
2. Pravci budućeg razvoja turizma Venecuele 71

ZAKLJUČAK 80

UVOD

Tema ovog teorijsko-empirijskog istraživanja je Bolivarijanska Republika Venecuela u medjunarodnom turizmu.

Venecuela je jedna od najlepših zemalja Južne Amerike i po mnogo čemu jedinstvena. Uprkos potencijalima, do današnjeg dana nije uspela da ostvari dobar plasman na svetskom turističkom tržištu.

U **predmetu rada** razmatraće se prirodni i kulturni turistički resursi, kao i faktori koji pozitivno i negativno utiču na njihovu konzervaciju. Analiziraće se obim i kvalitet turističke infra i suprastrukture i atraktivnosti integrisanog turističkog proizvoda Venecuele. Daće se kraći osvrt na ekonomske i socijalne osobenosti radi dobijanja potpunije slike o perspektivama za razvoj turizma. Definisaće se problemi u vezi sa održivim razvojem i pojedine metode za njihovo prevazilaženje.

Cilj ovoga rada jeste da se ustanove faktori koji deluju limitirajuće na položaj Venecuele u svetskom turizmu i pronadju adekvatna rešenja za unapredjenje razvoja turističke delatnosti.

Turistička putovanja su mnogo više od zadovoljenja potreba za avanturom ili odmorom. U vreme ekološke i ekonomske krize, političkih i verskih sukoba, ratova i terorizma, treba pronaći oaze u kojima se čovek moze osećati mentalno i fizički zdravim. **Značaj** ovog istraživanja leži u tome što otkriva Venecuelu kao jednu od tih oaza. Njime se želi pokazati da u globalnom haosu koji vlada, Venecuela, kao turistička destinacija, moze doprineti zadovoljenju nekih od najvažnijih potreba čoveka 21.veka.

Generalna hipoteza od koje se polazi u ovom radu je da Venecuela raspolaže svim potrebnim resursima na osnovu kojih bi mogla postati značajna turistička zemlja. U tu svrhu neophodno je ukazati na najbitnije faktore koji povoljno i nepovoljo utiču ili mogu uticati na razvoj turizma u Venecueli.

Odnos turističkih resursa Venecuele i ostvarenih rezultata u svetskom turizmu je veoma kontradiktoran. Stoga **prva pomoćna hipoteza** jeste da trenutno loša pozicija na medjunarodnom turističkom tržištu nije posledica nedostatka potencijala, već neadekvatne turističke politike. Drugim rečima, slaba aktivnost turističkog sektora je posledica potcenjivanja realne ekonomske moći turizma usled naftno orijentisane privrede.

Ograničenost i iskoristljivost resursa i konstantne promene pod dejstvom prirodnih sila najveća su pretnja kako turističkoj delatnosti, tako i samom čovečanstvu. Formiranje svesti o iscrpnosti prirode i prihvatanje zelene paradigme su osnova egzistencije savremenog čoveka. **Druga pomoćna hipoteza** jeste da uprkos kvalitetnim

prirodnim i kulturnim resursima, bez environmentalno odgovornog ponašanja i primene strategija održivog razvoja u svim njegovim dimenzijama, ne mogu se postaviti temelji za uspešan razvoj turizma u Venecueli.

Postupak pozicioniranja jedne turističke destinacije na svetskom trižištu je izuzetno složen jer zavisi od velkog broja unutrašnjih i spoljašnjih faktora. Stoga je potrebno objediniti i analitički i sintetički aspekt metoda u toku istraživanja. Da bi se napravio snimak stanja Venecuele na medjunarodnom truističkom tržištu koristiće se **kvantitativna analiza.** Moraju se proučiti statistički obrađeni podaci kako bi se doslo do konkretnih rezultata i kako bi se definisao smer u kojem se kreću turistički nivo i dinamika. Radi boljeg razumevanja uticaja koji pozitivno i negativno deluju na trenutni i potencijalni razvoj turizma Venecuele, **deskriptivnom metodom** će se predstaviti glavni tokovi u privrednim i socijalnim dešavanjima i najvažniji aspekti integrisanog i parcijalnih turističkih proizvoda. Ispitaće se problemi održivog razvoja od značaja za turizam i zemlju u celini. Na podatke dobijene analizom primeniće se **sintetički postupak** koji za cilj ima integraciju kjučnih saznanja radi dobijanja celovite slike.

U procesu prikupljanja podataka koristiće se **sekundarni izvori** dobijeni iz knjiga, naučnih publikacija, novinskih članaka, časopisa organizacija iz domena turizma, dokumentarnih filmova, web stranica i anketa sprovedenih na inostranim turistima. Kao **primarni izvor** navodi se iskustvo stečeno boravkom u Republici Venecueli i konstatacije do kojih se došlo posmatranjem izvesnih dešavanja u socijalnom, ekonomskom i turističkom okruženju, i kroz razgovore sa inostranim posetiocima.

Deduktivnim procesom istraživanja doći će se, na osnovu dobijenih činjenica, do konkretnog zaključka koji se tiče perspektive razvoja turizma Venecuele. S obzirom na kompleksnost predmeta ovog rada, istraživanje obuhvata vremenski interval od 2000. do 2008. godine. kako bi se mogla pratiti dinamika razvoja turističke delatnosti i promene u makro okruženju koje na nju imaju direktan i indirektan uticaj.

Proučavanjem lanca vrednosti koji Venecuela poseduje kao destinacija i **analizom prednosti i slabosti** otvara se mogućnost za definisanje strateških pravaca koji bi doveli do penetracije na medjunarodno turističko tržište. To bi ujedno predstavljalo i poslednju fazu u ovom radu. Na samom kraju rada izvršiće se **verifikacija generalne i pomoćnih hipoteza** kako bi se ustanovilo da li je istraživanje dovelo do očekivanih rezultata i da li su obrađeni aspekti turističkog potencijala Venecuele dovoljni da značajno izmene položaj koji joj trenutno pripada u svetskom turizmu.

Ključne reci: Venecuela, turizam, destinacija, turističko tržište, turistička tražnja, turistička ponuda, promet, dinamika, potencijal, problem, okruženje, održivost, razvoj, zaštita, nasledje, resursi, environmentalizam, zajednice, strategija

I DEO

RESURSI ZA RAZVOJ TURIZMA VENECUELE

Najvažnije pretpostavke za razvoj turizma u Republici Venecueli nalaze se u njenim nesvakidašnjim prirodnim lepotama, izuzetno povoljnom geografskom položaju i egzotičnom kulturnom nasledju. Mentalitet samih Venecuelanaca takodje u potpunosti ide u prilog ovoj delatnosti. Ipak, nemoguće je izuzeti značaj naftne industrije za razvoj ne samo turizma, vec i kompletne privredne infrastrukture. Ogromni naftni resursi uvrstili su Venecuelu u sam svetski vrh proizvodjača i izvoznika nafte. To je omogućilo do tada zatvorenoj državi da se otvori prema svetu u pogledu robne razmene i protoka stranih državljana. Tako je Venecuela nesigurnim koracima stupila na medjunarodno turističko tržište. Vremenom je njena uloga na tom tržištu jačala zahvaljujući pre svega prirodnim lepotama, egzotici i okruženju oslobodjenom rasnih i verskih predrasuda. Medjutim, naftno orijentisana privreda do današnjih dana nije ostavila mnogo prostora za intezivniji razvoj turističkog sektora. Pored toga, mnogobrojna politčka, ekonomska i socijalna previranja doprineli su tome da Venecuela u domenu turizma ne ostvari značajnije rezultate. Uprkos faktorima koji opstruiraju njenu penetraciju na medjunarodno turističko tržište, postoje tendencije koje ukazuju na mogućnost uspešnog razvoja ove delatnosti. To se može ostvariti samo primenom pažljivo odabranih marketinških strategija i ulaganjima koje naftni sektor može da obezbedi, kako za promociju turističkih destinacija, tako i za njihov održivi razvoj.

1. Karakteristike privrede Venecuele

Na osnovu stepena razvijenosti privrede i ostvarenog bruto društvenog proizvoda, Venecuela medju zemljama Južne Amerike zauzima 4. mesto. Prethode joj Brazil, Meksiko i Argentina. Za ovu relativno dobru poziciju može pre svega da zahvali bogatim rezervama nafte, prirodnog gasa, uglja, gvozdene rude, boksita, aluminijuma i čelika, ali i zlata i dijamanata, kao i mnogih drugih minerala i ogromnom hidro potencijalu. Postoje istraživanja koja ukazuju na to da se čak 14% svih poznatih rezervi rude zlata na planeti nalazi upravo na teritoriji Venecuele. Najveće rezerve ove rude leže u još netaknutim područjima venecuelanske Amazonije i Guajane, te stoga ona nije eksploatisana u očekivanoj meri.

Najveći deo svog društvenog proizvoda Venecuela ostvaruje eksploatacijom i izvozom nafte i derivata (oko 28-30 % ukupnog DP). Zarada dobijena od izvoza ovih proizvoda čini čak do 90% od ukupne zarade koju Venecuela ostvaruje izvozom.[1] Naftni sektor zapošljava oko 24% ukupne radne snage. Venecuela je jedan od osnivača i vodećih članova OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries) i pripada joj 5. mesto po važnosti u ovoj organizaciji. Procesom aperture koji je započeo 1992. godine Venecuela je otvorila vrata stranoj participaciji u svim sektorima naftne industrije i time značajno unapredila njen dalji razvoj. Naftna kompanija preko koje se vrši proizvodnja nafte i derivata, PDVSA (Petroleos de Venezuela), je u državnom vlasnistvu. Slična je situacija i

[1] INE Estadisticas 2000- 2008 – Zavod za statistiku - statistike od 2000.- 2008.godine

sa ostalim granama privrede. U poslednjih nekoliko godina izvršena je nacionalizacija mnogih privrednih oblasti: energetike, elektroprivrede, proizvodnje cementa i čelika kao i velikog dela telekomunikacija. U julu 2008. godine vlada je najavila i nacionalizaciju jedne od najvećih privatnih banaka u zemlji, Banke Venecuele (Banco de Venezuela). Ovaj proces predstavlja veliku pretnju pravima na imovinu i stvara jedno prilično nesigurno makroekonomsko okruženje koje karakterišu visoka inflacija i kontrola robne razmene. Samim tim sužava se prostor za aktivnosti i razvoj privatnog sektora i limitiraju se privatne investicije. Ovakva sredina ne deluje povoljno na strana ulaganja i razvoj turizma, a istovremeno, usled naftno orjentisane privrede, razvoju turizma se još uvek ne posvećuje dovoljno pažnje.

Otkriće nafte i početak njene eksploatacije 20-ih godina prošlog veka odredili su smer budućeg razvoja privrede Venecuele. Vremenom je naftna industrija poprimala sve veće razmere, te je njen uticaj na celokupnu privredu bio ogroman. To najbolje pokazuje činjenica da je pre 20-ih godina prošlog veka društveni proizvod po glavi stanovnika u Venecueli bio najniži u regionu, a zatim je, otkrićem nafte, usledio njegov vrtoglavi rast. Od 50-ih pa sve do 80-ih godina prošlog veka (kada su značajno pale cene nafte na tržistu), Venecuela je ostvarivala najveći doprinos po glavi stanovnika u Južnoj Americi. Potom je, usled promene cena, nastupilo opadanje.

Pored nafte, Venecuela ima velike rezerve prirodnog gasa na osnovu kojih se rangira medju prvih 10 zemalja u svetu u ovoj kategoriji. Izvoz prirodnog gasa, tečnog gasa, butana i propana je takodje razvijen i usmeren prvenstveno ka Sjedinjenim Američkim Državama i zemljama Južne Amerike. Venecuela je takodje značajan izvoznik aluminijuma, čelika, hemijskih proizvoda, gvozdene rude, plastike, cementa, papirnih prizvoda, ribe, morskih plodova i cigareta. Glavna izvozna tržišta čine SAD, Italija, Holandija (pre svega Holandski Antili), Kolumbija i Meksiko. U poslednje vreme sve veću ulogu u trgovini Venecuele igra i NR Kina.

Što se tiče uvoza, najviše je zastupljena potrošačka roba: prehrambene namirnice, mašine, transportna oprema i gradjevinski materijali. Uvozi se iz SAD-a, Brazila, Kolumbije, Meksika i Kine. Važne trgovačke partnere Venecuela ima i u Velikoj Britaniji, Japanu, Nemačkoj, Kanadi, Francuskoj i Španiji.

Ostali (ne-naftni) sektori industrije Venecuele mogu se okarakterisati kao relativno dobro razvijeni, ali nepropocionalni potencijalima i radnoj snazi kojom država raspolaže. Najznačajniji su proizvodnja papira, automobliskih guma, djubriva, tekstila, prehrambenih proizvoda i napitaka. Jednako je zastupljeno i sklapanje automobila za domaće i inostrano tržište. Ovi segmenti proizvodnje zajedno čine oko 17% ukupnog društvenog prozvoda. Poljoprivreda je veoma slabo razvijena ako se uzmu u obzir blagodeti podneblja u smislu plodnog zemljišta, klime i brojnih jestivih biljnih kultura. Poljoprivredi pripada oko 4% ukupnog društvenog proizvoda[2]. Taj procenat država ostvaruje proizvodnjom i izvozom pirinča, korena yuca[3], cigareta, ruma, raznih vrsta ribe i morskih plodova, pasulja i tropskog voća (banane, papaja, kokos,urme, mango, ananas itd.). Venecuela je i značajan uzgajivač šećerne trske, suncokreta, kukuruza, kikirikija, kakaoa, kafe, pamuka i šargarepe. Uzgoj stoke i proizvodnja mesa i mleka takodje

[2] La Economia Venezolana - časopis, izdanje decembar 2007.

[3] Yuca - veliki jestivi koren izvanrednog ukusa i visoke nutritivne vrednosti. Veoma je rasprostranjen na teritoriji Venecuele i uz pirinač predstavlja osnovnu namirnicu u ishrani Venecuelanaca

predstavljaju važne segmente poljoprivrede. Ovaj sektor zapošljava oko 11% ukupne radne snage, dok je čak 65% angažovano u trgovini i sektoru usluga.[4]

Kako bi se stekla jasnija predstava o stanju privrede u toku poslednje dekade, priložena tabela pokazuje varijacije u društvenom proizvodu Venecuele od 2000-2008. godine:

Tabela 1: Varijacije u društvenom proizvodu, ukupnom i per capita, minimalnom ličnom dohotku i godišnjoj inflaciji u periodu od 2000-2008. godine

Kategorija/ Godina	**Društveni bruto proizvod (izražen u mld US$)**	**Dr.proizvod per capita (izražen u US $)**	**God.varijacija u dr.proizvodu u %**	**Min.lični dohodak (izražen u US$)**	**Godišnja inflacija**
2000	117,153	4.845,028	/	212	13,4
2001	122,910	5.033,160	3,4	219	12,3
2002	92,889	3.728,997	- 8,9	164	34,2
2003	83,442	3.285,134	- 7,7	154	27,1
2004	112,800	4.353,528	17,9	171	19,2
2005	143,434	5.427,296	9,4	196	14,4
2006	181,608	6.736,205	10,3	238	17,0
2007	236,390	8.595,725	8,4	286	22,5
2008	334,260	11.933,683	4,8	372	30,9

Izvor : BCV – Banco Central de Venecuela – Centralna Banka Venecuele

Treba napomenuti da je 1999. godina[5] (kao i godine pre nje)[6] bila godina velike ekonomske recesije i političkih previranja i ne odaje pravu sliku stanja. Stoga je za baznu godinu u ovom istraživanju uzeta godina 2000., koja je bila relativno mirna. Usled značajnog porasta cena nafte na medjunarodnom tržištu, u 2000. i 2001.godini došlo je do oporavka privrede, ali on nije dugo trajao. S obzirom na to da su svi ostali privredni sektori bili (i ostali) daleko slabije razvijeni u odnosu na naftni, svaki trenutni pad cena na naftnoj berzi vraćao je venecuelansku privredu korak unazad.

U 2002. i 2003. godini opet nastupa recesija usled velike inflacije i novih političkih previranja. Smanjenje društvenog proizvoda u ove dve godine predstavlja najveće u istoriji Venecuele. Na udaru su se našli ne samo naftni, već i sektor za gradjevinarsvo, trgovinu i industrijsku proizvodnju. Godine 2002. došlo je do neuspelog pokušaja da se zbaci predsednik Čaves, kao i velike devalvacije bolivara, nacionalne valute. To je, naravno, dovelo do velike inflacije (34,2%). Masovni štrajkovi širom zemlje znatno su oslabili proizvodnju, a samim tim i izvoz. Istovremeno, naftni sektor je trpeo zbog neslaganja sa OPEC-ovim utvrdjenim kvotama.

[4] INE fuerza de trabajo,estadisticas 2000-2008 – INE radna snaga, statistike 2000-2008

[5] 1999. sadašnji predsednik Ugo Čaves dolazi na vlast, te se ta godina smatra velikom prekretnicom. To je ujedno početak bolivarijanskog socijalizma u Venecueli (Socialismo Bolivariano)

[6] 90-te godine bile su veoma kritične, obeležene političkim i socijalnim nemirima

Godine 2003. vlada je ustanovila režim za kontrolu protoka deviza kroz zemlju i u tu svrhu osnovala posebnu komisiju CADIVI (Comision de Administracion de Devisas-Komisija za administraciju deviza). Ova komisja donosi zv. providencije (providencias) koje regulišu kupovinu deviza i kontrolišu njihovu upotrebu u svim sektorima. Centralna Banka Venecuele (BCV-Banco Central de Venezuela) obavlja sve legalne kupovine i prodaje stranih valuta. CADIVI ima pravo da odobri ili odbije bilo koji zahtev za kupovinu deviza. Može ovlastiti i druge odabrane banke da sa njma posluju. Ovako stroga kontrola prometa deviza otvorila je mogućnosti za postojanje tzv. crnog kursa i kupovine deviza ,,na crno", no u ovom delu nije potrebno o tome dalje izlagati. Bitno je samo konstatovati da je došlo do smanjenja stranih investicija i razmene sa drugim zemljama uopšte.

Godina 2004. donosi političku stabilnost, što ima izuzetno povoljan uticaj na celokupnu privredu. Naredne 2005. godine nastavlja se povoljan razvoj privrede. Značajno su uvećani prihodi od izvoza, pre svega zahvaljujući visokim cenama nafte. Dolazi i do odredjenih promena u politici poslovanja same države koje dovode do socijalnog i ekonomskog napretka i stabilizacije kursa bolivara. Godine 2006. zapaža se veliki pomak u ostalim privrednim sektorima poput finansija i osiguranja, gradjevinarstva, komunikacija, trgovine i sektora usluga.

U 2007. nastavlja se razvoj ne-naftnih sektora. Znatno napreduju sektori za komunikacije, finansije i osiguranje, gradjevinarstvo, usluge i industrijsku proizvodnju. U martu 2007. godine vlada je izvršila monetarnu reformu i bolivaru skinula tri nule kako bi stala na put rastućoj inflaciji. Nova valuta se zove Bolivar Fuerte - BsF (snažni bolivar) i tada utvrdjen zvanični kurs važi do današnjeg dana. Po tom kursu 1 $ = 2.145 BsF.

Godina 2008. donosi porast u društvenom proizvodu uprkos padu cene nafte na svetskoj berzi. Iako se i dalje stimulišu manje razvijene oblasti industrije, čak 94% ostvarenog izvoza u ovoj godini dolazi od nafte i drugih energetika.. Jedna od negativnih posledica složenih ekonomskih, socijalnih i političkih dešavanja svakako je izuzetno visoka inflacija koja je dostigla cak 30,9%.

Iz ovog kratkog pregleda možemo zaključiti da privreda Venecuele trpi velike uticaje ekonomskih i vanekonomskih faktora, što dovodi do značajnih oscilacija u društvenom proizvodu i proizvodnoj snazi svih privrednih sektora. Medjutim, prosečna godišnja stopa rasta DP Venecuele u periodu od 2000. do 2008. godine iznosi 14,0. To ukazuje na pozitivne tendencije razvoja privrede uprkos kriznim periodima. Isto tako jasno se vidi da do danas turizam nije zauzeo značajniju ulogu u privredi Venecuele. Iako do sada izloženo uglavnom ne ide u prilog ovoj delatnosti, poslednjih nekoliko godina turizmu se posvećuje veća pažnja i napravljeni su koraci za unapredjenje njegovog razvoja.

2. Prirodni resursi

.

Venecuela se nalazi u severnom delu Južne Amerike i zauzima površinu od 916,445 km^2. Iako ne spada u najveće zemlje sveta, poseduje ogromne prirodne resurse. Karakteriše je nesvakidašnji varijetet klime, reljefa, flore i faune, svojstven samo naprostranijim medju zemljama, poput Kine i Brazila. Njena teritorija je podeljena na 23 provincije, Glavni Distrikt (Distrito Capital) i Federalnu jedinicu koju čine ostrva u njenom sastavu. Geografski položaj Venecuele je veoma povoljan jer je lako pristupačna, a opet relativno dobro zaštićena od udara razornih talasa i vetrova. Južna granica nalazi se u neposrednoj blizini Ekvatora što je čini delom intertropske zone. Na severu i istoku izlazi na Karipsko more i Atlantski okean. Južno se granici sa Brazilom i Kolumbijom, istočno sa Gujanom i zapadno sa Kolumbijom. Deo Karipskog mora koji joj pripada čini njeno patrimonijalno more kojim se dalje graniči sa teritorijalnim morima Dominikanske Republike, Holandskih Antila, Portorika, Devičanskih ostrva (britanskih i američkih), Martinika, Guadalupea i Trinidada i Tobaga. Ako se posmatra geografski centar kontinentalnog dela Venecuele na globusu, i kroz taj globus povuče jedna zamišljena prava, na suprotnom kraju naći ce se južni Tajland. Kada je 1498.godine, na svom trećem putovanju u Novi Svet, Kristofer Kolumbo došao pred obalu Venecuele, zapisao je da se osetio kao da je pronašao raj na zemlji. Novootkrivenu teritoriju je nazvao „Tierra de Gracia“ (Zemlja milosti). Kasnije je ovaj naziv promenjen, no o etimologiji imena Venecuela biće više reči kasnije.

Prirodne lepote kojima raspolaže ova čudesna zemlja pre svega se odnose na same geografske karakteristike podneblja, koje sa stanovišta turističkog razvoja pružaju veoma velike mogućnosti. Kako je to veoma obimna oblast, u ovom radu u fokus ce se staviti samo najznačajniji elementi. Oni jasno pokazuju kakve to prednosti u pogledu prirodnih resursa ima Venecuela za razvoj raznih oblika turizma i dobar plasman na turističkom tržištu. Prirodne resurse mozemo raspodeliti u četiri velike regije, iako se mora naglasiti da bi precizna geografska podela bila drugačija.

- **Karipska obala** duga je više od 3500km, od kojih 1700km čine najlepše plaže od belog peska, koralski nasipi i stotine ostrva. Tirkizna boja vode i fini pesak pružaju savršene uslove za razvoj 3S turizma. Regija obiluje kopnenom i vodenom vegetacijom i životinjskim vrstama, te pruža fantastične mogućnosti za sportski i avanturistički turizam (scuba ronjene, snorkeling, ribolov, istraživanje podvodnih pećina i gerbena itd.). Posmatranje ptica[7] je takodje veoma zastupljeno. Karipsko more je idealno za sve vidove nautičkog turizma. Njegove tople vode i pejzaži konstantan su objekat tražnje ljubitelja krstarenja. U ovoj regiji postoji nekoliko turističkih destinacija na čijoj se promociji radi vec dugi niz godina, ali bez željenih rezultata. Domaći turizam je u velikoj meri razvijen u ovim mestima, ali je potrebno vise raditi na privlačenju inostranih turista.

[7] Venecuela je jedna od zemalja sa najviše vrsta ptica na svetu i životinjskih vrsta uopšte .Zbog toga je oduvek bila zanimljiva prirodnjacima (Henri Pittier, Alexander von Humbolt i dr....), a tako je i danas

Karakteristika ove oblasti je takozvani „guesthouse“[8] turizam. Najveći deo karipske zone je još uvek neiskorišćen i postoji veliki broj potencijalnih turističkih destinacija. Očuvana priroda je od neprocenljivog značaja za podsticanje alternativnih vidova turizma, na kojima i treba instistirati. Bukvalno se svaki pedalj, kako obale tako i ostrvlja, može iskoristiti u turističke svrhe. Od velikog značaja je i to što venecuelanski deo Kariba do sada nije bio izložen prirodnim katastrofama poput cunamija ili razornih vetrova, za razliku od nekih drugih karipskih zemalja (Kube npr.). Iz ove regije izdvaja se nekoliko bitnih i do sada manje ili više ekspoloatisanih destinacija:

- **La Isla de Margarita** - najveće karipsko ostrvo u Venecueli (površine 920km2) i nadaleko je poznata po svojoj lepoti. Legenda kaže da je nastala iz suze andjela i tako dobila naziv Biser Kariba, kako je okolni narodi i danas zovu. Čine je dva ostrva povezana uzanim peščanim nasipom. Na njima se nalaze brojne predivne plaže, dva nacionalna parka i tri prirodna spomenika, u okviru kojih i nekoliko prekrasnih laguna. Margarita pored prirodnih resursa ima veoma kvalitetnu turističku infrastrukturu i jedna je od duty-free zona. Može da zadovolji potrebe turista različitih profila i platežne moći. Nudi širok asortiman usluga u kombinaciji sa nesvakidašnjim prirodnim lepotama. Lako je dostupna jer ima internacionalni aerodrom i prevoz trajektom koji odlično funkcioniše. Margarita je iz očiglednih razloga najposećenija turistička destinacija venecuelanskih Kariba.

La Isla de Margarita

- **Arhipelag Los Roques** – predstavlja najveći koralski arhipelag u Karipskom moru (sastoji se od više od 50 manjih i većih ostrva). Godine 1972. proglašen je nacionalnim parkom i predstavlja veliku atrakciju za turiste. Na njemu se nalaze brojne prelepe plaže od sjajnog belog peska. Voda je kristalno bistra te se lako može

[8] U slučaju Vencuele, i Kariba generalno, „guesthouse“ predstavlja tip smeštaja koji se na izvornom jeziku naziva „posada“. To su manje ili veće kuće čiji se spoljni izgled potpuno uklapa u ambijent, dok enterijer može biti skroman i jednostavan ili luksuzan (namenjen turistima veće platežne moći).

posmatrati izuzetno bogat vodeni svet. Idealni su uslovi za scuba ronjenje i snorkeling, kao i za jedrenje. Los Roques je naseljen i raznim egzotičnim pticama (više od 90 vrsta), pa je zbog toga zanimljiv posmatračima ptica. Ostatak kopnene faune je takodje veoma raznolik i privlaci ljubitelje prirode. Veliki broj pustih plaža i ostrva moze pružiti jedinstveno iskustvo ekoturistima i svima koji žele da budu sami sa netaknutom prirodom. Arhipelag nema izgradjenu turističku infrastrukturu poput Margarite, tako da ne postoje uslovi za masovni turizam. Najveće ostrvo u ahipelagu je naseljeno ribarima-starosedeocima koji su očuvali svoj tradicionalni način života. Prisustvo lokalne zajednice predstavlja značajan faktor razvoja turizma u pogledu kulturne razmene, bogate gastronomije i tradicionalnih umetnosti.

Los Roques

- Arhipelag Las Aves (Ostrva ptica) – nalazi se zapadno od arhipelaga Los Roques i obuhvata preko 20 manjih i većih ostrva. Koralskog je porekla i odlikuje ga u potpunosti očuvana priroda. Naziv je dobio po izuzetnom varijetetu ptica koje ga nastanjuju. Smatra se da ima i najbogatiji vodeni zivot u Južnim Karibima. Na ostrvima nema stalnih rezidenata. Ribari sa drugih ostrva ili obale provode na njima oko tri meseca godišnje u sezonama ribolova. Arhipelag je svedok nekih od najvećih bitaka izmedju Španaca i Holandjana, a dugo je bio i svratište karipskih gusara. Kako je voda gotovo transparentna, u plićim delovima se i danas mogu videti olupine starih brodova, sidra, topovi i razni drugi predmeti. Mnogo ronilaca posećuje ove vode, kako zbog brodova tako i zbog fantastičnih podvodnih ekosistema. Posetioci koji ne vole izazov i avanturu mogu uživati u plivanju, jedrenju i divnom belom pesku. Ovde takodje nema uslova za masovni turizam, što ide u prilog očuvanju prirodne sredine. Ekoturizam bi se mogao razvijati, posebno kao individualni ili u manjim grupama. Iako nema smeštajnih kapaciteta u pravom smislu te reči, postoje autentična prebivališta ribara koja se mogu iskoristiti u turističke svrhe, uz izgradnju novih. Ove gradjevine su od prirodnih materijala i ne narušavaju ambijent. Postoji i mogućnost

korišćenja privremenih oblika smeštaja, poput šatora, na primer. Iako naizgled napuštena, ostrva imaju čuvare koji ih štite od bilo kakve nedozvoljene aktivnosti.

- La Tortuga(Ostrvo kornjača) – nalazi se oko 80km zapadno od Margarite, i druga je po veličini u venecuelanskim Karibima. Zapravo se radi o jednom velikom i tri manja ostrva koji daju izgled kornjače. Medjutim, ostrva su dobila ime ne po obliku, vec po mnoštvu kornjača koje na njemu žive. Otkrili su ih 1499.godine moreplovci Alonso de Oheda i Amerigo Vespući[9], koji ih je i imenovao. U 17. veku La Tortuga je bila gusarsko utočište, a danas je posećuju samo ribari u sezoni jastoga i turisti. Ostrva su čuvena po svojoj lepoti. Brojni zalivi i lagune deluju krajnje bajkovito.U kristalno tirkiznoj vodi vidi se kako izmedju koralskih grebena plivaju kornjače i najrazličitije ribe. Na ostrvima je turizam relativno razvijen, s tim što se veoma vodi računa o zaštiti ovog neprocenljivog resursa. Kao i u slučaju Las Aves, ne postoje klasični smeštajni kapaciteti. Najčešće se koriste šatori. Posetioci koju mogu da priušte iznajmljivanje jahte ili manjih brodova spavaju u svojim kabinama. Dane provode potpuno sami na predivnim plažama, okruženi neverovatnim lepotama. Sve više turista posećuje Ostrvo kornjača upravo iz želje da pobegne iz gradske vreve i stresne svakodnevice. S obzirom na to da ima odlične uslove za rehabilitaciju i odmor, ovo ostrvo bi se moglo pretvoriti u luksuznu destinaciju za putnike na krstarenjima i „green“ turiste veće platežne moći.

- Nacionalni park Morrocoy – još jedna koralska formacija popularna kod domaćih turista zbog koralskih bašti, pustih plaža i izobilja ribe i ptica. U ovom parku turistička ponuda je prilično razvijena u smislu smeštajnih i drugih receptivnih kapaciteta. S obzirom na status nacionalnog parka, Morrocoy ima izvesna ograničenja u pogledu obima izgradnje turističkih objekata i broja posetilaca. Smeštaj je tipično karipski u vidu posada (guesthouse) koje se nalaze na brojnim ostrvcima. Park je inače poznat po mnoštvu kornjača[10] i delfina koji predstavljaju veliku atrakciju za posetioce. Pored scuba ronjenja, snorkelinga i jedrenja, skijanje na vodi je u poslednje vreme veoma popularan sport.

Mora se naglasiti da postoje još mnoge delimično razvijene i nerazvijene turističke destinacije u karipskom regionu. Sa stanovišta savremenih tokova u medjunarodnom turizmu, ovaj region pruža odlične mogućnosti za zadovoljenje mnogih vidova tražnje.

- **Venecuelanski Andi** koji se pružaju zapadnom stranom zemlje u dužini od 400 km i 50-100km širine obiluju divnim pejzažima, stenovitim vrhovima, glacijalnim jezerima i površinama pod večitim snegom. Sastoje se od dva glavna planinska lanca koji se pružaju paralelno: La Sierra Nevada de Merida i La Sierra de la Culata. Oba imaju status nacionalnih parkova. Venecuelanski Andi su zbog specifične vegetacije i životinjskog sveta izuzetno zanimljivi botaničarima i ljubiteljima prirode. Takodje su predmet interesovanja avanturista i zaljubljenika u sport, jer pružaju savršene uslove za alpinizam, paragliding, slobodno penjanje, mountain biking i druge vidove ekstremnih sportova. Turisti koji preferiraju mirniji vid razonode upražnjavaju ribolov, jahanje, kampovanje, duge šetnje i

[9] Alonso de Ojeda i Amerigo Vespucci bili su članovi Kolumbove ekspedicije za osvajanje Novog Sveta
[10] morrocoy je drugi naziv za kornjaču (tortuga) koji Venecuelanci često koriste

trekking. Regija je inače idealna za razvoj ruralnog turizma u svim kategorijama. U gradu Merida, izmedju južnih i severnih grebena, nalazi se najviša žičara na svetu. Pored Meride postoje i drugi urbani centri popularni kod turista i backpackera zbog lepe prirode, kolonijalne arhitekture i bogate kulturne baštine. Lokalne zajednice očuvale su svoj kulturni indetitet i tradicionalan način života. Kako je domicilno stanovništvo veoma miroljubivo i prijateljski nastrojeno prema posetiocima, u ovoj regiji cveta ruralni turizam.

Snežni vrhovi Anda

- **El Amazonas i Guayana** je zona prašuma i tepuja[11] koja se prostire na oko 430.000km^2 južne teritorije Venecuele. Ova regija je, u pogledu biodiverziteta, pravi dragulj čitave planete. Stoga je veoma zanimljiva za prirodnjake i naučne ekspedicije koje je stalno posećuju. Gusta prašuma, ispresecana močvarama, rekama i tepujima, stanište je nekih od najegzotičnijih vrsta poznatih čoveku, a mnoge još čekaju da budu otkrivene. Tepuj predstavlja jedinstvenu reljefnu formaciju na planeti i jednu od najstarijih. Potiče od pre 3,5 milijarde godina. U oblasti Gran Sabana (Velika Savana), na jugoistoku zemlje, nalazi se čak 115 tepuja. Dva najpoznatija su Roraima na tromedji izmedju Venecuele, Brazila i Gujane, i Auyantepui, na kome se nalazi najviši vodopad na svetu - Salto Angel (979m). Naziv tepuj potiče od starosedelaca Velike Savane, Pemon Indijanaca (Los Pemones) i znači Kuća bogova. Koliko su posebni tepuji svedoči i delo Sir Artura Konana Dojla „Izgubljeni Svet" ('The Lost World')[12], koje je poznati

[11] Tepuyes – mesetas tabulares, odnosno brda sa tzv. isečenim vrhom

[12] The Lost World je delo u kome Sir A.C.Doyle opisuje ekspediciju britanskih naučnika koja odlazi u Venecuelu, u zonu tepuja, da istraži navodno postojanje drevniih vrsta (dinosaurusa i sl.) koje su opstale izolovane i potpuno skrivene od ostatka sveta

autor napisao inspirisan Roraima tepujem. Čini se da Sir Doyle nije bio daleko od istine, jer su tepuji prava ekološka ostrva. Zbog svoje starosti i izolovanosti od prašuma oni čine poseban ekosistem koji se može uporediti sa ostrvom Galapagos po svojoj jedinstvenosti. Ova, kako ih često zovu, „ostrva iznad prašuma", nisu samo predmet interesovanja istraživača, već i jedinstvena turistička atrakcija. Avanturisti iz čitavog sveta posećuju ovu regiju. Na platoima tepuja nalazi se obilje vegetacije, medju kojom i predivne orhideje koje rastu u izobilju. U ovoj regiji se već duže vreme radi na razvoju ekoturizma, s tim što do danas nisu ostvareni značajniji rezultati. Amazonija predstavlja postojbinu mnogih urodjeničkih plemena, poput Warao Indijanaca (Narod kanua), koji u pogledu kulturne razmene pružaju jedinstveni doživljaj posetiocima. Iako na prvi pogled divlja i nepristupačna, ova regija pruža dobre mogućnosti za razvoj alternativnog turizma.

Tepuj

- **Los Llanos ili Ravnice** se prostiru na oko 300.000km^2 i obuhvataju 1/3 venecuelanske teritorije. Njih čine prostrane savane koje se prostiru od delte Orinoka (niže ravnice) do planina Anda (više ravnice) i južno sve do Kolumbije, u kojoj se nastavljaju. Ova regija je bogata rekama, vegetacijom i najrazličitijim životinjama. Savane su isprecesane brdima, rekama i peščanim dinama, pri čemu svaka varijacija u reljefu nosi različite ekosisteme. Tako se u ovoj regiji može naći oko 350 vrsta ptica i više od 50 vrsta sisara, kopnenih i vodenih. Ova regija je idealna za razvoj svih vidova ruralnog turizma, pre svega agroturizma (farm-based tourism). Stanovnici Ravnica vode život sličan kaubojima, ispunjen teškim radom, ali i mnogobrojnim zabavnim

aktivnostima. Posetioci učestvuju u njihovim običajima i uživaju u izvrsnoj kuhinji.

Los Llanos (Ravnice)

Ove četiri velike regije pokrivaju čitavu teritoriju Venecuele. Kao što se može videti, svaka od njih ima potencijale za otvaranje novih turističkih destinacija i razvoj već postojećih. U prilog razvoju turizma ide i klima, jer se zahvaljujući njoj može prevazići sezonski karakter poslovanja. Klima varira u 5 toplotnih pojaseva:

- tropski: do 800m nadmorske visine sa prosečnom godišnjom temperaturom od 23-29 ^{0}C
- tropski planinski topli: od 800-1500m nadmorske visine sa prosečnom godišnjom temperaturom od 18-23 ^{0}C
- tropski planinski umereni: od 1500-2800m nadmorske visine sa temperaturom od 14-18 ^{0}C
- tropski planinski hladni: od 2800 - 4700m nadmorske visine sa temperaturom izmedju 0-14 ^{0}C
- Hladni pojas - na više od 4700m nadmorske visine, gde je temperatura ispod 0^0C i gde su večiti snegovi

U zemlji u kojoj ne postoje smene godišnjih doba u klasičnom smislu, možemo naći varijetet klime koji pruža mogućnosti za zadovoljenje najrazličitijih vidova turističkih potreba bez sezonskog ograničenja.

Kada se govori o prirodnim resursima treba pomenuti da postoji veliki broj nacionalnih parkova, prirodnih spomenika, pećina i termalnih izvora. Teško je reći koji od nacionalnih parkova su najznačajniji, jer je svaki po nečemu specifičan i čuva retke

prirodne vrednosti. Najpoznatiji i najviše eksploatisani u turističke svrhe su: Henri Pittier, Los Medanos de Coro, Canaima i El Avila.

- **Henri Pittier**[13] je 1937. godine proglašen prvim nacionalnim parkom na teritoriji Venecuele. Ime je dobio po čuvenom švajcarskom prirodnjaku koji je proučavao biodiverzitet ove zemlje. Kako je bio fasciniran svojim otkrićima, istraživač je, iz želje da zaštiti i očuva brojne jedinstvene ekosisteme, osnovao sistem nacionalnih parkova. Henri Pittier zauzima površinu od 107 800 ha. Smešten je u centralnom delu planinskog venca Cordillera de la Costa, koji se proteže obalskim delom zemlje. Odlikuju ga izuzetno bogata flora i fauna. Teritorija parka pokrivena je savanama, magrovama, kišnim, suvim i maglovitim tropskim šumama. Zoološki muzej pruža posetiocima zadovoljstvo upoznavanja sa faunom regije. Prelepe plaže i nesvakidašnji varijetet ptica (preko 500 vrsta) čine ovo mesto veoma popularnom destinacijom za domaće i inostrane turiste. Jedna od plaža nalazi se na okeanu i smatra se da ima najbolje uslove za surfing na čitavoj atlanstkoj obali Venecuele. U granicama parka nalazi se nekoliko autentičnih malih gradova. Njihovo stanovništvo se bavi kultivacijom kakaoa i tradicionalnim umetnostima. Razvoj turizma u ovim krajevima doneo je ekonomsku dobit, ali predstavlja faktor rizika za očuvanje jednog od najznačajnijih biodiverziteta na planeti.

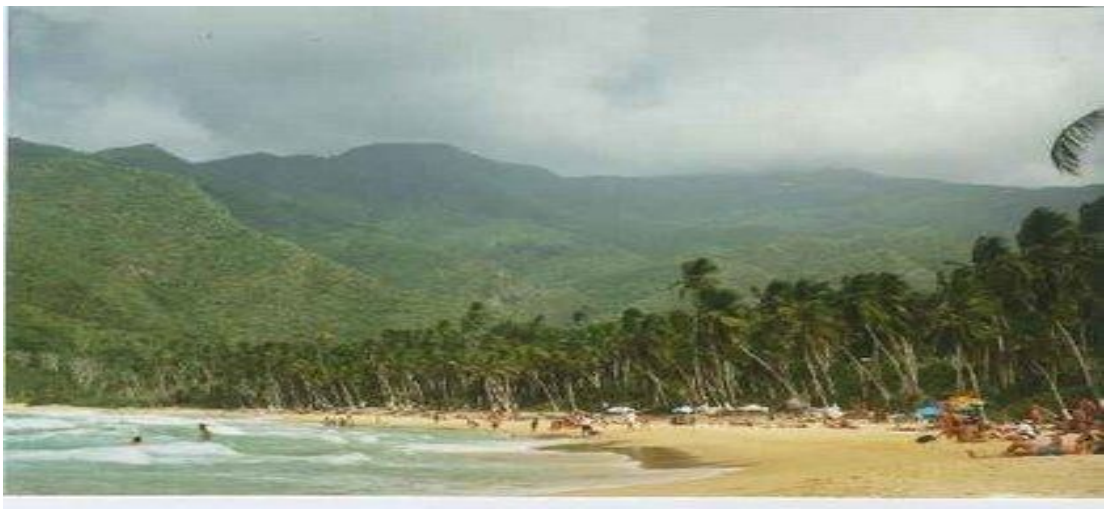

Jedna od plaža u nacionlnom parku Henri Pittier

- **Los Medanos de Coro** je najposebniji medju nacionalnim parkovima Venecuele. Nalazi se na 30km dugačkom i 5 km širokom zemljouzu koji spaja poluostrvo Paraguana sa gradom Santa Ana de Coro. Los Medanos je prava peščana pustinja oivičena predivnim plažama. Nastala je radom pasata koji duvaju sa istoka na zapad. Najveći deo njene teritorije pokrivaju dine koje dosežu i do 40 m visine. U

[13] Henri Pittier (1857-1950) bio je švajcarski inženjer, geograf, prirodnjak i botaničar. Najveći deo svoga rada posvetio je proučavanju prirode Venecuele, zemlje koju je veoma zavoleo i u njoj proveo ostatak svog života.

ostalim oblastima nalaze se mangrove, razni oblici pustinjske vegetacije i močvare. Pustinjska fauna obuhvata neke od izuzetno retkih vrsta. Park je veoma popularan kod turista iz čitavog regiona Južne Amerike. Posebno je razvijen nautički turizam, jer su uslovi za plovidbu, jedrenje, surfing i skijanje na vodi odlični. Takodje su popularni izleti u pustinju i posmatranje ostataka drevne civilizacije iz vremena pre Kolumba. Izmedju peščanih dina mogu se videti antički dvosmerni putevi, slični ovima koje i danas koristimo. Pažnju posetilaca privlači i kapela koja je izgradjena početkom 15. veka ili ranije. U njoj su se nekadašnji putnici molili za duše onih koji nisu uspeli da predju pustinju u potrazi za vodom. Ispod naslaga peska nalaze se mnoga svedočanstva minulih vremena, ali su za sada samo neka od njih dostupna turistima.

Los Medanos

- **Canaima** u sebi objedinjuje nekoliko jedinstvenih atrakcija i nalazi se pod zaštitom UNESCO-a. Prostire se na više od 3 miliona hektara duž granice sa Brazilom i Gujanom. Jedinstvene formacije tepuja koje su od velikog geološkog, biološkog i ekološkog značaja pokrivaju 65% njene teritorije. U parku se nalazi i neverovatna laguna koju okružuje nekoliko manjih vodopada. Plaža deluje nestvarno zbog roze peska i crvene boje vode, što je posledica obilja minerala, pre svega kvarca. Canaima obuhvata i najviši vodopad na svetu, Salto Angel (Angel Falls), mada njemu nije lako prići. Turistički promet u ovom parku nije zanemarljiv, ali nije ni zadovoljavajući. Potrebno je više raditi na promociji na medjunarodnom nivou i unaprediti saradnju sa inostranim turoperatorima i turističkim agencijama.

Čuvena laguna u nacionalnom parku Canaima

- **El Avila** se nalazi na planinskom lancu Cordillera de la Costa, u centralnom delu severne Venecuele. Ove planine zahvataju obod prestonice Karakas i dele je od karipske obale. Veoma su značajne, jer predstavljaju pluća velikog grada i mesto za odmor i rekreaciju. Njihova visina varira od 120 mnv do više od 2750 mnv. Nacionalni park El Avila je jedna od važnih atrakcija same prestonice. U vreme pre španskih osvajanja bila je nastanjena karipskim plemenom Los Caracas, da bi je 1575. godine (8 godina nakon osnivanja prestonice) kolonizovali Španci. Turisti naviše posećuju vrh El Avila, koji je glavna asocijacija za istoimeni park. Velika žičara, konstruisana polovinom prošlog veka, nosi posetioce od podnožja do čuvenog hotela Humboldt.[14] Čist vazduh i divni pejzaži zaslužni su za razvoj sportskog i ekoturizma. U blizini hotela nalazi se malo ruralno naselje Galipan. Njegovi stanovnici se bave zemljoradnjim, tradicionalnim umetnostima i pružanjem turističkih usluga. Poseduju brojne posade koje služe za smeštaj turista, kao i restorane i autentične kioske sa izvrsnom venecuelanskom hranom. Galipan je poznat i po uzgoju lala, po čemu je jedinstven u čitavom Karakasu.

Venecuelu odlikuje ogroman broj pećina. Oko 1500 je vec otrkiveno, stotine su istražene, a stotine, smatraju speolozi, tek treba da budu pronadjene.

Najpoznatija je **pećina Guacharo**[15]**(Cueva del Guacharo)** u blizini grada Caripe, u planinskoj zoni istočne Venecuele. Godine 1947. postala je prvi zvanični spomenik

[14] Alexander von Humboldt (1769-1859) bio je nemački prirodnjak i istraživač. Veliki deo svojih istraživanja vršio je u Venecueli. Njegov rad u oblasti botaničke geografije bio je temelj za modernu biogeografiju.

[15] Guacharo – španska rec za uljanu pticu, jedinu vrstu noćnih letača koja se hrani voćem.

prirode. Nadaleko je poznata po svojoj lepoti i uljanim pticama koje je nastanjuju. Formirana je u sedimentim stenama starim 130 miliona godina. Tada su se ove stene nalazile u dubinama antičkog mora. Vodena erozija stvorila je spektakularne galerije (dvorane), komore i hodnike. Pećina je duga više od 10km i zauzima površinu od 15500 ha. Ispunjena je neverovatanim pećinskim nakitom po kojem je takodje čuvena. Smatra se da predstavlja i jedan od nakompletnijih pećinskih ekosistema na planeti. Guacharo je 1799. godine otkrio i proslavio Alexander von Humboldt, mada je i pre toga bila dobro poznata indijanskim plemenima. U cilju očuvanja biodiverziteta, oblast od 390km^2 koja okružuje pećinu stavljena je pod zaštitu. Tako je 1975. godine osnovan nacionalni park Cueva del Guacharo. Ljubitelji speologije iz čitavog sveta posećuju ovaj park, pa se može reći da je turistički relativno dobro valorizovan. Za redovne posete otvorene su dve galerije na ulasku u pećinu. U prvoj, dugačkoj 825m, može se videti kolonija uljanih ptica, a u drugoj (375m) fantastični stalaktiti i stalagmiti. Galerije su podeljene na tzv. salone (komore), od kojih je svaki po nečemu specifičan i shodno tome nosi odredjeno ime. Tako je npr. salon Zvona (Salon de Campanas) dobio naziv po pećinskom nakitu u obliku draperija, koje, kada se nežno udare, daju zvuk veoma sličan zvonima. Predivni salon (Salon Precioso) čine tri polukružne prostorije koje koje daju izgled deteline. Kroz galeriju Reke (Galeria del Rio), kako sam naziv kaze, protiče reka u kojoj se jasno mogu videti razne pećinske ribe. Zidovi galerije su od gline, a tavanica i pod su prekriveni brojnim stalaktitima i stalagmitima.. Salon Humboldt i salon Sublime takodje izazivaju oduševljenje posetilaca. Ostatak pećine je pristupačan samo naučnicima, kako bi se izbegla agresija na ekosisteme.

Pećina Gucharo

Uljana ptica

Cueva de la Quebrada del Toro je jedna od najznačajnijih i najposećenijih pećina Venecuele. Prostire se na 4885 ha planinskog pojasa provincije Falcon i dugačka je 1200m. Iz nje izvire najduža podzemna reka u zemlji. U nekim svojim delovima (oko 500m) reka je plovna, pa je vožnja kanuom velika atrakcija za posetioce. U ovoj pećini takodje se mogu videti uljane ptice koje su predmet interesovanja velikog broja turista. Okolnu prirodu nastanjuju različiti oblici faune: papagaji, makao, kapućin, drekavac, lisice, tapiri, veverice, zmije i dr. Turistički promet u ovoj oblasti je veoma dobar, a u dozvoljene aktivnosti spadaju: ekskurzije, šetnje, kampovanje i naučna istraživanja.

Pećina Alfredo Jahn (Cueva de Alfredo Jahn) se nalazi na dva sata vožnje istočno od prestonice Karakas. Kod turista je poznata po neverovatnom sistemu galerija i 15 različitih „usta“ odnosno kapija. Pećinska fauna je takodje raznovrsna, zbog čega je posećuju prirodnjaci iz citavog sveta.

Cuevas del Indio (Indijanske pećine) je pećinski kompleks koji se nalazi u istočnom Karakasu i predstavlja veliki rekreativni centar prestonice. Okolna priroda je veoma lepa i odlukuje se bujnom vegetacijom i prijatnom, svežom klimom. Od 22 pećine, samo su dve otvorene za posetioce (Indio i Pio). U toku su istraživanja koja bi eventualno mogla dovesti do eksploatacije još nekoliko pećina u turističke svrhe. Svakog meseca više od 4000 posetilaca (uglavnom stanovnika Karakasa) poseti ovo mesto radi sportskih aktivnosti, izleta i obilaska same pećine. Postoji i izvestan broj kioska sa tipičnom venecuelanskom hranom i osvažavajućim napicima. Pored domaćeg stanovništva, Indijanske pećine rado posećuju i strani turisti za vreme svog boravka u prestonici.

.

Venecuela ima izuzetno bogatu hidrografiju. Kroz nju protiče preko 1000 reka koje pripadaju slivovima Karipskog mora, Atlantskog okeana i jezera Valencia. Od brojnih jezera najznačajnija su El lago de Maracaibo, najveće jezero u Latinskoj Americi (13500km^2), i El Lago de Valencia. Jedna od glavnih karakteristika zemlje je ogroman broj vodopada i laguna. Orinoko je najveća reka Venecuele i osma po dužini u svetu, a druga u Južnoj Americi (posle Amazona). Ima protok vode od 33000m^2/s, što je čini jednim od najvećih hidro potencijala u svetu. Delta Orinoka je pravi lavirint sačinjen od rukavaca koji vijugaju kroz džunglu i vode reku ka Atlantskom okeanu. Delovi pristupačni posetiocima su velika turistička atrakcija. Postoji veliki broj agencija koje organizuju ekskurzije u deltu kako bi posetioci uživali u jedinstvenom iskustvu - noć u srcu džungle. Ekoturisti izuzetno cene bogatstvo flore i faune i posetu naseobine drevnih Warao Indijanaca (Narod kanua). Njihov autentičan način života i predmeti koje izradjuju velika su specifičnost i pravi biser domaćeg turizma. Venecuela takodje raspolaže velikim brojem termalnih izvora, ali se oni još uvek nisu turistički valorizovali. Izuzetak su izvori Las Trincheras u Valensiji koji posećuje značajan broj domaćih turista.

.

3. Kulturni resursi

Venecuelu karakteriše izuzetno raznoliko i bogato kuturno nasledje, kako materijalno tako i nematerijalno. Pretrpevši sudar tri velike civilizacije: autohtone indijanske, drevne afričke i moderne evropske, formirala je sebi svojstveno obeležje koje karakteriše savršen sklad naizgled nepomirljivih elemenata i čini je jedinstvenom. Kulturološki turizam, prvenstveno zbog egzotične i dobro očuvane tradicije, a zatim i zbog zanimljive kolonijalne prošlosti, predstavlja bitan deo ponude Venecuele. Ipak, do današnjeg dana on nije zaživeo onako kako bi objektivno mogao.

Populacija Venecuele iznosi 28,091,383 stanovnika[16]. Oni su prema svom poreklu veoma raznoliki. Danas se mogu definisati četiri glavne grupe:

- mestici (mestizos ili prados) koji su evropsko-indijanskog porekla i čine najveći deo populacije (oko 67%);
- tzv. beli koji su čistog evropskog porekla, uglavnom španskog, italijanskog i portugalskog (21%);
- crni koji su karipskog i afričkog porekla (10%) i
- Indijanci, koji su zapravo jedini direktni potomci prvobitnih stanovnika Venecuele. Nisu se ni sa kim mešali, zbog cega danas čine svega oko 2% ukupne populacije.

Demografska podela može se definisati i po regionalnoj osnovi: u gradovima uglavnom žive belci i mestici, Indijanci naseljavaju oblasti Amazonas i Guayana, a crno stanovništvo karipski region. Ovakav raspored etničkih grupa je posledica istorijskih i prirodnih okolnosti. Ne postoji zakonski osnov za regionalnu podelu na osnovu rasne pripadnosti. Zapravo, ono najlepše u vezi sa stanovnicima Venecuele, je to što su rasterećeni rasnih i verskih predrasuda. Veoma su ponosni na telesnu i duhovnu lepotu koju im je donela velika mešavina. Na osnovu fizičkih atributa, Venecuelanci se mogu okarakterisati kao najlepši medju narodima Južne Amerike.

Venecuela je ime dobila davne 1499.godine, kada je ekspedicija Španca Alonsa de Ohede i Italijana Ameriga Vespućija posetila novootkrivenu Kolumbovu teritoriju. Zaliv u koji su uplovili bio je veoma lep, sa drvenim kućama na stubovima koje su izranjale iz vode. Ovaj prizor je Ameriga Vespućia podsetio na Veneciju, zbog čega je Alonso de Oheda zalivu dao ime: El Golfo de Venezuela.[17] Tako je započela misija osvajanja Venecuele od strane Evropljana, odnosno Španaca, i formiranje nove nacije koja se održala do današnjih dana kao jedinstvena. Španski je od 16.veka zvanični jezik i u velikoj meri je potisnuo jezike starosedelaca. Izvornih 25 jezika mogu se stvrstati u tri velike lingvističke porodice: Caribas, Arawak i Chibcha, koje odgovaraju istoimenim indijanskim plemenima. Na žalost, mnogi od dijalekata danas spadaju u ugroženo kulturno nasledje. Drevni jezici očuvali su se u geografskim nazivima širom zemlje, kao i u nazivima za razna tradicionalna jela, predmete iz prekolonijalne epohe i mnoge druge kulturne tekovine. Mali broj autohtonih zajednica koristi isključivo izvorne dijalekte, dok je većina ipak bilingvalna. Što se tiče religijske pripadnosti, 96% stanovništva čine katolici, 2% protestanti i 2% svi ostali. Medju pripadnicima katoličke religije i dalje postoje grupe koje pored katolicizma upražnjavaju svoje drevno versko nasledje - indijansko ili afričko.

Najznačajniji simbol Venecuele je ličnost od velikog istorijskog i političkog značaja – borac za nezavisnost Simon Bolivar. Bolivar (1783-1830) je poveo pokret za oslobodjenje Kolumbije, Venecuele, Ekvadora, Perua, Paname i Bolivije od španske dominacije i zbog toga je nacionalni heroj svih ovih država. Statue sa njegovim likom

[16] INE poblacion,2008 - Zavod za statistiku, popis populacije iz 2008.god
[17] El Golfo de Venezuela – Zaliv Mala Venecija (ital. Venezia -Venezziola)

mogu se naći u gotovo svakom većem i manjem gradu. Njegovo ime nose trgovi, provincije,opštine, institucije, glavni aerodrom i nacionalna valuta.

Osobenosti savremene venecuelanske kulture, arhitekture i umetnosti proizilaze iz stapanja veoma različitih elemanata. U gradovima je uglavnom zastupljena kolonijalna arhitektura iz vremena španske dominacije, koja se prepliće sa modernom arhitekturom 20.veka. U ruralnim oblastima zastupljena je jednostavna gradnja i tradicionalni tip prebivališta. Postoje dve kategorije tradicionalnih oblika gradnje: arhitektura vode i arhitektura prašume. Prvoj kategoriji pripadaju tzv. palafitos (stilt houses). Zovu ih i amfibije.[18] Karakteristične su za jezero Maracaibo i Deltu Orinoka, naseobinu Warao Indijanaca. Drugi tip predstavlja čuvena churuata[19], simbol tradicionalne Venecuele. Zastupljena je ne samo u autohtonim staništima, već se sve više gradi i u turističke svrhe. U harmoniji je sa ambijentom i ima savršenu ventilaciju zbog koje je neverovatno prijatna i prilagodjena tropskoj klimi. Iako originalno potiče iz Amazonije, danas se može naći na čitavoj teritoriji zemlje i predstavlja važan deo turističke ponude venecuelanskih Kariba. Ovo je odličan način očuvanja tradicije i njene upotrebe u komercijalne svrhe.

Churuata

Palafitos

Živopisno kulturno nasledje Venecuele predstavlja izuzetno iskustvo za turiste iz drugih zemalja. Sa stanovišta turističke tražnje, najbitniji materijalni kulturni resursi su:

- **Prestonica Karakas (Caracas)** sa brojnim pozorištima, galerijama, crkvama, katedralama i muzejima modernog i kolonijalnog stila. Turisti najčešće posećuju trg Bolivar na kojem se nalazi predivna katedrala, rodna kuća Simona Bolivara i nekoliko zanimljivih gradjevina velike umetničke i istorijske vrednosti. Jedna od glavnih atrakcija je i Centralni park. Odlikuju ga futuristička arhitektura i razna pozorišta, muzeji i umetničke galerije. Zona La Sabana Grande je čuvena po mnoštvu barova, restorana, klubova i prodavnica. Domaći i strani turisti uživaju u venecuelanskoj gastronomiji, pa su restorani uvek puni. U gradu se nalazi

[18] Drveni objekti na stubovima iznad vodenih površina, zastupljeni i u jugoistočnoj Aziji i zapadnoj Africi
[19]Drveni (redje kameni) objekat kružne osnove sa krovom oblika kupe od tankog pruća palme (ili bambusa)

nekoliko velikih parkova, botaničkih bašti i zooloških vrtova. Nacionalni park El Avila i Indijanske pećine su omiljeni rekreativni centri samih stanovnika, ali ih i turisti redovno posećuju. **Univerzitetski grad u Karakasu** (La Ciudad Universitaria de Caracas) je 2000. godine proglasen UNESCO-vom svetskom bastinom. Ovo izuzetno delo velikog venecuelanskog arhitekte Karlosa Raula Viljanueve (Carlos Raul Villanueva) je sjajan primer modernog pokreta u arhitekturi. Univerzitetski kampus obuhvata veliki broj zgrada, Olimpijski stadion i zatvoreni trg. Na ovom projektu radili su i neki od istaknutih avangardnih umetnika, poput Aleksandra Kaldera (Alexander Calder). Njegova Aula Magna sa svojim „oblacima“ je pravo remek delo moderne arhitekture i vizuelnih umetnosti. Ovo zdanje je jedinstvena interpretacija kolonijalne tradicije i urbanog koncepta ranog 20. veka. Gradjevine su takodje veoma funkcionalne i imaju odličnu ventilaciju prilagodjenu tropskoj sredini. Univerzitetski grad je ponos stanovnika Karakasa a njegovo očuvanje imperativ. Muzej savremene umetnosti čuva vredna dela nastala posle drugog svetskog rata u Venecueli i Amerikama generalno. Omiljen je kod postilaca, kao i muzej Arturo Michelena u kojem se mogu videti dela istaknutog venecuelanskog slikara. Pozorište Teresa Careno je najveci kulturni kompleks u čitavoj Južnoj Americi. Predstavlja veliku atrakciju, jer je jedna od retkih gradjevina na ovim prostorima radjena u brutalističkom arhitektonskom stilu. Kompleks je izgradjen na zemljištu površine 22000km^2. U njemu se nalaze fantastične koncertne dvorane i operske, baletske i pozorišne scene. Muzej kolonijalne umetnosti i Muzej lepih umetnosti su takodje vredni pažnje. El Panteon Nacional je rado vidjena znamenitost glavnog grada, jer je za njegove fantastične dekoracije bio zadužen Tito Salas, čuveni slikar 19.veka.

Univerzitetsi grad u Karakasu ,delo Viljanueve

Stari Univerzitet u Karakasu, sada akademski centar

- **Koloniju Tovar** su osnovali nemački došljaci 1843.godine. Dugo je bila izolovana od ostatka sveta zahvaljujući mestu na kojem se nalazi. Osnovana je na 1800mnv, na obroncima obalskih planina. Iako blizu Karakasa, sve do 60-ih godina prošlog veka nije bilo izgradjenih puteva koji bi je povezali sa ostatkom regiona. Španski je uspeo da prodre i postane zvanični jezik kolonije tek 100 godina nakon njenog osnivanja. Arhitektura je do današnjeg dana ostala autentična, tipična za unutrašnjost Nemačke. U koloniji se nalaze brojni restorani koji služe originalne nemačke specijalitete, prodavnice i poslastičarnice. S obzirom na to da je danas lako pristupačna iz više pravaca, turisti je redovno posećuju. Posebno je popularna kod domaćih posetilaca, a od stranaca najcešće dolaze Evropljani i Amerikanci.

Kolonija Tovar

- **Valensija (Valencia)** je glavni grad provincije Carabobo i treći po veličini u zemlji. Osnovana je 1555.godine u vreme španske dominacije. Ima bogatu istoriju koju obeležavaju tri veka surovih bitaka i krvoprolića u borbi za nezavisnost. Danas je to veliki industrijski centar sa značajnim istorijskim spomenicima i parkovima. Jedna od najvećih turističkih atrakcija je bojno polje

Carabobo, na kojem se mogu posmatrati rekonstrukcije velikih bitaka. Termalni izvori Las Trincheras su po sastavu vode jedinstveni na planeti i nadaleko poznati po svojoj lekovitosti. U njihovoj neposrednoj blizini podignut je hotel koji prima posetioce iz čitavog regiona. Strani turisti koji posete ovaj grad obavezno odvoje vreme za poznatu banju. U Valensiji se nalazi impresivna kolekcija petroglifa na tzv. Oslikanim stenama (Piedras Pintadas). Na hacijendi Cariaprima moze se videti čuveni petroglif gigantskih razmera i najveći u zemlji - La Rueda del Indio (Indijanski točak). Kako petroglifi predstavljaju veliku arheološku i kulturnu vrednost, sledi detaljnije objašnjenje tog fenomena.

Petroglifi, kako sam naziv kaže, su znaci urezani u stene i potiču iz praistorijkog doba. U Venecueli je do sada pronadjeno 470 primeraka i procenjuje se da su nastali izmedju 5000. i 3000. godine p.n.e. Tipologija petroglifa definiše 6 grupa znakova: antropomorfne, zoomorfne, geometrijske, zoo-antropomorfne, antropo-geometrijske i zoo-geometrijske. Ovi zapisi imaju razna tumačenja, mada se može potvrditi da su uglavnom imali ulogu indikatora teritorije (groblja, naselja itd.). Neki od njih služili su kao kalendari čitani na osnovu visokog i niskog vodostaja ili kao putokazi plemenskih seoba i sl. Njihov značaj je izuzetan jer predstavljaju jak dokaz o postojanju drevne civilizacije na teritoriji Venecuele. Pored provincije Carabobo, najveći broj do sada otrkivenih petroglifa nalazi se u oblasti El Amazonas i duž obale Orinoka. Za potomke starih indijanskih plemena oni i dalje predstavljaju svetinju i važan deo šamanskih obreda.

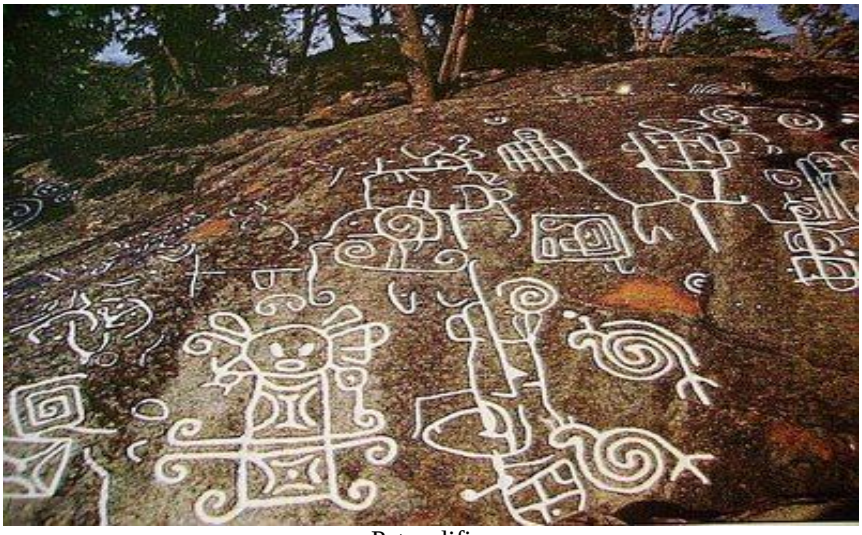

Petroglifi

- **Coro**, glavni grad provincije Falcon, je prelep kolonijalni grad u unutrašnjosti poluostrva Paraguana. Osnovan 1527. godine, bio je jedan od prvih španskih kolonija u Južnoj Americi i glavni grad Provincije Venecuele (Male Venecije).

Predstavlja jedinstvenu mešavinu lokalne tradicije i arhitekture sa španskim i holandskim arhitektonskim tehnikama. U njemu se nalazi preko 600 istorijskih gradjevina. Coro sa lukom La Vela čini važan kulturno-istorijski kompleks koji se nalazi pod zaštitom UNESCO-a. Na trgu Plaza de San Clemente i dalje stoji veliki drveni krst koji su Španci postavili po iskrcavanju. Taj je gest označavao prisvajanje nove teritorije i prevodjenje urodjenika u hrišćanstvo. U gradu Coro može se videti jedna od najstarijih katedrala na teritoriji Venecuele i neka od najlepših dela kolonijalne arhitekture na svetu.

Tradicionalne zemljane kuće u gradu Coro

- **Maracaibo**, glavni grad provincije Zulia, osnovali su španski kolonisti 1574.godine, posle dugih i teških borbi sa hrabrim starosedeocima. Danas je to prava moderna metropola sa bogatim kulturom i razvijenom industrijom. Zbog geografskog položaja i istorijskih okolnosti, Maracaibo je vekovima bio izolovan od ostatka zemlje. Starosedeoci su po osvajanju grada pali pod veliki uticaj kolonista iz španske porvincije Andaluzije. Iako se tradicija održala u muzici, gastronimiji i nekim običajima, španska kultura je uzela primat. Čak se i dijalekat kojim stanovnici Marakaiba govore razlikuje od ostalih dijalekata u Venecueli, jer više liči na španski iz Andaluzije. Grad su naseljavali i drugi Evropljani (Italijani, Portugalci, Nemci, Holandjani itd.), što mu je dalo posebna obeležja. Arhitektura je veoma lepa i raznolika jer objedinjuje nekoliko različitih stilova i epoha. Mogu se videti stare gradjevine veoma slične srednjevekovnim evropskim, kolonijalna arhitektura karakteristična za Amerike i visoke moderne zgrade s kraja 20. veka. Maracaibo je najviše poznat po brojnim crkvama i katedralama. Po svoj lepoti i umetničkoj vrednosti izdvajaju se crkva Santa Barbara, bazilika La Virgen de Chiquinquira i katedrala La Chinita.

Bazilika La Virgen de Chiquinquira

- **Grad-tvrdjava Pampatar** sa zamkom San Carlos de Borromeo nalazi se ostrvu Margarita. Ovaj spomenik potiče iz vremena španskih osvajanja i imao je odbrambenu ulogu. Medju prostranim zidinama zamka nalaze se stari topovi, a mogu se videti i razni drugi eksponati.

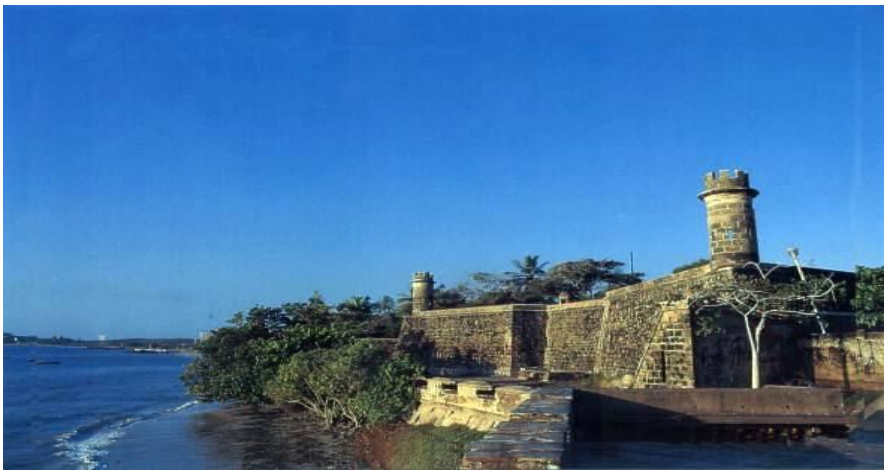

Pampatar

Iako Venecuela raspolaze vrednim materijalnim kulturnim resursima, njeno najveće blago predstavljaju neopipiljive kulturne tvorevine. Živopisni karnevali i festivali u sebi objedinjuju autentičnu muziku, plesove i rituale. Fantastični ritmovi koji krase muzičko nasledje imaju afričke i indijanske korene. Dotaknuti bogatom harmonijom španske melodike, stvorili su možda najvrednije obeležje karipske regije, Kolumbije i Brazila. U turističkom smislu, festivali i karnevali predstavljaju jedinstvenu atrakciju. Iako su u senci najčuvenijeg karnevala u Riu, slični dogadjaji u Venecueli privlače veliki broj posetilaca iz okolnih zemalja i Severne Amerike. Obožavaoci latino plesova

posećuju Brazil zbog sambe, a Karibe zbog salse[20] i drugih zanimljivih igara. Na osnovu mnogih razgovora sa stranim turistima iz Evrope, Azije i Severne Amerike, konstatovano je da strastveni ritmovi muzike i okretni plesovi nikoga ne ostavljaju ravnodušnim, i da su ta iskustva jedna od najlepših koja se mogu poneti iz posete ovoj zemlji. Stoga se slobodno može reći da su nematerijalni kulturni resursi jedan od najvažnijih segmenata turističke ponude Venecuele.

4. Saobraćajna povezanost i telekomunikacije

Kako bi se mogli definisati potencijali za razvoj turizma Venecuele, neophodno je sagledati karakteristike saobraćajne infrastrukture. U ovom momentu, ona bi se mogla okarakterisati kao zadovoljavajuća, ali ne i dovoljno dobra. Potrebno je unaprediti njen kvalitet i obim, posebno u segmentima kopnenog i železničkog saobraćaja.

Infrastruktura **vazdušnog saobraćaja** je veoma dobro razvijena. Pokriva kontinentalni, morski i okeanski deo zemlje. Obuhvata 11 internacionalnih i 50 nacionalnih aerodroma. Postoji vise od 300 asfaltiranih i neasfaltiranih pista za sletanje manjih aviona. Glavni i najpoznatiji aerodrom je Simon Bolivar. Nalazi se u luci La Guaira, na 30 min vožnje autoputem od centra Karakasa. Ostali veliki gradovi takodje imaju svoje aerodrome (Valencija, Maracaibo, Los Teques, Porlamar na Margariti, Barcelona, Barquisimeto i drugi). Dvadeset pet medjunarodnih avio-kompanija (Lufthansa, Airfrance, United Airlines, American Airlines, British Airways, Iberia, Alitalia, AirEuropa i dr.) povezuju Venecuelu sa ostalim delovima sveta. Za komunikaciju unutar zemlje zaduženo je 12 nacionalnih avio-kompanija, a najznačajnije medju njima su: Aeropostal, Air Venezuela, Acerca, Conviasa, Avior i Santa Barbara.

Putnu mrežu Venecuele čini više od 86000 km puteva. Od toga je 30000km asfaltirano. Odlični autoputevi (ukupne dužine 4000km) povezuju glavne gradove provincija. Njima je Venecuela povezana i sa okolnim zemljama regiona Anda i Brazilom. Medjutim, da bi se došlo do manjih gradova i mesta u unutrašnjosti, moraju se koristiti obični putevi. Iako su uglavnom asfaltirani, nisu u najboljem stanju i zahtevaju popravne radove. Neki su, doduše, veoma kvalitetno uradjeni. Bez obzira na varijacije u kvalitetu puteva, oni pokrivaju čitavu teritoriju zemlje i vozilom je moguce svugde stići. Mreža benzinskih pumpi je velika i odlično funkcioniše.

Najslabija tačka saobraćajne infrastrukture u Venecueli je **železnica**, sa izuzetkom metroa. S obzirom na to da je ograničena na transportne vozove i kraće vožnje, može se okarakterisati kao potpuno nerazvijena. Godine 2004. usvojen je novi plan za izgradnju železnice koji bi trebalo da bude realizovan do kraja 2024. godine. On treba da obezbedi

[20] Salsa je jedan od najlepših i natežih plesova Latinske Amerike, karakterističan za karipske zemlje, jer se razvio u vreme afričkih robova koji su mahom bili nastanjeni u toj regiji.

putnički i prevoz robe na čitavoj teritoriji Venecuele. Takodje treba da omogući transport i putovanja u Kolumbiju i Brazil, a potom i u sve druge zemlje Južne Amerike. Plan za razvoj železnice predstavlja jedan od državnih prioriteta i od usvajanja se na njemu intezivno radi.

Sistem **metro-metrobus** je dosta dobro razvijen. Usvojeni su i planovi za nove konstrukcije u regionima u kojima nije zstupljen. Veliki gradovi Karakas, Valensija, Maracaibo i Los Teques imaju odličan metro, a u izgradnji je i metro u gradu Maracay.

Morski i rečni putevi i luke igraju veliku ulogu u saobraćajnoj povezanosti Venecuele. Neke od glavnih luka na Karipskom moru su: La Guaira, Puerto Cabello, Puerto la Cruz, Maracaibo i Guanta Porlamar. Ciudad Bolivar je najveća luka na reci Orinoko. Glavne morske linije koje komuniciraju sa Venecuelom su: Venezuelan Line, Delta Line Cruises (SAD), Royal Netherlands SS Company (Holandija), Polish Ocean Lines i Lauro (Poljska) i dr. Postoji i veliki broj kompanija koje organizuju krstarenja sa obaveznim stanicama u venecuelanskim vodama: Costa, Princess Cruises, Delta Cruises, Cunard itd.

Trajektom se može doći sa kopna do Margarite i dalje do ostrva Trinidada i Tobaga. Od provincije Falcon stiže se do ostrva Curacao i Aruba (Holandski Antili). Trajekti kreću iz luka Puerto la Cruz, La Guaira, Cumana, Punta de Piedra i Guiria.

Iako je potrebno dosta ulaganja da bi se unapredili nerazvijeni segmenti saobraćajne infrastrukture, Venecuela ima šta da ponudi turistima, pre svega zahvaljujući odličnom vazdušnom i vodenom saobraćaju.

U modernim vremenima **telekomunikacije** su postale važan faktor za razvoj turizma. Venecuela je u toku poslednje decenije uspela da znatno unapredi ovaj sektor. Zahvaljujući jakoj saradnji sa NR Kinom koriste se najsavremenija tehnologija i oprema visokog kvaliteta. Poznato je da je Kina u samom svetskom vrhu kada se radi o sistemima za telekomunikacije, te je Venecuela usvajanjem istih u velikoj meri rešila probleme u ovom sektoru. Na osnovu statističkih podataka instituta CONATEL[21] iz 2008.godine, u Veneceueli postoji 26.673.396 mobilnih linija. Na osnovu toga se može izvesti da su 96 od 100 stanovnika korisnici mobilnih telefona. To je ujedno 22,19% više u odnosu na iste statistike za 2007.godinu, a tri puta više u odnosu na 2004. kada je bilo svega 8.420.980 registrovanih linija. Broj mobilnih korisnika je i dalje u stalnom porastu. Kompanije koje posluju u ovom sektoru su Movilnet, Movistar i Digitel. Sektor fiksne telefonije i interneta u najvećoj meri pokriva CANTV - velika državna kompanija sa dugom tradicijom poslovanja (osnovana je 1930.godine). Na osnovu podataka CONATEL-a iz 2008. godine, broj pretplatnika fiksne telefonije CANTV-a iznosio je 5.896.072, što je 1,8 puta više u odnosu na 2004.godinu. Postoji nekoliko vrsta kartica za medjunarodne pozive koje pružaju odličan kvalitet razgovora po izuzetno pristupačnim impulsima.

Što se tiče interneta, postoje sve vrste konekcije od telefonskog, preko ADSL-a, kablovskog i saltelitskog interneta. Broj pretplatnika je u stalnoj ekspanziji, jer su pretplate prilično niske. Na osnovu statistika iz 2008.godine, pokazalo se da na svakih 100 stanovnika, 24 su korisnici interneta. Broj pretplatnika se u odnosu na 2007.godinu

[21] CONATEL je državna institucija za regulisanje telekomunikacija

uvećao za 36,7%. Ako se uzme u obzir da je 2004. broj internet korisnika bio 2,3 miliona, a 2008. oko 8 miliona[22], može se videti da je stopa rasta broja pretplatnika veoma visoka. Broj kompanija koje nude kablovsku i satelitsku televiziju je takodje u stalnom porastu. U 2008. godini na svakih 100 domaćinstava koja su prijemnici signala, 27 je koristilo usluge kablovske televizije.

Poštanska mreža u Venecueli je takodje dobro razvijena. Najveća državna kompanija je IPOSTEL i odlično funkcioniše u svim regionima zemlje. Medjutim, kada je u pitanju slanje pošte u inostranstvo, daleko su efikasnije velike inostrane kompanije koje imaju svoje ogranke na teritoriji Venecuele: DHL, FedEx, Aerocav, Fast Coruier, World Courier, Domesa i dr.

Sve u svemu, može se zaključiti da Venecuela pruža visok nivo komunikacije, kako unutar zemlje tako i sa inostranstvom. To svakako ide u prilog turističkoj delatnosti i dobrom plsmanu na svetskom tržištu.

5. Receptivni kapaciteti i drugi važni elementi turisticke ponude

Receptivni kapaciteti su od izuzetne važnosti za turistički razvoj. Njihove karakteristike u velikoj meri utiču na formiranje opšte slike o destinaciji u svesti sve zahtevnijeg turiste. Svaka postojeća ili potencijalna turistička destinacija mora imati dobro razvijenu mrežu smeštajnih kapaciteta, kapaciteta za ishranu, komunalnih i trgovinskih usluga. Bez ovih elemenata nemoguće je formirati adekvatnu ponudu i ostvariti zadovoljavajući turistički promet i potrošnju.

Na osnovu statističkih podataka Ministarstva za turizam Venecuele (MINTUR) od decembra 2007godine, utvrdjeno je da na teritoriji države postoji ukupno 459 hotela, sa 32.647 soba i 74.192 ležaja (tabela 2).

[22] Statistike CONATEL-a

Tabela 2: Hotelski kapaciteti Venecuele u 2007.godini

Kategorija	**Hoteli**		**Sobe u hotelima**		**Ležaji u hotelima**	
	Broj	% učešća	Broj	% učešća	Broj	% učešća
5 zvezdica	26	5,7	7.206	22,0	15.580	21,0
4 zvezdice	30	6,5	5.545	17,0	14.238	19,2
3 zvezdice	120	26,1	8.702	26,7	19.586	26,4
2 zvezdice	119	26,0	5.631	17,2	12.856	17,3
1 zvezdica	164	35,7	5.563	17,0	11.932	16,1
ukupno	459	100,0	32.647	100,0	74.192	100,0

Izvor : Ministerio del Poder Popular para el Turismo – MINTUR
Statistike od 31/12/2007

Broj **hotela** se nije značajno promenio od 2002. godine. Štaviše, tada je bio veći za nekoliko objekata. Ukupan broj hotela iznosio je 466. Od toga:

- 25 sa 5 zvezdica,
- 24 sa 4 zvezdice,
- 123 sa 3 zvezdice,
- 122 sa 2 zvezdice i
- 167 sa 1 zvezdicom.

Najveći broj luksuznih hotela nalazi se u velikim gradovima, obalskim turističkim centrima i ostrvu Margariti. U Venecueli svoje kapacitete imaju poznati hotelski lanci: Intercontinental, Marriott International, Hilton, Radisson, Hesperia, Sol Melia i dr.
Velike internacionalne kompanije nalaze interes za svoje poslovanje na teritoriji Venecuele, i postoje planovi za izgradnju značajnog broja luksuznih hotela i resorta. Koliko će se oni ostvariti u velikoj meri zavisi od privrednih i diplomatskih odnosa Venecuele sa drugim državama, kao i od situacije u samoj zemlji. Politička previranja nisu do sada znatno uticala na poslovanje velikih i luksuznih hotela, pa su prognoze dosta dobre.

Prosečna iskorišćenost hotelskih kapaciteta je osrednja, s obzirom na to da broj hotela nije proporcionalan površini teritorije zemlje. Prednost su male varijacije u stepenu korišćena u toku godine. To pokazuje da je turizam u Venecueli poštedjen većih sezonskih ograničenja (tabela 3). Bez obzira na planove i dobra predvidjanja, dinamika razvoja hotelske ponude je poslednjih nekoliko godina veoma loša, tačnije negativna. U periodu od 2002. do 2006. godine broj hotela u funkciji se smanjio. Da bi se Venecuela kao turistička zemlja dobro pozicionirala na tržištu, neophodno je obezbediti sredstva za dalju izgradnju smeštajnih objekata. Istina je da se na realizaciji novih projekata već radi, ali o tome za sada ne postoje zvanični podaci. Treba ipak napomenuti da je Marriott International krajem 2008.godine imao inauguraciju još jednog svog hotela - Marriott

Airport Caracas. Drugi objekat brenda Renaissance još je u izgradnji, a nalazi se u centru glavnog grada.

Tabela 3: Stepen korišćenja hotelskih kapaciteta u toku godine za 2006. 2007. i 2008.. godinu (u %)

mes/ god	jan	feb	mar	apr	maj	jun	jul	avg	sep	okt	nov	dec
2006	70,0	74,6	74,2	74,4	74,2	74,3	82,0	88,0	75,0	82,0	83,8	86,7
2007	73,9	81,7	75,6	75,0	71,6	72,8	79,1	79,1	74,6	69,4	70,0	67,4
2008	72,9	82,1	81,9	72,4	70,8	70,8	70,8	83,0	72,9	73,6	72,5	71,6

Izvor: Fenahoven (Nacionalna federacija hotela Venecuele)

Nekategorizovani smeštajni objekti mogu da ugoste više klijenata od kategorizovanih. Moteli, pansioni, hosteli, omladinski hosteli i tradicionalni tipovi smeštaja veoma su popularni kod turista sa osrednjom ili manjom platežnom moći. Prema poslednjim zvaničnim podacima MINTUR-a, u 2006.godini bilo je 1365 smeštajnih jedinica ovih kategorija. One su raspolagale sa ukupno 42329 soba i sa 98241 ležajem. Treba naglasiti da postoji i izvestan broj smeštajnih jedinica koje nisu registrovane. Sa stanovišta tražnje, najinteresantniji su objekti tipični za Venecuelu: posada, hato, campamento, cabaña. Ovaj tip smeštaja je veoma rasprostranjen i turistima jako privlačan zbog svoje autentičnosti i pristupačnih cena. **Posada** je vrsta porodičnog inn-a, najviše zastupljena na obalskom delu i ostrvlju. Predstavlja veoma dobru alternativu za hotelski smeštaj. Posade mogu biti male i velike, skromne i luksuzne, a pružaju pogodnosti u pogledu ishrane. Iako imaju odličnu ventilaciju, mnoge su klimatizovane. One luksuzne u svom sklopu imaju i bazen, teren za odbojku, teretanu ili sl. Ishrana je uglavnom tradicionalna i izuzetno ukusna. Venecuelanci su inače poznati po tome da vrlo vode računa o higijeni, kako ličnoj tako i mesta u kojem borave, te sa te strane turisti nemaju nikakvih zamerki. Posade se nalaze i u urbanim i u ruralnim regijama. **Campamentos** su kompleksi smešteni u zaštićenim zonama kao što su nacionalni parkovi i rezervati (Canaima, Rio Caura, El Amazonas). Sastoje se od niza rustičnih koliba i kućica, sa obaveznim restoranom koji služi vrhunske autohtone specijalitete po domaćim cenama. **Hatos** (rančevi) su tipični za oblast Ravnica (Los Llanos), gde žive kauboji. Tu se tokom cele godine održavaju razni festivali praćeni tradicionalnim plesovima, muzikom, seoskim igrama, sportovima i kulinarskim specijalitetima. Smeštaj na ovakvom ranču obično uključuje i dodatne aktivnosti poput safarija. I domaći i strani turisti se rado opredeljuju za ovo iskustvo.

Kapaciteti za ishranu rasprostranjeni su po čitavoj zemlji, kako u urbanim zonama, tako i u unutrašnjosti. S obzirom na to da su Venecuelanci veliki hedonisti, gastronomija je izuzetno bogata. Za to su zaslužni razni kulinarski uticaji koje u sebi objedinjuje, ali i plodno podneblje koje daje izobilje ribe, morskih plodova, voća, povrća, žitarica i mesa. Strani posetioci uglavnom uživaju u nacionalnim specijalitetima. Za goste koji preferiraju već poznate ukuse postoji ogroman broj restorana koji služe jela iz celog

sveta. U svim velikim gradovima i turističkim mestima mogu se naći evropski, azijski, američki i drugi restorani. Njihov broj je zaista impozantan i nemoguće je naći kuhinju koja nije zastupljena. Medjunarodni lanci brze hrane (McDonald's, Pizza Hut, KFC, Burger King, Friday's, Subway, Domino's i mnogi drugi) imaju svoje objekte u velikom broju mesta i duž puteva koji povezuju bitnije regione. Takodje postoje brojni restorani i kiosci nacionalne brze hrane, koja je veoma specifična i ukusna. S obzirom na to da Venecuelanci najviše vole da provode vreme u jelu, piću i zabavi, broj barova i klubova je toliko veliki, da može da se takmiči i sa većim zemljama. Služe se izvrsni tropski kokteli, odlična piva i vina i domaći rum vrhunskog kvaliteta. Sokovi od cedjenog voća su vrlo karakteristični za ovo podneblje i nezaobilazni prilog domacih jela.

Trgovinska mreža je takodje odlično razvijena, posebno u velikim gradovima i turističkim centrima. Za velike gradove i Margaritu karakteristični su tržni centri gigantskih razmera. U nima se može naći roba svih svetskih i domaćih marki i butici poznatih kreatora. U Karakasu ima preko deset tržnih centara (shopping mall). Zastupljeni su i lanci trgovina mešovite robe koji snabdevaju čak i najudaljenije regione. Postoje mnogobrojne prodavnice tradicionalnih umetničkih predmeta i suvenira, domaći butici i mali marketi. Strani turista ima na raspolaganju sve vrste proizvoda za svakodnevnu upotrebu i zadovoljenje drugih posebnih potreba. Može se konstatovati da je u segmentu kapaciteta za ishranu i trgivinske mreže ponuda Venecuele na visokom nivou.

Komunalne usluge su na niskom nivou, što se direktno odražava na kvalitet turističke ponude Venecuele. Potrebno je prvenstveno mnogo angažovanja, a onda i sredstava kako bi se rešili aktuelni problemi. Pitanje bezbednosti je prvo na listi prioriteta. Situacija je veoma ozbiljna u prestonici i drugim velikim gradovima. Stopa kriminala je jako visoka, što je generalno karakteristika čitavog regiona Juzžne Amerike. Ulične kradje, pretnje oružjem i otmice su deo svakodnevice. Postoje zone u kojima se može sasvim slobodno kretati, ali sama pomisao na dešavanja van tih „granica" veoma je neprijatna i za stanovnike i za posetioce. Kriminal ima ekonomsku pozadinu, sto nikako ne ide u prilog turizmu. Poznato je da su strani turisti česte mete domaćih lopova. Smatra se da oni samim tim što putuju imaju i mnogo novca. Privlačno je i to sto raspolažu stranim valutama. Kako je turistička tražnja labilna, i najmanji nagoveštaj neprijatnosti na odredjenoj destinaciji može odvratiti turistu od putovanja u istu, ili putovanja uopšte. Stoga je smanjena bezbednost u velikim gradovima najveća prepreka uspešnom razvoju turizma u Venecueli. Registrovane taksi službe dosta dobro funkcionišu i garantuju bezbednost. Medjutim, prilično su skupe ako se uzme u obzir niska cena goriva. Postoji veliki broj samostalnih taksista koji nude vrlo jeftine usluge, ali se turisti ne usudjuju da ih koriste. Drugi problem velikih gradova je održavanje čistoće. Često se u nerazvijenim kvartovima mogu videti prizori koji podsećaju na prave deponije. Iako to nije slučaj u razvijenim zonama gde se kreću turisti, neadekvatna higijena može dovesti do širenja ozbiljnih infekcija i ugroziti zdravlje velikog broja stanovnika.

U turističkim centrima poput Margarite i Meride komunalne službe su na sasvim zadovoljavajućem nivou. Uticaji domaćih i stranih turista u smislu ekonomske i socijalne dobiti doprineli su stvaranju jedne kvalitetne turističke infra i suprastrikture. Do danas je reputacija ovih turističkih destinacija ostala neokaljana. Sektor za bezbednost odlično

funkcioniše, što je slučaj i sa taksi uslugama i održavanjem čistoće. Može se reći da je unutrašnjost Venecuele u velikoj meri poštedjena problema sa bezbednošću i mnogo manje trpi posledice ekonomske nestabilnosti.

Karakas ima populaciju od 6 miliona stanovnika i najvišu stopu krminala u zemlji. To se izuzetno negativno odražava na turistički promet. Iako ima odlične potencijale za razvoj poslovnog i kulturološkog turizma, nije moguće napraviti značajniji pomak bez smanjenja stope kriminala. Rešavanje ovog problema je prioritet ne samo tuirstičkog sektora, već države u celini. Iako je situacija loša već dugi niz godina, postoji nada da se ipak može poboljšati.

Unapredjene komunalnih delatnosti je jedan od najbitnijih uslova za razvoj turizma u Venecueli. Nedovoljna angažovanost i loša organizacija komunalnog sektora bacaju u zasenak prirodne lepote i odbijaju manje tolerantne turiste. Osim toga, trebalo bi povećati broj smeštajnih kapaciteta visokog i srednjeg nivoa, pre svega hotela. Kapaciteti za ishranu i trgovinska mreža su veoma razvijeni i predstavljaju jaku tačku suprastrukture.

6. Organizacija turizma

Organi koji se bave turizmom u Venecueli posluju unutar državnog i privatnog sektora.

Državnom sektoru pripadaju:

- MINTUR (Ministarstvo za turizam) - najveći i najznačajniji državni organ u domenu turizma. Ima najjači administrativni autoritet i zadužen je za pravljenje planova, strategija, projekata i programa i njihovo upravljanje, koordinaciju, evaluaciju i kontrolu. Radi na promovisanju Venecuele na medjunarodnom turističkom trzistu. Osnovne aktivnosti MINTUR-a su:
  - investiranje u turizam uz pomoć javnog sektora
  - proučavanje, evaluacija i sertifikacija projekata za turistička ulaganja i pridobijanje investitora i kapitala za razvoj turizma.
  - rad na razvoju turizma u koordinaciji sa javnim sektorom kroz implementaciju i kontrolu planova za turistički razvoj, a u skladu sa normama na osnovu kojih su odobreni
  - registrovanje, sertifikacija i kontrolisanje svih učesnika u sektoru turističkih usluga; aktualizacija postojećih registara i donošenje normi na osnovu kojih moraju poslovati svi koji pružaju turističke usluge.

Ministarstvo za turizam ima svoje organizacione jedinice u svih 25 regiona. One su zadužene za promociju tih regiona na turističkom tržistu. Medju njima najbolje rezultate ostvaruju jedinice kojima pripadaju provincije Nova Sparta (u okviru koje se nalazi Margarita) i Merida. Postoji jos nekoliko provincija koje daju relativno dobre rezultate, dok je većina tek počela da razvija turističku delatnost.

- VENETUR - organizacija pridružena MINTUR-u. Zadužena je za marketing postojećih destinacija i otvaranje novih.
- INATUR - takodje organizacija pridružena MINTUR-u. Radi na kapacitaciji i promovisanju Venecuele na medjunarodnom turističkom tržištu.
- CORPOTUR (Turistička korporacija) - ima sličnu uloga kao i dve prethodno navedene organizacije.
- INCATUR - zadužen za upravljane ljudskim resursima u turizmu
- INAPARQUES - Nacionalni institut za parkove
- CONAC (Nacionalni savet za kulturu) -) zadužen je za inventar svih kulturnih turističkih resursa, njihovo održavanje i očuvanje
- INE **(**Nacionalni institut za statistiku) - izmedju ostalog prati i beleži sve podatke vezane za turističku aktivnost u zemlji i na osnovu njih daje izvesna predvidjanja koja pomažu planiranje turističkog sektora
- CNT (Nacionalni savet za turizam) - ima isključivo savetodavnu ulogu
- Camara Venezolana de Trasporte Turistico -Venecuelanska komora za turistički transport
- Ministarstvo za ambijent i prirodne resurse - kreira i realizuje planove za povećanje kvaliteta životne sredine i očuvanje obnovljivih prirodnih resursa. Sprovodi mere za očuvanje terena, flore i faune i radi na uredjenju nacionalnih parkova kako bi bili još atraktivniji za posetioce.

Privatni sektor obrazuju sledeće organizacije:

- Fedeturismo - udruženje privatnih organizacija koje se bave turizmom. Ima ulogu da jača i promoviše turističku aktivnost Venecuele.
- Anahoven i Fenahoven (Nacionalna asocijacija i Nacionalna federacija hotela Venecuele) – bave se prikupljanjem i proučavanjem podataka relevantnih za hotelsku industriju i promovisanjem hotelske ponude.
- AVECINTEL (Venecuelansko udruženje hotela sa pet zvezdica) - vodi računa o standardima i usluzi koju pružaju luksuzni hoteli, analizira učinke i radi na promovisanju i unapredjenju kvaliteta
- ALAV (Asocijacija vazdušnih linija Venecuele) - od 1959.godine brine o venecuelanskim aviokompanijama i pomaže razvoj aviosaobraćaja
- AVAVIT (Udruženje turističkih agencija Venecuele) - vodi računa o zakonskim pravima i obavezama turističkih agencija i turoperatora, promoviše i stimuliše turističke aktivnosti unutar i van zemlje. Prema poslednjim zvaničnim

statistikama[23], na teritoriji Venecuele postoji 2044 turističkih agencija i turoperatora.

- CAVN (Companija za navigaciju Venecuele) - prati aktivnosti u lukama Venecuele
- ASOGUIA **(**Udruženje turističkih vodiča) - vodi računa o uslovima koje treba da ispune vodiči kako bi dobili taj posao i kontroliše njihov rad. Prema statistikama iz 2006. godine, na teritoriji Venecuele aktivno je radilo 2164 turističkih vodiča i agenata
- CORPOINDUSTRIA I CONAPRI **–** bave se istraživanjem svih oblika turističke aktivnosti, prikupljanjem i obradom statističkih podataka neophodnih za kreiranje strategija za razvoj turizma i stimulišu nova ulaganja.
- Conseturismo - savetodavno telo koje saradjuje sa svim državnim i privantim organizacijama
- FUNDATURISMO - gradjansko udruženje osnovano sa ciljem da se ustanovi značaj koji turizam ima u privrednoj hijerarhiji i doprinos koji može doneti privredi Venecuele.
- CORMETUR - autonomni institut koji se bavi promovisanjem i podsticanjem turističke aktivnosti u oblasti Merida

Da bi se ostvario pozitivan efekat u pogledu razvoja turizma, neophodna je medjusobna koordinacija svih aktera državnog i privatnog sektora. Isto tako, neophodno je da oba sektora saradjaju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvom spoljnih poslova, Ministarstvom odbrane, Ministarstvom za obrazovanje, Ministarstvom zdravlja i Ministarstvom za industriju i trgovinu. Iako se u poslednjih nekoliko godina daleko više pažnje posvećuje turizmu nego ranije, rezultati koje Venecuela ostvaruje na tom polju nisu zadovoljavajuci. Moraju se preduzeti adekvatne mere na svim nivoima upravljanja i tako dovesti turistički resursi i promet u proporcionalan odnos.

7. Ostale atraktivnosti

Venecuelanke su nadaleko poznate po svojoj lepoti. Gotovo je neverovatno koliko se ulaže u lep izgled, zdrav život i dobru fizičku formu. Anketiranjem i intervjuisanjem stranih turista koji Venecuelu posećuju iz razonode, došlo se do interesantnog podatka da je fama o najlepšim ženama sveta veoma snažan motiv za odabir ove destinacije. Svi pripadnici muškog pola su rekli da su im divne plaže pune prelepih žena prva asocijacija na Venecuelu. Ta slika nije daleko od istine. Medjutim, nisu samo žene te koje drže do svog lepog izgleda, to čine i muškarci. Verovatno su zbog toga rekreativni centri,

[23] MINTUR, presek podataka od 31.12.2006. godine. Noviji podaci su još uvek u procesu obrade

teretane, saloni lepote i saune sastavni deo moderne venecuelanske kulture. Mogu se naći čak i u selima duboko u unutrašnjosti. Gradovi, velike varoši i razvijena turistička mesta sadrže veliki broj centara za zdravlje i lepotu. U skladu sa svetskim trendom, poslednjih godina sve više se ulaže u izgradnju wellness centara i kompleksa. Ovakve potrebe i navike stanovnika Venecuele upotpunjuju ponudu i pomažu razvoj inostranog turizma. Kao i u zemljama Azije, upražnjavaju se tradicionalna i moderna masaža. Razni drevni i savremeni tretmani za negu lica i tela uz pomoć blata, balsama i emulzija karakteristika su podneblja koje obiluje kišnim šumama. Njihovo rastinje sadrži supstance koje su veoma delotvorne i primenjuju se u tradicionalnim kozmetičkim preparatima.

Iako postoje odlične prirodne metode za očuvanje vitalnosti, Venecuela je, pored Brazila, zemlja sa najrazvijenijom estetskom hirurgijom na svetu. Mnoge holivudske zvezde su pacijenti poznatih venecuelanskih plastičara, a američki doktori redovno dolaze da uče od svojih južnih suseda. U prilog veštini venecuelanskih hirurga ide i broj visokih plasmana na izborima za Miss World i Miss Universe. Izvanredna reputacija postala je odlična baza za razvoj zdravstvenog turizma. Veliki hoteli u svom sklopu neizostavno imaju ordinaciju za estetsku hirurgiju. Postoje turističke agencije koje se bave isključivo ovim vidom turizma. One nude pakete koji u svom sklopu imaju hirurške usluge i oporavak u najatraktivnijim destinacijama, najčešće u karipskoj zoni. Pacijenti provode nekoliko dana u klinikama koje su po svojoj opremi, kvalitetu medicinskih usluga i enterijeru na najvišem nivou. Potom prelaze u hotel, ili neki drugi tip smeštaja po ličnom izboru, gde se oporavljaju i uživaju u atraktivnostima destinacije. Mnoge klinike imaju sopstvene resorte za oporavak pacijenata gde im je zagarantovana diskrecija. Opšte verovanje da se zdravstveni turizam u Venecueli razvija po osnovu niskih cena, nije u potpunosti tačno. Ranijih godina cene su zaista bile znatno niže nego u SAD i Evropi. Razlika u cenama i dalje postoji, ali u slučaju velikog broja intervencija nije drastična kao ranije. Doduše, neki od najtraženijih zahvata i dalje su prilično pvoljni. Ono što najvise privlači turiste-pacijente je vrhunsko umeće hirurga i oporavak na egzotičnim destinacijama. Na drugom mestu su pristupačne cene. U prilog razvoju ovog vida turizma ide i činjenica da Venecuela ima veliki broj termalnih izvora poznatih po svojoj lekovitosti. S obzirom na to da su najjače opsesije modernog društva dug život i večita mladost, Venecuela bi mogla postati vodeća zemlja u domenu zdravstvenog turizma.

U Venecueli postoji preko 30 terena za golf. Samo se u Karakasu nalazi 5 luksuznih golf klubova. Ostali su rasporedjeni po svim velikim gradovima i značajnim turističkim mestima (Margarita npr.). Kroz praksu se pokazalo da evropski, američki i azijski turisti veoma vole ovaj sport, a sve više poslovnih sastanaka se održava upravo na terenima za golf. Oni, zajedno sa teniskim terenima, čine izuzetno važan segment turističke ponude Venecuele..

Venecuela ima fantastičan noćni život koji se odvija u svim gradovima i turističkim centrima. Ogromni kompleksi luksuznog eksterijera i enterijera su karakteristika ove zemlje. Unutar jednog takvog kompleksa nalaze se klubovi za svačiji ukus. Zastupljene su sve vrste muzike, kako latino tako i strane, po principu: jedan klub - jedan muzički žanr. Klubovi rade čitavu noć i nude vrhunsku uslugu u svakom pogledu: odlično obezbedjenje, dobar DJ, vešti konobari, majstori za koktele i izvrsna hrana. Postoji i veliki broj restorana, barova, diskoteka i klubova sa živom muzikom koji rade do svitanja ili 24 časa dnevno. Strani turisti posebno vole klubove u kojima uz odličan bend mogu da uživaju u latino muzici i uz pomoc lokalnog stanovništva nauče korake

omiljenih plesova. Klubovi ove vrste su poznati po veoma pristupačnim cenama i enterijeru koji oslikava etno kulturu. Potpunom doživljaju doprinosi i sam mentalitet lokalnog stanovništva. Medju narodima Južne Amerike, Venecuelanci su poznati kao „najtopliji". Izuzetno su srdačni i uslužni, ljubazni i jedni prema drugima i prema došljacima. Ne skidaju osmeh sa lica, i kako sami kažu, žive kao da je svaki dan poslednji. Vole dobru hranu, piće, igru i muziku. Ne opterećuju se brigama i problemima, već ih nekako savladjuju, a da pritom ne naruše pozitivan stav koji imaju prema životu i svetu koji ih okružuje. Iskustva stranaca govore da atmosfera koja vlada medju dmaćinima veoma pozitivno utiče na njih. Mnogi kažu da su se u Venecueli osećali kao u nekom drugom svetu gde je sve jednostavno i rešivo i da im to jako prija. Ovakav odnos prema životu veoma je kontradiktoran realnoj situaciji u kojoj se nalazi veliki deo populacije (ekonomski i socijalni problemi širokih razmera), ali je zaista takav kakav jeste. Samim tim predstavlja bitan neopipljivi faktor razvoja turističke delatnosti, jer doprinosi tome da se turisti osećaju maksimalno prihvaćeno, raspoloženo i vredni pažnje.

8. Uloga turizma u privrednom razvoju Venecuele

Uprkos dobrim prirodnim i kulturnim turističkim resursima, turizam u Venecueli do danjašnjih dana nije zauzeo značajno mesto u njenom privrednom razvoju. Kao jedan od glavnih članova OPEC-a, Venecuela najveći deo svojih prihoda ostvaruje proizvodnjom i izvozom nafte i derivata. Profit dobijen aktivnošću naftnog sektora predstavlja dobru osnovu za dalja ulaganja u ostale grane privrede. Izgradnja jake turističke infrastrukture zahteva puno sredstava, ali je dobit koju turizam može doneti Venecueli mnogo veća. Kako su razne privredne i neprivredne delatnosti direktno ili indorektno uključene u turističku delatnost, razvoj turizma doneo bi nova radna mesta i znatno unapredio proizvodnju.

U tabeli 4. može se videti udeo turizma u društvenom proizvodu Venecuele, u periodu od 2000. do 2008. godine:

Tabela 4: Učešće turizma u društvenom proizvodu Venecuele

kategorija/ godina	**Bruto DP u milijardama US$**	**ukupni prihodi od turizma u milionima US$**	**% učešća prihoda od turizma u DP**
2000	117,153	423	0,36
2001	122,910	682	0,55
2002	92,889	439	0,47
2003	83,442	331	0,40
2004	112,800	477	0,42
2005	143,434	650	0,45
2006	181,608	768	0,42
2007	236,390	817	0,35
2008	334,260	895	0,27

Izvor- statistike Centralne banke Venecuele i Ministarstva za turizam iz 2008.god.

Ovako gledano, učešće turizma u DP Venecuele je izuzetno malo, posebno u godinama koje karakteriše veliki porast DP. Medjutim, treba uzeti u obzir činjenicu da su se od 2000. do 2008. godine prihodi od turizma više nego udvostručili. Prosečna godišnja stopa rasta prihoda od turizma u ovom periodu iznosi 9,8. To ukazuje na značajan porast turističke aktivnosti i jačanje turističkog sektora. Medjutim, prosečna godišnja stopa rasta DP Venecuele iznosi 14,0 što otežava turističkom sektoru da ostvari značajan pozitivni uticaj na celokupnu privredu. S druge strane, društveni proizvod i nacionalni dohodak Venecuele u najvećoj meri zavise od izvoza nafte i drugih energetika koji su neobnovljivi resursi. Stoga će, dugoročno gledano, prihodi od turizma sve više dobijati na značaju. Činjenica je da se turizam ne može razvijati nezavisno od ostalih privrednih sektora, kao i da nije imun na politička i socijalna previranja. Medjutim, turizam ima tendenciju da se veoma brzo oporavlja posle kriznih perioda, što nije slučaj sa ostalim granama privrede. Dobro razvijen turistički sektor moze u budućnosti igrati veoma važnu, ako ne i ključnu ulogu u privredi Venecuele. Na osnovu ostvarenih rezultata u proteklih 5 godina, može se zaključiti da Venecuela u pogledu turističke dinamike ima relativno dobru perspektivu.

Ako se uzme u obzir da prosečna godišnja stopa rasta populacije iznosi 1,6[24], razvoj manje zastupljenih privrednih grana imaće veliki značaj za zaposlenost stanovništva. Turistička delatnost ima direktan uticaj na sektor za usluge, poljoprivredu, saobraćaj, gradjevinarstvo, telekomunikacije, industrijsku proizvodnju, trgovinu, zdravstvo, osiguravajuća društva, sektor za bezbednost i komunalnu delatnost. Stoga je njen značaj za otvaranje novih radnih mesta izuzetan. Na osnovu zvaničnih podataka Nacionalnog zavoda za statistiku, u 2004. godini 18% od ukupne aktivne populacije bilo je nezaposleno. U 2008. nezaposlenost se kretala izmedju 9,1% i 8,1%. Na smanjenje

[24] INE poblacion 2008 – Zavod za statistiku,populacija 2008.

broja nezaposlenih u periodu od 4 godine prvenstveno je uticao ne-naftni sektor. Njemu pripadaju privredne grane direktno i indirektno vezane za turizam, što znači da je on i te kako imao uticaja na zapošljavanje značajnog dela aktivne populacije. Čak 65% ukupne radne snage pripada sektoru usluga i trgovini. Može se izvesti zaključak da je Venecueli prekopotrebna diverzifikacija privrede kako bi unapredila svoj ekonomski razvoj.

II DEO

KARAKTERISTIKE DOSADAŠNJEG RAZVOJA TURIZMA VENECUELE

1. Turistički promet - nivo i dinamika

U cilju objektivnog sagledavanja trenutnog položaja Venecuele u medjunarodnom turizmu, mora se razmotriti turistički promet koji je ona ostvarila u toku ove decenije. Godina 2000. je bila solidna i za svetski turizam i za Venecuelu. S obzirom na to da u njoj nije bilo značajnijih ekonomskih i političkih kriznih dogadjaja, biće uzeta za baznu godinu radi lakšeg poredjena. Tabela 5 daje prikaz priliva **stranih turista** (računajući i putnike na krstarenju) u periodu od 2000. do 2008. po mesecima:

Tabela 5: Inostrani turistički promet Venecuele u periodu od 2000-2008.godine
(u hiljadama)

godina/ mesec	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
jan	54.151	89.283	82.407	26.639	66.133	84.657	106.163	105.338	103.598
feb	59.582	76.932	82.781	29.383	60.407	74.393	94.935	90.734	91.424
mart	76.517	88.824	71.091	38.765	52.256	86.238	93.978	88.006	93.601
apr	63.157	64.182	49.323	37.834	33.846	60.997	76.585	71.292	62.409
maj	35.110	60.722	28.385	27.409	37.902	47.583	48.972	59.246	52.910
jun	33.726	46.344	33.465	35.004	44.059	52.919	56.883	72.106	61.197
jul	45.506	56.735	41.719	32.684	56.570	71.052	77.505	78.282	74.942
avg	39.172	51.602	35.346	33.057	48.147	69.209	69.257	69.101	62.544
sep	31.159	36.018	29.905	25.305	44.870	43.678	53.172	49.932	53.130
okt	41.509	54.752	38.624	35.697	45.015	60.871	59.834	61.722	54.016
nov	54.433	73.554	50.718	47.309	54.583	85.177	77.313	73.117	63.454
dec	69.854	92.704	45.792	66.335	74.381	104.072	96.678	93.917	83.585
ukupno	603.878	791.652	589.556	435.421	618.169	840.846	911.275	912.793	856.810

Izvor: MINTUR, statistike iz 2008.

Ukoliko se isključi kategorija putnika na krstarenju, ukupan broj turista koji godišnje poseti Venecuelu izgleda ovako:

2000.god.- 467.047 2003.god.- 336.974 2006.god.- 747.930
2001.god – 584.399 2004.god.- 486. 401 2007.god.- 770.577
2002.god.- 431.677 2005.god.-706.103 2008. god -744.709

Zvanični podaci koji se odnose na broj ekskurzista za sada su nedostupni.

Na osnovu navedenih podataka može se zapaziti blagi rast inostranog turistčkog prometa, uz manje varijacije. Godine 2002. i 2003. bile su veoma krizne za Venecuelu, što se neminovno odrazilo i na priliv stranih posetilaca. Godine 2008. takodje dolazi do opadanja turističkog prometa usled ekonomskih previranja u zemlji i smanjene saradnje sa stranim investitorima. U odnosu na baznu 2000.godinu, broj turista se u periodu od 8 godina ipak znatno uvećao i ima tendenciju daljeg rasta. Prosečna godišnja stopa rasta broja inostranih turista (uključuči i putnike na krstarenju) u ovom periodu iznosi 4,4. Prosečna godišnja stopa rasta čistih turista iznosi 6,0. Stoga se turistička dinamika Venecuele može oceniti kao pozitivna.

Tropska klima varira samo u zavisnosti od nadmorske visine, ne i godišnjih doba. Zahvaljujući njoj, turistička ponuda Venecuele lako može da prevazidje sezonski karakter poslovanja, jer zadovoljava razne vidove tražnje svih 12 meseci godišnje. Medjutim, statistike pokazuju da je najveći promet ostvaren u zimskim mesecima, dok u letnjim opada. Prvi razlog tome je što velki deo stranih turista koji posećuje Venecuelu dolazi iz Evrope, Amerike i Azije. Najčešći motiv dolaska je poseta rodbini i prijateljima. Uzevši u obzir ove činjenice, moze se pretpostaviti da većina posetilaca bira da putuje u tropske krajeve onda kada je u njihovim matičnim zemljama hladno. Drugi razlog su poslovni turisti koji predstavljaju izuzetno važan segment turističkog tržišta Venecuele. Oni najčešće idu na službena putovanja u vansezoni, jer leti uzimaju svoje odmore i provode ih na drugim destinacijama. Kako su veoma brojni, njihovo odsustvo u letnjim mesecima se veoma oseća. Iz navedenog sledi da Venecuela još uvek nije prevazišla sezonska ograničenja, iako ona nisu uslovljena karakteristikama ponude. Da bi se rešio ovaj problem, potrebno je usmeriti tražnju ka turističkim resursima za odmor i razonodu i na taj način pridobiti nove grupe turista.

Domaći turistički promet je znatno veći od inostranog. Prema zvaničnim podacima MINTUR-a i VENETUR-a, ukupan broj internih turističkih kretanja u intervalu od 2005 - 2007.godine iznosio je:

u 2005.god. - 36.613.690; u 2006.god. – 37.601.491; u 2007.god. – 39.914.987

Podaci za 2008. godinu su još uvek u procesu obrade.

Dobijene cifre svakako prevazilaze populaciju Venecuele. To je ukupan broj turista dobijen na osnovu broja posetilaca svake od provincija u toku jedne godine. Znači da jedan domaći turista u toku jedne godine poseti više provincija koje nisu njegova matična. Domaći turista se u proseku odlučuje na 3-4 putovanja godišnje. Kretanja su usmerena ka svim provincijama, ali najveći promet ostvaruju:

- Glavni Distrikt (Karakas i okolina)
- planinske provincije (Merida)
- karipska oblast (Nova Sparta, Falcon)
- provincija Carabobo (Valencia)
- Provincija Monagas (Maracaibo)

Sve veći broj domaćih turista kreće se u pravcu zone tepuja (Gran Sabana), oblasti Amazonas i ka drugim nacionalnim parkovima. Domaći turistički promet je u stalnom porastu, a organi za razvoj turizma preduzimaju mere za njegovo stimulisanje.

Učešće Venecuele u medjunarodnom turizmu je veoma slabo. Prema broju turista, njeno učešće u svetskom turizmu 2007.godine iznosilo je svega 0,1% (u odnosu na ukupan broj od 903 miliona turista), odnosno 0,4% u odnosu na region kome pripada.[25] Što se tiče raspodele prihoda od turizma, Venecuela je ostvarila prihod od 817 miliona US dolara, što predstavlja 0,1% od ukupnih 856 milijardi dolara utrošenih u turistička kretanja. Ipak, ne treba zanemariti pozitivnu stopu rasta u turističkom prometu i potrošnji, jer je to osnov za dalje unapredjenje turističke delatnosti. Dobre prognoze Svetske turističke organizacije koje se tiču karipskog subregiona i Južne Amerike upućuju na to da bi Venecuela mogla da pronadje svoje mesto kako na regionalnom, tako i svetskom tržištu.

2. Karakteristični segmenti stranih turista

Inostrani turistički promet Venceuele može se oceniti kao relativno slab, sa tendencijom rasta. S obzirom na turističke resurse kojima zemlja raspolaže, odnos izmedju ponude i tražnje je neproporcionalan. Da bi se bolje razumeli faktori koji utiču na turističku aktivnost u Venecueli, mora se videti koji to **segmeti stranih turista** posećuju Venecuelu i iz kojih razloga.(tabela 6)

Kao posledica istorijskijh migracija stanovništva sa evropskog na latinoamerički kontinent, u Venecueli živi veliki broj populacije španskog, italijanskog i portugalskog porekla. Stoga je sasvim razumljivo sto najveći broj turista iz ovih zemalja u Venecuelu putuje zarad posete porodici i prijateljima. Kineska populacija koja živi na teritoriji Venecuele takodje nije zanemarljiva. To je u velikoj meri stimulisalo turistička kretanja iz NR Kine, čemu doprinose i jake diplomatske veze koje je Venecuela ostvarila sa ovom državom. Stanovnici nemačkog porekla su takodje brojni, što podstiče turističku dinamiku izmedju dve zemlje. Pored posete rodbini i prijateljima, nemački turisti često dolaze i zbog odmora, zdravlja i razonode.

Veliki deo inostranih turista posećuje Venecuelu iz profesionalnih razloga. Stoga su njihova kretanja usmerena ka velikim poslovnim i industrijskim centrima kao što su Karakas, Maracaibo (centar naftne industrije), Valencia, Puerto Ordaz i Barquisimeto.

[25] UNWTO – Tourism Market Trends, 2005 Edition - Americas

Turisti koji pripadaju ovom profilu najvećim delom dolaze iz SAD, susednih zemalja (Kolumbije i Brazila) i Evrope. Uglavnom odsedaju u luksuznim hotelima.
Turisti koji dolaze radi odmora i zabave za svoja odredišta najčešće biraju Margaritu, Los Roques, poznate nacionalne parkove ili Karakas. Koriste i hotele i privatni smeštaj, najčešće posade. Ekoturisti, kojih je sve više, dolaze radi uživanja u prirodi, sportu i avanturi. Stoga mahom odlaze na planinske grebene Meride, u pustinju Medanos de Coro, karipske predele sa očuvanom prirodom i zonu tepuja i kišnih šuma. Ovaj tip turiste najčešće koristi tradicionalne tipove smeštaja. Pravi avanturisti se uglavnom ne vezuju za smeštajne kapacitete, vec koriste šatore, vreće za spavanje i sl.

Najveći promet stranih turista imaju provincije Miranda, Nueva Esparta, Bolivar, Anzoategui, Falcon i Merida kao i Distrito Capital, jer su sa stanovišta turističke tražnje najatraktivnije.

Postoji i izvestan broj turista koji u Venecuelu dolazi radi obrazovanja (studiranja). Oni su uglavnom iz susednih ili ostalih zemalja Južne Amerike. Najviše studenata dolazi iz Kolumbije, Ekvadora i Brazila.

Venecuela sa Francuskom ima dogovor o ulasku bez vize, sto u velikoj meri motiviše turističku razmenu ove dve zemlje. Medjutim, francuski posetioci uglavnom dolaze zbog lukrativnih delatnosti. Zbog toga se mnogi od njih i ne mogu smatrati turistima u pravom smislu te reči, jer na teritotiji Venecuele ostvaruju prihode. Isto važi i za izvestan broj Kolumbijaca i Brazilaca.

Tabela 6: Podela stranih turista prema motivima posete

motiv posete	**2006**	**2007**	**2008**
poseta rodbini i prijateljima	305.806	290.899	299.969
odmor i razonoda	167.340	231.277	219.615
posao	254.813	211.685	195.337
sport	1.857	15.160	9.905
zdravlje	9.892	8.225	8.490
studije	4.399	7.166	3.426
drugi motivi	3.823	6.165	7.967
ukupno	747.930	770.567	744.709

Izvor: MINTUR, INATUR 2008

Trebalo bi napomenuti da Venecuela trenutno ima odlične diplomatske odnose sa Rusijom, te je sasvim verovatno da će se turistička razmena izmedju ove dve zemlje intenzivirati.

Emitivna tržišta mogu se grupisati u regione i subregione, kao što je prikazano u tabeli 7.

Tabela 7: Izvori inostrane turističke tražnje po važnijim regionima i subregionima

region/subregion	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Evropa	296.310	297.601	316.041	301.579
Sev. Amerika	131.742	134.850	135.890	130.257
Centr. Amerika	12.421	12.404	11.286	11.377
Južna Amerika	189.852	221.256	230.077	227.105
Karibi	40.445	43.262	42.803	39.480
Ist. Azija i Pacifik	16.160	16.897	15.789	15.912
Jugoist.Azija	1.801	1.931	1.397	1.418
Afrika	972	1.259	995	1.010
Sr.Istok	9.772	9.979	10.024	10.100
Okeanija	2.001	2.140	4.771	4.957
Druge zemlje	6.428	8.282	2.891	2.932
Ukupno	706.103	747.930	770.577	744.709

Izvor: MINTUR, 2008.

Iz ovog pregleda vidi se da je Venecuela najposećenija od strane turista iz evropskog regiona. Potom slede regoni Severne i Južne Amerike i karipski subregion. Detaljnijim pregledom pojedinačnih država svakog od regiona, mogu se izdvojiti 16 zemalja koje igraju najvažniju ulogu u inostranom turizmu Venecuele. To su:

1. Sjedinjene Američke Države sa 12,05% učešća od ukupnog broja stranih turista;
2. Kolumbija (11,9%);
3. Španija (8,72%);
4. Brazil (6,73%);
5. Italija (6,36%);
6. Nemačka (4,66%);
7. Peru (4,01%);
8. Argentina (3,79%);
9. Kanada (3,20%);
10. Velika Britanija (3,15%);
11. Francuska (2,84%);
12. Meksiko (2,78%);

13. Holandija (2,44%);
14. Portugalija (2,30%);
15. Ekvador (2,20%) i
16. Trinidad i Tobago (2,04%).

Sve ostale države zajedno ostvaruju učešće od 20,8 %.[26]

Ankete sprovedene u luksuznim hotelima sa 5 zvezdica u Karakasu pokazale su da turisti koji prvi put dodju isključivo iz poslovnih razloga, često ponove putovanje kako bi obišli neku od atraktivnih destinacija. Mali broj ispitanika je čak priznao da oni sami, ili neki od članova porodice, koriste usluge venecuelanskih estetskih hirurga.

Treba naglasiti da Venecuela, kao i ostale zemlje Južne Amerike, ima razvijen lukrativni sex turizam kao posledicu siromaštva. Iako je ovaj vid turizma zakonom zabranjen, mora se uzeti u obzir da veliki broj stranih turista dolazi upravo iz tog razloga. Na žalost, fama o najlepšim ženama sveta podstiče ovaj devijantni segment tražnje.

3. Procenjena turistička tražnja u Venecueli

Venecuela raspolaže resursima koji pokrivaju sva tri megatredna u svetskim turističkim kretanjima: ka toplim morima, planinskim centrima i velikim gradovima. S obzirom na to da je većina turističkih resursa slabo eksploatisana, tražnja je usmerena na relativno mali broj destinacija sa razvijenom turističkom infrastrukturom.

Najznačajniji izvori **inostrane turističke tražnje** su Evropa, SAD, Južna Amerika i Karibe. Ako se izuzme segment turista koji u Venecuelu putuje radi posete porodici i prijateljima, najviše je poslovnih turista i turista kojima je motiv odmor i razonoda. Svaki tip turiste na osnovu svojih potreba i platežne moći bira odredjeni tip smeštaja i odredjuje količinu novca koju će utrošiti u svoj boravak. U tabeli 8 je dat pregled korišćenja smeštajnih kapaciteta od strane inostranih turista:

[26] MINTUR , Turismo receptivo, 2006-2008 – Receptivni turizam 2006.-2008.

Tabela 8 : Zastupljenost smeštajnih kapaciteta u inostranom turizmu Venecuele u periodu od 2007-2008. godine

tip smeštaja	**2007**	**2008**
hotel	340.292	278.074
smesšaj kod rodjaka/prijatelja	310.461	341.300
posada	51.936	61.513
iznajmljeni smeštaj	22.346	18.171
vlastiti smeštaj	26.509	18.469
campamento	4.700	7.149
resort	2.543	4.766
ostalo	11.790	15.267
ukupno	770.577	744.709

Izvor: INE, MINTUR 2008.

Radi boljeg razumevanja uticaja koje inostrani posetioci imaju na turizam Venecuele, treba uzeti u obzir glavne indikatore ostvarenog profita od inostranog turizma.

Tabela 9: Glavni indikatori inostrane turističke potrošnje u Venecueli

glavni indikatori	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
prosečna potrošnja po turisti (US$)	1.112,6	950,9	894,3	866,6	976,9	1.159,0	1.137,3	1.329,0
prosečna potrošnja po noćenju (US$)	80,9	63,7	59,7	55,3	59,3	64,9	58,7	65,3
prosečan broj noćenja	13,8	15,0	15,2	15,8	16,8	18,2	19,4	20,4

Izvor: INE, MINTUR, 2008.

Iz ovog prikaza jasno se vide smanjenja u turističkoj potrošnji usled slabijeg turističkog prometa u kriznoj 2002. i 2003. godini. Medjutim, nakon završetka kriznog perioda usledio je blagi, ali konstantni rast. Prosečna godišnja stopa rasta ukupne potrošnje po turisti u periodu od 2000. do 2008. godine iznosi 2,6. Doduše, prosečna potrošnja po noćenju pokazuje tendencije opadanja, ali je zato prosečan broj noćenja sve veći, što omogućava rast ukupnog profita od inostranog turizma.

Kao što se vidi u tabeli 10, strani turista u Venecueli najviše novca potroši na restorane, smeštaj, kupovinu i domaći transport. Za put do destinacije nejčešće se koristi avioprevoz, a potom i vodeni saobraćaj. Što se tiče transporta u samoj destinaciji, inostrani turisti uglavnom koriste veće i manje avione, i automobile. Iznajmljivanje vozila je prilično povoljno, a cene goriva su izuzetno niske. U karipskoj regiji često se iznajmljuju jahte, jedrilice, mali brodovi i čamci. Značajan profit ostvaruje se korišćenjem rekreativnih i wellness centara i iznajmljivanjem teniskih i terena za golf. Noćni klubovi i barovi takodje imaju solidan udeo u raspodeli prihoda od turizma. Sve više stranih turista koristi zdravstvene usluge, pre svega estetsku hirurgiju. Kulturne atrakcije ostvaruju najmanji profit, što jasno ukazuje na neiskorišćenost bogatih kulturnih resursa Venecuele.

Tabela 10 : raspodela ukupne inostrane potrošnje prema elementima turističke ponude u %

vrsta usluge	**2007**	**2008**
hrana i piće	31,24	34,69
smeštaj	29,62	30,34
kupovina	15,48	11,86
transport u destinaciji	10,43	11,17
zabava i rekreacija	7,91	7,97
iznajmljivanje vozila	1,44	1,15
zdravstvene usluge	2,61	2,39
kultura	0,93	0,14
ostale usluge	0,33	0,29
ukupno	100,00	100,00

Izvor: MINTUR, statistike, 2008.

Domaća turistička tražnja[27] je znatno većeg obima u odnosu na inostranu. Najčešći motivi putovanja domaćih turista su: odmor i razonoda, poseta porodici i prijateljima i poslovne obaveze. Kretanja domaćih turista usmerena su ka svim regionima, ali najveći promet ostvaruju veliki gradovi, karipska obala i planinski centri. Intezitet turističkih kretanja najveći je u vreme nacionalnih praznika kao što su Božić, Semana Santa (naš Uskrs) i veliki karneval u februaru/martu. Mnogi putuju i za vreme raznih drugih festivala ili bez posebnog povoda. U domaćem turizmu sezonalnost nije izražena, premda je u vreme pomenutih praznika zabeležen nešto veći promet. Vikend putovanja su tipična za stanovnike Venecuele. Zbog niskih cena goriva, za transport se najviše koriste automobili i autobusi, zatim trajekti i avio prevoz.

Prosečan domaći turista najviše novca utroši na ishranu i kupovinu, a potom na transport, smeštaj, zabavu i rekreaciju. Značajna sredstva odlaze i na zdravstvene usluge. Domaći turisti, u odnosu na inostrane, znatno više posećuju kulturne atrakcije. Što se tiče smeštajnih kapaciteta, hoteli su ubedljivo najzastupljeniji. Potom dolaze posade, resorti i iznajmljeni smeštaj (aprtmani, vile, bungalovi i sl.). Smeštaj kod rodjaka i prijatelja je na petom mestu, zajedno sa campamentom i drugim tradicionalnim objektima.

Venecuela ima dobro razvijen domaći turizam. Potrebno je stimulisati inostranu turističku dinamiku, jer Venecuela ima ponudu koja može da zadovolji dominantne segmente tražnje na medjunarodnom turističkom tržištu.

4. Promocija Venecuele na medjunarodnom turističkom tržištu

U toku poslednje decenije dosta se radilo na promovisanju turističkih resursa Venecuele. Medjutim, turistička politika je u najvećoj meri usmerena na stimulisanje turističke aktivnosti u samoj zemlji. MINTUR je 2006.godine doneo novi plan za razvoj turizma Venecuele. Njime su definisane strategije koje treba primeniti kako bi se u turistička kretanja uključili svi segmenti populacije: ekonomski ugroženi, mladi, djaci i studenti, sportisti, starija populacija i osobe sa invaliditetom.

Ulažu se i izvesni napori za plasiranje Venecuele na medjunarodno tržište. VENETUR i INATUR, u saradnji za Udruženjem turističkih agencija i Udruženjem hotela, rade na promociji atraktivnih destinacija u inostranstvu. Ministarstvo za turizam otvara svoje ispostave pri ambasadama kako bi promovisao Venecuelu u jednom broju stranih zemalja. Intersantno je to da je Venecuela najbolji marketing efekat ostvarila indirektno, tj. preko kanala koji nisu direktno vezani za sektor turizma. Brojne ankete sprovedene u razvijenim turističkim mestima pokazuju da su mnogi ispitanici dobili želju da posete Venecuelu zbog telenovela (sapunica) koje su gledali. Radnja telenovela

[27] Svi podaci u vezi sa domacom turistickom traznjom i potrosnjom dobijeni su na osnovu statistika MINTUR-a i INE-a u intervalu od 2000-2008. godine

obavezno je smeštena u najlepše delove gradova, luksuzna odmarališta i druge atraktivne destinacije. Glumci su veoma atraktivni i neizostavno se odlično provode na lepim plažama, jahtama, u noćnim klubovima i sl. Ispostavilo se da se na ovaj način sjajno promovišu vredni turistički resursi. Pritom, broj sapunica koji Venecuela svake godine proizvede i izveze je ogroman.

Muški turisti masovno hrle na venecuelanske plaže kako bi videli najlepse žene sveta. Za ovo je svakako zaslužan visok plasman koji Venecuela dugi niz godina postiže na takmičenjima lepote Miss World i Miss Universe. Pokazalo se da su ove manifestacije odlična reklama kako za „prirodne lepote“, tako i za natprosečno umeće estetskih hirurga. Turoperatori i turističke agencije koje pokrivaju tržište Venecuele prezentiraju svoju ponudu putem interneta. Postoji veliki broj odlično kreiranih web stranica koje pružaju podrobne informacije podržane adekvatnim video snimcima ili fotografijama. U izvesnoj meri koriste se i drugi instrumenti marketinga poput propagande, telemarketinga, lične prodaje itd. Nesvakidašnje prirodne atraktivnosti promovišu se putem svetski poznatih časopisa kao što je National Geographic i televizijskih programa kao što su Travel, Explorer ili Discovery.

Još jedan od indirektnih promotera Venecuele je i njen nacionalni sport - baseball. On nema veliki značaj za Evropu, ali je jedan od najpopularnijih sportova u Južnoj i Severnoj Americi, dok je na azijskom kontinetu u ekspanziji. Venecuela je dala i daje neke od najvećih igrača baseball-a na svetu, te stoga privlači zaljubljenike u ovaj sport.

Državni turistički sektor, u saradnji sa privatnim, pravi i realizuje planove za plasiranje Venecuele na svetsko tržište. Radi privlačenja novih turista, njene atraktivnosti se predstavljaju na nekim od velikih medjunarodnih sajmova turizma. Sponzorišu se turističke aktivnosti koje imaju za cilj da komercijalizuju odredjene destinacije u periodima sa slabim prilivom turista. Radi se na unapredjenju promotivnih materijala i grafičkih prezentacija. Prave se strategije za usmeravanje tražnje ka velikim živopisnim festivalima i karnevalima koji se održavaju u najatraktivnijim turističkim mestima. S obzirom na bogatu kolonijalnu i tradicionalnu kulturu, sve više pažnje se usmerava na stimulisanje razvoja kulturološkog turizma. Promovišu se najvredniji kulturni spomenici i kompleksi. Sprovode se medijske kampanje i sve više se koristi PR strategija. Hotelski lanci reklamiranjem svojih luksuznih objekata u egzotičnim destinacijama promovišu i same destinacije.

Do sada je bilo nekoliko promotivnih slogana, od kojih su najduže opstali sledeći: Venezuela, el secreto mejor guardado del Caribe (Venecuela-najbolje čuvana tajna Kariba); Elige Venezuela (Izaberite Venecuelu); Venezuela-donde renacen los sueños (Venecuela - gde se ponovo radjaju snovi); i trenutno aktuelni – Venezuela - conocerla es amarla (Venecuela- upoznati je znači voleti je). Medjutim, čini se da nijedan od slogana nije doveo do željenog efekta. Interesantno je da ne postoji simbol koji bi turisti poistovetili sa ovom zemljom, već se uz slogan koristi samo zastava. Treba napomenuti da je promocija Venecuele uglavnom usmerena na Južnu i Centralnu Ameriku i karipski subregion. Ostali regioni su znatno manje zastupljeni, što direktno dovodi do slabih rezultata koje Venecuela ostvaruje na medjunarodnom turističkom tržištu.

III DEO

PERSPEKTIVE RAZVOJA TURIZMA VENECUELE

1. Održivi razvoj kao faktor uspešnog razvoja turizma Venecuele

Turizam je značajan faktor i očuvanja i degradacije prostora, u zavisnosti od toga kako se usmerava. Venecuela raspolaže kvalitetnim prirodnim i kulturnim resursima, ali to samo po sebi nije dovoljno. Ona se, kao i sve zemlje sveta, susreće sa globalnim klimatskim promenama, nepredvidivim delovanjem prirodnih sila i problemom ograničenih resursa. Da bi se postavili temelji za uspešan razvoj turizma, neophodno je primeniti strategije održivog razvoja u svim njegovim dimenzijama. Kompleksnost socio-kulturnih i ekonomskih faktora u Republici Venecueli razlog je više da se krajnje ozbiljno pristupi problemu održivosti, kako bi se očuvale autentične kulturne tekovine i zajednice kojima preti nestajanje.

1.1 Pristup i problemi održivog razvoja od značaja za turizam

Vlasti u Venecueli su veoma svesne značaja prirodnog bogatstva koje zemlja poseduje, pa su Ustavom i zakonima regulisali očuvanje tih vrednosti i održivi razvoj države. Danas je na polovini površine teritorije zemlje ustanovljena zaštita prirodnih vrednosti u obliku nacionalnih parkova (43), prirodnih spomenika (36), rezervata flore i faune, rezervata biosfere, kao i strogih rezervata za naučna istraživanja. Venecuela se svrstava medju države sa najviše zaštićenih zona na svetu. Prema Ustavu Republike Venecuele, svaka generacija treba i mora da zaštiti i očuva životnu sredinu za buduća pokoljenja, jer svako ljudsko biće ima pravo da uživa u životu i bezbednom, zdravom i ekološki uravnoteženom okruženju. Stoga država štiti životnu sredinu, biodiverzitet, genetske resurse i sve što je od ekološkog značaja. Ustav takodje obavezuje na environmentalnu edukaciju u okviru obrazovnog sistema na svim njegovim nivoima, kao i na učestalo sprovodjenje kampanja koje za cilj imaju budjenje ekološke svesti kod gradjana. Godine 1992. unose se u postojeći Zakon o očuvanju životne sredine (La Ley Organica del Ambiente) odredbe sa Samita u Riu. Tako on dobija novi naziv i strukturu, jer uvodi stroge kazne za kršenje usvojenih odredbi (La Ley Penal del Ambiente). Ipak, sve do 80-ih godina prošlog veka država nije bila dovoljno posvećena očuvanju životne sredine, što je dovelo do pojave velikog broja nevladinih organizacija koje su ukazivale na postojeće probleme i inicirale mnoge programe i kampanje za njihovo rešenje. Danas su ova dva sektora daleko bolje uskladjena i ulažu zajedničke napore da unaprede održivi razvoj.

Najznačajniji akteri medju brojnim državnim organizacijama koje se bave zaštitom i očuvanjem životne sredine su:

- MARN (Ministrastvo za životnu sredinu i prirodne resurse)

- INAPARQUES (Nacionalni institut za parkove) - jedna od najvažnijih organizacija u turističkom i environmentalnom sektoru. Brine o očuvanju nacionalnih parkova i prirodnih spomenika Venecuele. Promoviše njihovu racionalnu upotrebu u istraživačke, edukativne i svrhe turizma. INAPARQUES je zadužen za:

  - očuvanje biodiverziteta i ambijentalnih vrednosti
  - zaštitu genetskih resursa i jedinstvenih ekoloških procesa
  - očuvanje jedinstvenih ili retkih geografskih i geoloških vrednosti
  - zaštitu voda i
  - očuvanje kulturnih resursa

- Intecmar (Institut za pomorsku nauku i tehnologiju)
- Anapro (Organizacija za zaštićene prirodne zone)
- Instituto geografico Simon Bolivar (Geografski institut Simon Bolivar)

Pored njih postoji veliki broj privatnih i nevladinih organizacija (više od 400 trenutno aktivnih) koje se se bave problemom održivosti. Ove organizacije deo su mreže Red Ara (Mreža environmentalnih organizacija), a neki od najistaknutijih članova su Bioparques, VITALIS, EcoNatural, Fondacija Agua Clara itd. Mreža je koordinisana od strane Fondacije Živa zemlja (Fundacion Tierra Viva), a uz podršku Svetske banke i velike venecuelanske banke Mercantil, kao i državne naftne kompanije PDVSA (Petroleos de Venezuela). Postoji čak i jedna politička partija, Ekološki pokret Venecuele, koja je prva i jedina prava članica Green Globe medjunarodne organizacije.

Iako je članica OPEC-a i peti po značaju izvoznik nafte na svetu, globalno gledano, Venecuela nije veliki izvor (bar ne direktno) emisije gasova koji stvaraju efekat staklene bašte. Jedan od razloga je siromaštvo. Najveći deo populacije ne koristi fosilna goriva jer ne poseduje motorna vozila, ili pak jedno vozilo koristi nekoliko članova porodice. Drugo, država promoviše **alternativne izvore energije** kako bi ublažila preteće klimatske promene. Stiče se utisak da postoji griža savest zbog eksploatacije nafte koja neminovno ugrožava prirodne vrednosti i tradicionalne zajednice. Stoga država ulaže veliki deo prihoda dobijenih aktivnošću naftnog sektora u naučna i tehnološka istraživanja za stvaranje i primenu obnovljivih vrsta energije koji će polako, ali sigurno, zameniti fosilna goriva. Ovakav stav ima zaista pozitivne ekološke efekte, s obzirom na činjenicu da 77% ukupne emisije štetnih gasova u Venecueli potiče direktno od prerade i upotrebe nafte (55% izduvni gasovi, 22% proces rafinisanja nafte). Do sada je u udaljenim naseljima postavljeno preko 60 sistema za prečišćavanje vode koji koriste solarnu energiju. Ovaj projekat je obuhvatio više od 15000 stanovnika autohtonih zajednica. Pritom, ni u čemu nije narušeno njihovo prirodno okruženje koje je od velikog ekološkog, biološkog, kulturnog i turističkog značaja. U procesu je instalacija još 125 ovakvih sistema za pijaću vodu. Postoji i više od 800 solarnih panela sastavljenih od fotonaponskih ćelija, zahvaljujući kojima je preko 100 000 ljudi dobilo električnu energiju i osvetljenje. Velika sredstva se ulažu i u projekat za konstruisanje letilica na solarni pogon za potrebe avijacije. Takodje se stalno sprovode kampanje za zamenu običnih sijalica fluoroscentim koje štede energiju, što je već donelo dobre rezultate.

Poslednjih godina se sve više pažnje poklanja problemu deforestacije kišnih šuma, usled čega se intenzivnije reciklira papir. Time se ujedno smanjuje oslobadjanje metana dobijenog procesom razgradnje papira na deponijama. **Reciklaža** je genaralno postala jedan od glavnih trendova i veoma unosan posao za privatni privredni sektor.

Venecuela raspolaže velikim hidropotencijalom, tako da 64% ukupne električne energije proizvedene u zemlji dolazi od korišćenja vodene snage. Najznačajniji obnovljivi resurs svakako je Orinoko, ali se najveći broj projekata realizuje na velikoj reci Karoni. Poslednjih godina dosta se pažnje poklanja i geotermičkoj energiji jer Venecuela raspolaže dobrim potencijalima u toj oblasti i traže se sredstva koja bi obezbedila dalja istraživanja.

Jedan od značajnijih koraka ka budućnosti je izgradnja prvog eolskog parka u provinciji Falcon. Obala Venecuele je zbog vazdušnih strujanja veoma pogodna za izgradnju ovih parkova koji mogu da rade dokle god ima vetrova, a to je uvek. Prema istraživanju koje je sprovela PDVSA, finansijer projekta, oblast Falcon ima najveći eolski potencijal na svetu. Upravo zato se baš tu gradi prva farma vetrenjača. U njoj je postavljeno 76 turbina generatora koje proizvode 100MW čiste i obnovljive energije. Turbine su veoma tihe i sa malim brojem obrtaja, tako da nemaju veliki uticaj na okruženje. Projekat košta 116 miliona evra, a u planu je konstrukcija još tri eolska parka u drugim obalskim provincijama do 2013. godine. Iako je skupo, država smatra da se ulaganje u očuvanje životne sredine višestruko isplati. Ovakav jedan projekat godišnje zameni 21 500 tona ekvivalenta nafte, a samim tim i emisiju 150 000 tona CO_2 u atmosferu. Jedan aerogenerator godišnje ostvari isti pozitivan efekat kao i 200 zrelih stabala drveća. Sa stanovišta održivog turizma, izgradnja eolskih parkova je od velikog značaja, jer su planirani za područja jako izložena turističkoj aktivnosti, kao što je i ostrvo Margarita. Ova ugrožena područja imaće višetruku korist u smislu očuvanja obale i biodiverziteta, a moći će i da privuku veći broj „green“ turista i stvore temelje za dalji razvoj alternativnog turizma. Parkovi će imati centre za posetioce, što znači da su sami po sebi turističke atrakcije.

U pogledu **održivog trasporta** takodje su učinjeni izvesni napori, pre svega u oblasti Anda, koji predstavljaju kompleksan turistički resusrs. Na njima je trenutno, sudeći po broju domaćih turista, veoma razvijen planinski, sportski i ruralni turizam. Kao prevozno sredstvo najviše se koriste se žičare. U poznatom turističkom odredištu Merida nalazi se najviša žičara na svetu, koja je i sama velika atrakcija. Sredstva za izgradnju i održavanje ove vrste prevoza obezbedjuju se, izmedju ostalog, prodajom karata. Domicilno stanovništvo je oslobodjeno plaćanja, ali učestvuje u održavanju.

U gradu Valencia, koji je veliki industrijski i turistički centar, intezivno se radi na promovisanju biciklizma. Grad ima burnu kolonijalnu prošlost i brojne kulturne spomenike iz te epohe, pa su njegova zaštita i očuvanje od nacionalnog značaja.. Ulažu se značajna sredstva za izgradnju biciklističkih staza kako bi bicikl postao redovno prevozno sredstvo, a broj motornih vozila se smanjio. Tako bi se stvorilo jedno ekološki stabilno okruženje. Ideja je lepa, ali realno gledano, male su šanse da projekat zaživi dokle god postoji problem visoke stope kriminala i samim tim, ugrožene bezbednosti gradjana. Premda, ukoliko bi se veliki broj gradjana opredelio za tu opciju, mogao bi se

stvoriti privid veće klasne jednakosti, što bi imalo pozitivan uticaj na smanjenje kriminalne aktivnosti. Ipak, problem je veoma složen i ostaje da se vidi sta će pokazati praksa.

1.2 Problemi i mogućnosti očuvanja ključnih prirodnih turističkih resursa

S obzirom na alarmantno stanje u kojem se nalazi čitava planeta usled globalnog zagrevanja i podizanja nivoa svetskog mora, Venecuela, kao tropska i delom karipska zemlja, može u budućnosti trpeti velike posledice ukoliko se odmah krajnje ozbiiljno ne shvate opasnosti i ne preduzmu neophodne mere. Potencijalne posledice klimatskih promena koje mogu zadesiti Venecuelu su:

- velike poplave kao posledica jakih oluja i pljuskova;
- odroni planinskih padina zbog hidrosaturacije tla usled jakih i dugotrajnih kiša;
- snažni vetrovi u kišnoj sezoni (izmedju juna i novembra);
- razorni zemljotresi, jer Venecuela svojim položajem zahvata tektonske ploče Južne Amerike i Kariba;
- jake plime i veliki talasi (ne cunami) zbog uragana na Karipskom moru;
- jake erozije obale usled podizanja nivoa mora.

Naučnici uveravaju da ozbiljnih posledica neće biti u bližoj budućnosti, ali se mora budno pratiti stanje svih ugroženih oblasti. Venecuelanska Fondacija za seizmološka ispitivanja (FUNVISIS) tvrdi da nema osnova za strah od cunamija, jer je geografski položaj Venecuele takav da pruža dobru barijeru koju cunami ne bi mogao da premosti, bar ne u punoj snazi. Takodje deluje smirujuće činjenica da ne postoje magmatski vulkani, ni aktivni ni pasivni, već samo nekoliko vulkana blata koji su povezani sa nafnim rezervama.

Najznačajniji prirodni (meteorološki) fenomen koji doprinosi očuvanju ne samo Venecuele, već i čitave planete, je **Munja Catatumbo** (Relampago Catatumbo) na jezeru Maracaibo. Čine ga neprekidne električne oluje koje regenerišu ozonski omotač 160 dana u godini. Munja Catatumbo ostvaruje najveći efekat od svih regeneratora te vrste na Zemlji. Ovo neprocenljivo blago je ujedno i jedistven spektakl, posebno ako se posmatra noću. Verovatno je to i jedan od razloga što melanom nije rasprostranjen medju stanovnicima Venecuele, iako su stalno izloženi sunčevoj svetlosti. To veoma ide u prilog razvoju 3S turizma i daje mu prilično dobre perspektive u poredjenju sa drugim destinacijama gde su oštećenja ozonskog omotača daleko veća.

Institucije koje se bave environmentalizmom najviše zabrinjavaju degenerativne promene na Margariti, najprometnijoj turističkoj destinaciji karipske regije, kao i

deforestacija kišnih šuma u venecuelanskoj Amazoniji koja ima ogroman impakt na brojne ekosisteme i indogene zajednice. Situacija je prilično ozbiljna i u nekim od najposećenijih nacionalnih prakova.

Margarita (La Isla de Margarita) je u turističke svrhe najeksploatisaniji deo venecuelanskih Kariba. Iz godine u godinu ostvaruje sve veći domaći i inostrani turistički promet. Tome dorpinosi i njen status duty-free zone. Sa ekonomskog aspekta, porast nivoa i dinamike turističke aktivnosti veoma je pozitivan u smislu ostvarenog profita i broja zaposlenih. Medjutim, impakt na ekološki sistem ostrva i lokalno stanovništvo je izuzetno veliki. To zahteva radikalne promene kako bi se očuvale vrednosti koje su i dovele do ekpanzije turizma.

Plaže su veoma osetljive i nužno trpe posledice čovekove aktivnosti. Ministarstvo za ambijent i prirodne resurse (MARN) najviše je zabrinuto za plažu El Yaque, koja je naposećenija na Margariti i jedna od najlepših. Situacija je veoma ozbiljna, jer gubitak peska na godišnjem nivou dostiže čak i do 7m. Pored prirodnih faktora, ovom problemu najviše je doprinelo neracionalno korišćenje prostora neplanskom izgradnjom receptivnih kapaciteta (hotela, restorana, zgrada, barova, kioska itd.). El Yaque je plaža eolskog porekla. Vetar stalno nanosi pesak sa dina koje se prostiru u relativnoj blizini i tako doprinosi njenom očuvanju i regeneraciji. Gradjevinske konstrukcije sputavaju prirodnu snagu vetra i ometaju njegovo delovanje. Tako onemogućavaju premeštanje i nagomilavanje peska, što dovodi do promena u prirodnom ciklusu plaže. Osim toga, u nedostatku gradjevinskog zemljišta, ilegalno se izvode radovi u oblastima peščanih dina koje su izvor života svih eolskih plaža. Na svu sreću, na drugim plažama situacija nije toliko ozbiljna. Medjutim, ne znači da neće dostići kritičan nivo u bliskoj budućnosti ukoliko se ne postigne dogovor izmedju privatnih gradjevinskih firmi i MARN-a. Već duže vreme se sprovodi monitoring koji potvrdjuje da je, uprkos tome što je erozija obale prirodan proces podstaknut klimatskim promenama, degradacija obale znatno brža usled neplanske gradnje.

Drugi veliki problem je izumiranje koralskih kolonija usled velikog zagadjenja vode. Neadekvatno održavanje komunalnih sistema i nedozvoljene metode odstranjivanja tečnog i čvrstog otpada ugrožavaju ovaj ekosistem. U obalskoj provinciji Nova Sparta kojoj pripada Margarita, svake sekunde 500 l otpadnih voda udje u more. Ovo dorpinosi odumiranju koralskih grebena koji predstavljaju najbolju prirodnu barijeru obale i štite je od erozije koju izazivaju talasi i porast nivoa mora. Osim toga, koralske kolonije su stanište mnogih drugih vrsta i nezaobilazna karika u lancu brojnih ekosistema Karipskog mora. Kontaminacija je već dovela do toga da jedan broj plaža bude nepogodan za kupanje i ima tendenciju da ugrozi značajan deo obale. Posledice koje bi 3S turizam pretrpeo u tom slučaju bile bi katastrofalne.

MARN zajedno sa ostalim državnim organima, pre svega iz domena turizma, ulaže velike napore da stane na put korupciji i ilegalnoj gradnji. S obzirom na alarmantost situacije, u poslednje vreme se preduzimaju radikalne mere. Na najugroženijim plažama Margarite ruše se objekti podignuti izvan dozvoljene zone gradnje i revitalizuje se zemljište. Time se dobija mnogo više prostora za posetioce da uživaju u šetnji i sportskim aktivnostima. Restorani i barovi se obavezuju na priključivanje kanalizacionom sistemu. MARN je napravio Plan za obnovu i očuvanje obalske zone Venecuele, a njegova implementacija dovešće do ozbiljnih promena u aktuelnoj dinamici i načinu poslovanja

privatnog sektora. Obala svojim lukama, mineralnim resusrima i bogatsvom ribe izdržava 67% populacije Venecuele. Stoga, posledice njene degradacije nisu samo ekološke, već direktno utiču na izvore prihoda ogromnog broja ljudi. U poslednje vreme intezivno se radi na uvodjenju tehnologije geocevi (Geotube), što bi znatno smanjilo zagadjenje koje potiče od otpadnih voda. Takodje se mnogo pažnje posvećuje edukaciji turista. Već nekoliko godina studenti sa raznih fakulteta učestvuju u ambijentalnim programima i razgovaraju sa posetiocima na plažama, kako odraslim tako i decom. Uče ih kodovima ponašanja i dele brošure koje detaljno objašnjavaju postojeću problematiku i kako svako može dati svoj doprinos. Odlična solucija bila bi i **disperzija** turističke aktivnosti otvaranjem i promovisanjem drugih atraktivnih destinacija u provinciji Nova Sparta i duž obale, kako bi Margarita bila manje opterećena. Ukoliko se to ne učini, kao krajnja nužda može da se pribegne demarketing strategiji u cilju odbijanja turista i smanjenja tražnje. To verovatno ne bi bilo najbolje rešenje, jer bi došlo do znatnog smanjenja profita. Bolje je usmeriti postojeću tražnju na više sličnih destinacija koje bi dovele do porasta prihoda i većeg broja zaposlenih.

Potpuno suprotna situacija od prethodno opisane je na arhipelagu **Los Roques**. Iako raspolaže prelepim pejzažima i odličnim uslovima za razvoj 3S turizma, do današnjeg dana nije dovoljno turistički valorizovan. Jedan od uzroka tome je što domicilno stanovništvo, iako veoma ljubazno, vodi miran i ustaljen život i ne teži modernizaciji, koju turizam, na žalost, obično donosi. Meštani se tradicionalno bave ribarstvom, mada ne odbacuju ideju o turizmu kao sekundarnoj delatnosti, ukoliko to ne ugrožava njihove životne navike. Štaviše, kako je ribolov rezervisan za muškarce, žene se bave izradom raznih umetničkih i odevnih predmeta i nakita kao i kulinarstvom, te bi im turisti mogli biti važan izvor dodatnih prihoda. Drugi razlozi leže u tome što Los Roques ima status nacionalnog parka. Kao takav, pod strogom je zaštitom države i postoje mnoga ograničenja za izgradnju turističke infrastrukture. Zapravo, vlada kontroliše infrastrukturu kako bi ograničila broj receptivnih kapaciteta i stavila jasne limite na turistički promet. Jedini vid smeštaja dozvoljen na ostrvlju jeste tradicionalna posada (guesthouse), dok od ostalih receptivnih kapaciteta postoje male gostionice, tipični tropski barovi i sl. Dakle, sve ono što se uklapa u originalni ambijent. Nema hotela, šoping centara, restorana brze hrane i ostalih velikih objekata kao na Margariti. Kako je ovaj arhipelag po mnogo čemu jedinstven i karakteriše ga gotovo netaknuta priroda, imperativ je zadržati **status quo** kao što su to činile prethodne generacije. Posebno je značajno što su korali gotovo u potpunosti očuvani, i skoro da nema kontaminacije vode i erozije plaža. U cilju uspostavljanja ravnoteže izmedju očuvanja životne sredine i razvoja turizma, trebalo bi primeniti strategiju **DAT**[28]. Ona se odnosi na strogu regulaciju i kodove ponašanja, kako za tuirste, tako i za investitore. Takdje podrazumeva kontrolisani priliv posetilaca u okviru unapred odredjenih kvota, što zbog ograničene infrastrukture ne bi trebalo da predstavlja problem. Ovakav pristup doneo bi lokalnom stanovništvu pravo odlučivanja i učešća u razvoju nove delatnosti, a samim tim i dodatne prihode. Ujedno, turisti bi dobili priliku da uživaju u očuvanoj prirodi izuzetne lepote i učestvuju u kulturnoj razmeni sa meštanima. Uz stalan monitoring, ova bi strategija dala dobre rezultate i doprinos razvoju turizma u karipskoj regiji.

[28] DAT(deliberate alternative tourism), Weaver,D: Sustainable tourism, edition 2006.

Nacionalni park Henri Pittier je jedan od najvećih i najpoznatijih u zemlji. Njegovo je očuvanje od globalnog značaja, jer predstavalja stanište nekih od najugroženijih vrsta na planeti. Šest od 24 globalno ugrožene vrste ptica sa teritorije Venecuele živi u ovom parku. Američki krokodil, tapir i harpija orao samo su neke od mnogih vrsta kojima preti izumiranje. Flora je takodje veoma raznovrsna. Procenjuje se da na ¼ ha maglovite šume ima 150 različitih vrsta drveća. Sa namerom da očuva biodiverzitet, INAPARQUES je podelio teritoriju parka na sledeće zone:

- integralna zastićena zona - pristup dozvoljen samo članovima organizacije INAPARQUES koji sprovode naučna istraživanja i monitoring
- divlja i netaknuta zona – može se koristiti za naučno-istraživačke, edukativne i svrhe monitoringa, ali samo uz nadzor INAPARQUES-a
- zona upravljanja – dozvoljava kampovanje, edukativne i rekretaivne aktivnosti koje ne remete okruženje
- zona rekuperacije – oblast u procesu rehabilitacije posle čovekovih štetnih uticaja na ekosisteme
- zona rekreacije – otvorena za sve vrste rekreacije
- zona usluga – sadrži puteve, prakirališta, biološku stanicu i zgrade INAPARQUES-a
- zona od istorijskog, kulturnog i paleontološkog značaja – u njoj se nalaze istorijske gradjevine, drevne plantaže kakaoa, petroglifi i druge vredne kulturne tekovine
- zona za posebnu upotrebu - uključuje naselja, plantaže kakaoa, vatrogasnu službu i zgrade Nacionalne garde
- zona tradicionalnih naselja – čine je naseobine od istorijskog značaja

Ovakva struktura nacionalnog parka u izvesnoj meri omogućava nadležnoj organizaciji da pravilno upravlja svakom od zona. Rendžeri INAPARQUES-a rasporedjeni su u 13 stanica koje pokrivaju čitavu teritoriju parka. Medjutim, s obzirom na površinu teritorije koju zauzima Henri Pittier, to nije dovoljno za kvalitetnu opservaciju. Osim toga, rendžeri nemaju adekvatna sredstva prevoza i komunikacije , što onemogućava pravilnu sinhronizaciju njihovih aktivnosti.

Najveću pretnju ekosistemima parka predstavljaju požari, kontaminacija, ilegalno širenje naselja, neadekvatna vigilancija i nedovoljna informisanost.

Požari su uglavnom izazvani ljudskom greškom ili nepažnjom. Problem je u tome sto INAPARQUES nema odgovarajuću infrastukturu ni dovoljno osoblja da se izbori sa ovim problemom. Usled velikog priliva turista, često se dešava da neki od njih nedozvoljeno koriste šibice ili sveće, što je i najčešći uzrok izbijanju požara. Da bi se ovome stalo na put, moraju se obezbediti sredstva za bolju vatrogasnu opremu i zapošljavanje većeg broja vatrogasaca. Kako je park veoma prostran, rendžeri ne mogu da prate aktivnosti svih posetilaca. Stoga je neophodno podići kule osmatračnice da bi se imao bolji pregled čitave teritorije i tako lakše uočili nedozvoljeni oblici ponašanja. Takodje bi trebalo povećati broj rendžera i patrola za vreme vikenda i praznika kada je koncentracija turista veća nego obično. Od presudnog značaja je, ipak, edukacija

posetilaca, kako bi se javila svest o opasnim posledicama požara i podstaklo environmentalno odgovorno ponašanje.

Sa porastom turističke tražnje došlo je do značajnog ekonomskog učinka u oblastima koje pokriva Henri Pittier. Povedeni time, lokalni stanovnici su polako počeli da napuštaju tradicionalno uzgajanje kakaoa i traže bolje plaćene poslove u hotelima, posadama i sl. Izgradnja novih receptivnih kapaciteta umnogome je doprinela degradaciji prirode u parku. Zato je od izuzetne važnosti da se lokalnim zajednicama objasne prednosti ekoturizma i mane masovnog turizma, kako bi se usmerili na održive lukrativne delatnosti. S obzirom na to da broj „green“ turista raste iz godine u godinu, mnogi stanovnici bi mogli da rade kao vodiči za ekoturiste (za hiking, trekking, boating i sl.). Osim toga, svakako treba održati tradiciju uzgajanja kakaoa, jer se veruje da je kakao sa ovog područja najkvalitetniji na svetu. Pritom je kultivacija ove biljke potpuno u skladu sa šumskim ekosistemom. Kakao zauzima mali prostor i traži hladovinu, pa, za razliku od poljoprivrede, ne iziskuje seču šuma. Mnoge od lokalnih zajednica se bave ovom delatnošću već 400 godina, te je njeno očuvanje veoma važno i sa istorijskog i kulturnog aspekta. Fondacija Tierra Viva, u saradnji sa zajednicama koje žive na teritoriji parka, upravlja projektom „Pittier: Park, People, Cacao“. Cilj ovog projekta je da promoviše uzgajanje kakao kulture kao ekonomski i ekološki održivu delatnost.

Kontaminacija je još jedna od negativnih posledica rasta broja posetilaca u ovoj oblasti. Dolazi do neadekvatnog odlaganja velikih količina smeća, što rezultira zagadjenjem plaža, vode i šumskog zemljišta. Ovaj problem bi se takodje mogao rešiti većim brojem rendžerskih stanica i patrola. Tako bi se lakše mogle uočiti i na licu mesta kazniti sve nedozvoljene aktivnosti.

Rast populacije u okolnim gradovima dovodi do sve češćih migracija stanovništva i njihovog naseljavanja unutar granica parka. Obalska područja Henri Pittier-a imaju veoma razvijen turizam i pružaju dobre mogućnosti za zapošljenje. To je podstaklo širenje ilegalnih naselja. Da bi se rešio ovaj problem, neophodno je jasnije definisati granice nacionalnog parka i postaviti granične straže koje bi sprečile protivzakonito naseljavanje.

S obzirom na to da se Henri Pittier suočava sa posledicama **neodrživog masovnog turizma**, mora se primeniti strategija koja bi stvorila uslove za razvoj održivog masovnog turizma ili, jos bolje, alternativnog turizma. Da bi se zaštitile lokalne zajednice i osigurao njihov opstanak, treba podsticati **kultivaciju kakaoa** i **ekoturizam** kao **održive ekonomske alternative.** U svakoj od zona treba postaviti ograničenja koja se odnose na broj posetilaca. Osim toga, bilo bi veoma korisno da se definišu kodovi ponšanja koje svaki posetilac mora da poštuje kako bi izbegao novčanu kaznu.

Iako ozbiljni, problemi sa kojima se susreće ovaj nacionalni park su rešivi. Stroga regulacija i adekvatni menadžment plan mogu puno da doprinesu očuvanju biodiverziteta i lokalnog stanovništva. Razvoj turizma i dalje treba stimulisati, ali samo kao sredstvo za očuvanje biološkog i kulturnog integriteta parka.

Oblast **venecuelanske Amazonije** i **zona tepuja** su nedovoljno turistički valorizovani. Delom zbog slabo pristupačne divljine, delom zbog indogenih zajednica

koje žive izolovano bez kontakta sa modernim svetom, ova regija je ostala nebrušeni dijamant turističke industrije. Prema istraživanjima Svetske turističke organizacije (WTO), venecuelanska vlada ima veoma nizak nivo svesti o ogromnim potencijalima za razvoj ekoturizma, a najveći potencijal leži upravo u urodjeničkim zajednicama i njihovim naseobinama. Ipak, problematika razvoja turizma u ovoj regiji je sve samo ne jednostavna i lako rešiva. Prvo, tu je problem intenzivne **deforestacije** koja preti da ugrozi najznačajniji biodiverzitet na planeti i autohtono stanovništvo. Drugo, slaba je prohodnost, a opasnosti koje vrebaju iz divljine mogu da privuku samo najhrabrije medju turistima-avanturiste. Jedan deo ove regije, nacionalni park **Canaima**, iskorišćen je u turističke svrhe. Turistički promet u ovom parku nije zanemarljiv, ali nije ni zadovoljavajući. Potrebno je više pažnje posvetiti promociji na medjunarodnom nivou i saradnji sa inostranim turoperatorima i turističkim agencijama. Od velikog značaja za konzervaciju Canaime, pored zaštite UNESCO-a, je što ona ne predstavlja odredište masovnog turizma. Položaj u srcu džungle opredeljuje je za alternativni turizam. Canaima mahom privlači alocentrični tip turiste koji nema velike prohteve po pitanju komoditeta, već pronalazi satisfakciju u mentalnom i fizičkom izazovu. Stoga ne postoje i ne očekuju se problemi u vezi sa održivim razvojem u ovoj oblasti. Na žalost, ostatak Amazonije se susreće sa daleko većim problemima.

Deforestacija tropskih šuma u Venecueli i čitav niz posledica koje ona povlači ne razlikuju se bitno od istog problema u ostalih 7 zemalja Amazonskog parlamenta[29]. Više od 40% ukupne emisije CO_2 i oko 33% emisije CO u zemlji uzrokovano je uništavanjem šumskih resursa. Posledice pritom ne trpe samo države Amazonije, već čitava planeta koja polako gubi svoja „pluća“ i mnoštvo vrsta nezamenljivih u ishrani i farmaceutskoj industriji. Venecuelanska Amazonija koja se prostire severnim delom doline Orinoka odavno je kultivisana i prilagodjena ljudima i nihovim delatnostima. Iako veoma pogodna za razvoj turizma (ruralnog, kulturološkog, avanturističkog, sportskog itd.),ona ne poseduje „devičansku“ lepotu šumskih pojaseva koji prate južni tok velike reke. Medjutim, zahvaljujući ogromnim rezervama zlata i dijamanata u ovoj regiji, došlo je do intenzivne legalne i ilegalne seče šuma. Postoje zakoni koji zabranjuju korišćenje bilo kog dela teritorije Venecuele bez autorizacije Kongresa (predsednik i njegov kabinet ne mogu samostalno da odlučuju), ali je zaobilaženje tih zakona decenijama bila praksa. Vlada je dozvoljavala masovnu eksploataciju resursa (drvne gradje, zlata, dijamanata, gvozdja, boksita, mangana itd.) kako domaćim, tako i stranim kompanijama. Odvija se i proces agrarne kolonizacije koja preti da potpuno naruši mir i tradicionalan način života brojnih indogenih plemena koja već vekovima opstaju u dubinama prašume. U regiji Južnog Orinoka nalazi se nekoliko velikih šumskih rezervata, kao što su Imataca, Caparo, San Camilo, Tipocoro i dr. Njima je pretila velika opasnost od izumiranja, pa su ih vlasti stavile pod poseban režim upravljanja. Medjutim, učinjena šteta je ogromnih razmera i biće portebno mnogo vremena da se stanje bar delimično poboljša .

Imataca (3,8 miliona ha) je jedan od najvažnijih šumskih resursa u Venecueli i Južnoj Americi uopšte. Nezamenljiva je u pogledu biodiverziteta, uloge koju ima u regulaciji klime i štetnih gasova, očuvanju tla i voda, kao i zbog neverovatne lepote ambijenta. Do početka poslednje decenije prošlog veka bila je suočena sa mogućnošću

[29] Amazonski parlament čine predstavnici Brazila,Bolivije,Kolumbije,Perua,Ekvadora, Gujane,Surinama i Venecuele, tj. država koje dele Amazoniju

potpunog iščezavanja. Zato je 1991.godine uključena u Rezervat biosfere kojem pripada i delta Orinoka. Od tad se radi na njenom očuvanju. Na žalost, i dalje postoje ilegalne aktivnosti na njenoj teritoriji. Ona je dom 5 indijanskih plemena, od kojih su najbrojniji Warao i Arawak, a zatim i Karina, Acawaio i Pemon. Njihov opstanak bukvalno zavisi od prirode koja ih okružuje. Ove zajednice ujedno predstavljaju i neprocenjiv kulturni resurs i ogroman potencijal za razvoj ekoturizma. Deforestacija u severnom delu doline Orinoka je izazvala masovne migracije indogenih zajednica usled promena u mikroklimi, nestajanja ekosistema i gubitka izvora vode. Isto preti da zadesi i stanovnike kompleksa Imataca.

Situacija se znatno promenila na bolje dolaskom Uga Čavesa na vlast, koji je u svojoj izbornoj kampanji obećao apsolutnu zaštitu tropskih šuma. Dobrim delom je ta reč održana, ali zauvek odstraniti korupciju čini se kao utopijski zadatak. Prirodna obnova šumskih resursa je veoma spora i često neizvesna. Stoga je neophodno preduzeti niz složenih in situ i ex situ mera koje bi obezbedile bržu regeneraciju i održivo korišćenje bioloških resursa, a samim tim i zaštitu indogenog stanovništva. Jedna od tih mera je **reforestacija.** Iako se na njoj se intezivno radi, ona predstavlja samo parcijalno rešenje. Jednom obešumljena zona ne može se nikada povratiti u prvobitno stanje. Nova stabla donose izmene u ekosistemima, pri čemu će neke vrste iz prvobitne šume zauve nestati. Relativno dobro rešenje je i sadjenje šuma u industrijske svrhe, čemu se u poslednje vreme sve više pribegava. Ono što bi trebalo učiniti je povećati nivo zaštite tropskih šuma od zagadjivača, požara i kultivacije zemljišta gde to nije dozvoljeno. Potrebno je napraviti adekvatne planove za upravljenje svim šumskim resursima, ne samo najugroženijim, uz konstantan monitoring. Takodje bi trebalo više prava na odlučivanje dati urodjeničkim zajednicama koje, moralno gledano, najviše prava i polažu na svoju viševekovnu naseobinu. Poželjno je iskoristiti znanje koje oni imaju o nezi drveća kako bi se unapredilo održivo upravljanje šumskim resursima i bolje implementirali postojeći planovi. Dobra solucija bila bi i **kategorizacija** šuma prema tipovima kojima pripadaju. Potom bi se za svaki tip izradio poseban plan za dugoročnu konzervaciju, jer se isti obrazac ne može primeniti za sve šumske rezervate. Od presudnog značaja za Venecuelu je i bolja saradnja sa medjunarodnim organizacijama poput ITTO (International Tropical Timber Organization), UNEP, UNESCO, ili FAO (Food and Agiculture Organizations of the UN). Tako bi se obezbedila adekvatna tehnička podrška i osigurao održivi razvoj. Ukoliko se to ne učini, Venecueli preti opasnost od gubitka veoma vrednog prirodnog, kulturnog i turističkog resursa i ekološka katastrofa globalnih razmera.

Za razliku od Amazonije, u planinskim predelima se dosta dobro sprovodi politika održivog razvoja. Tome umnogome doprinosi uključenost lokalnih vlasti i zajednica u turističku delatnost. U oblasti **Merida**, na venecuelanskim Andima, nalaze se dva nacionalna parka: Sierra Nevada i Sierra la Culata. Fondacija PAT (Program tropskih Anda) je napravila projekat za promovisanje i održivi razvoj ovih destinacija. Ideja je bila da se kreiraju turističke usluge u saradnji sa lokalnim vlastima tj. vlastima 8 ruralnih zajednica koje žive u ili blizu ovih nacionalnih parkova i primarna delatnost im je poljoprivreda. Domicilnom stanovništvu je predstavljena profitabilna strana turizma i bolja mogućnost zapošljenja, sa ciljem da meštani shvate značaj zaštićenih područja i efikasnije učestvuju u njihovom očuvanju zarad sopstvenog prosperiteta. Projekat je trajao tri godine i postigao odlične rezultate. Praksa se uspešno nastavila do danas i čini

da ova regija bude jedna od najrazvijenijih u domenu domaćeg i regionalnog (J.Amerika) turizma. Prvobitno su identifikovane sve atraktivnosti, a potom i putevi koji ih povezuju. Zatim su izgradjeni su elementi koji nedostaju i napravljene su baze podataka povezane sa digitalnom kartografijom. Utvrdjeno je koje su to neophodne turističke usluge na svakoj od destinacija i svakom od puteva. To je uslovilo oformljenje malih lokalnih firmi koje bi razvijale prethodno definisane uslužne delatnosti. Izvršena je kapacitacija i edukacija odabranih učesnika projekta i njihovo finansiranje, a potom je napravljena strategija za promociju novih prozivoda i usluga ruralnog turizma. Odziv posetilaca je bio više nego zadovoljavajući i prevazišao je očekivanja PAT-a. Ubrzo se razvila čitava mreža malih porodičnih posada, potpuno opremljenih i sa treniranim personelom, koje se savršeno uklapaju u ambijent. Uz pomoć GIS-a i satelitskih snimaka dizajnirana je mreža od deset puteva koja se zove „Putevi posada Anda“. Ovaj projekat objedinjuje turističke usluge i omogućava posetiocima pristup nekim od najneverovatnijih prirodnih atrakcija.

Sa aspekta **ekonomske dimenzije** održivog razvoja, podsticanje turističke delatnosti kao sekundarne u oblasti Merida stvorilo je dodatne izvore prihoda lokalnim porodicama. Pritom, veliki deo posla obavljaju žene. Takodje je važno to što su poljoprivreda i turizam komplementarne delatnosti u ovom području. Najveći turistički promet ostvaruje se u periodu slabe poljoprivredne aktivnosti i niskih prihoda. Veliki deo mlade populacije (25-35 godina starosti) ne poseduje svoju zemlju na kojoj bi radili i sa zadovoljstvom se angažuje u sektoru usluga. **Sociokulturni doprinos** ogleda se u tome što dobro usmerena turistička aktivnost omogućava očuvanje i ponovnu valorizaciju kulturnih elemenata koji polako odumiru. Oživljavaju lokalna umetnost, muzika i običaji koji mogu da izadju u susret potrebama turista i doprinesu jačanju integriteta same zajednice. Što se tiče **environmentalnog aspekta**, turistička aktivnost bazirana na jasno definisanim normama, kao u mnogim nacionalnim parkovima, pokazala se kao odlično sredstvo za očuvanje zaštićenih područja venecuelanskih Anda. Oduvek je potojao sukob izmedju uprava parkova i lokalnog stanovništva koje je bilo ograničeno u svom razvoju i raspodeli prihoda. Njihovo uključivanje u ekonomski isplativu delatnost, kao što je turizam, umnogome doprinosi i boljoj zaštiti prirode i intenzivnijem razvoju samog turizma, koji opet obezbedjuje sredstva za dalje ulaganje u očuvanje zaštićenih resursa.

Bitno je istaknuti da fondacija PAT u svojim marketinškim aktivnostima intezivno saradjuje sa Venecuelanskom turističkom korporacijom (Corpoturismo), a ima finansijsku podršku Evropske komisije kao i nekoliko evropskih nevladinih organizacija. To je od velikog značaja za realizaciju njenih projekata, jer je saradnja sa internacionalnim organizacijama ono što najviše nedostaje Venecueli. Iako su njeni resursi opšte priznati i postoji veliko interesovanje za njihovo očuvanje i racionalnu eksploataciju u tuirstičke i druge svrhe, konstantno postoji problem komunikacije i neuskladjenih interesa. Delom je to zbog specifičnih političkih odnosa sa pojedinim državama, a delom zbog unutrašnjih ekonomskih i socijalnih previranja koja ne ostavljaju mnogo prostora za interakciju sa spoljnim svetom. To najbolje potvrdjuje slabo učešće predstavnika Venecuele na medjunarodnim konkursima za eko oznake i nagrade. Iako je uvek prisutna na bitnim dogadjajima, poput Samita u Riu i Johanesburgu, i zvanično zastupa jake environmentalne stavove, ne postoji jasna evidencija o tome koliko je zaista uradjeno na ispunjenju dogovorenih odredbi i implementaciji Agende 21 koju je oficijalno usvojila. Ista je situacija i sa protokolom iz Kjota čiji je zvanični potpisnik. Stoga vladine i nevladine environmentalne organizacija vredno rade na tome da probude

svest o neophodnosti očuvanja životne sredine i postizanja boljeg kvaliteta života. Stalno upozoravaju javnost na moguće neželjenje ishode i njihove posledice.

Jedna turistička organizacija, Corpomedina.CA, je 1998. godine dobila nagradu **TO DO!** (medjunarodno priznanje za socijalno odgovorni turizam) ispunivši kriterijume koji se odnose na aktivnu participaciju zajednica koje obitavaju na turističkim destinacijama u razvoju turizma, što rezultira jačanjem njihovog kulturnog integriteta.

Plaža Adicora, na poluostrvu Paraguana, dobila je, u okviru Blue Flag kampanje za karipski subregion, svoju prvu zastavicu 2002. godine. Potom je još nekliko plaža dobilo ovo prestižno priznanje. Medjutim, poslednjih nekoliko godina nijednoj plaži nije dodeljena ova oznaka. To nikako ne ide u priilog tendencijama da se razvije održivi turizam koji bi privlačio veći broj „green“ turista. S obzirom na potencijal koji Venecuela poseduje, velika je šteta da brojne predivne plaže ostanu neiskorišćene, nepoznate i zapuštene. Potrebno je mnogo sredstava, energije i stručnih kadrova kako bi se trenutno nepovoljna situacija preokrenula. To mnogo zavisi od toga kakvu će ulogu turizam igrati u privredi Venecuele, jer za razliku od naftnog sektora, turistički sektor zahteva mnogo više planiranja i vremena kako bi počeo da ostvaruje značajniji profit.

1.3 Problemi i mogućnosti očuvanja ključnih kulturnih turističkih resursa

Venecuelanci su veoma ponosni na svoje korene, i kako sami vole da kažu, „jedinstvo različitosti“. To je ujedno izvor najvrednijih materijalnih i nematerijalnih kulturnih tekovina Venecuele. Danas postoji veliki broj državnih i privatnih institucija koje se bave različitim aspektima kako tradicionalne, tako i moderne kulture, i rade na njihovom otkrivanju, očuvanju i valorizaciji. Najznačajnije je svakako Ministarstvo za kulturu, a potom i njemu pridruženi Nacionalni savet za kulturu (CONAC) i Institut za kulturno nasledje (IPC), kao i Institut za kulturu i lepe umetnosti (INCIBA). S obzirom na živopisnu nematerijalnu umetnost veoma je važna aktivnost dveju fondacija FUNVES i FUNDEF (fondacije za etnomuzikologiju i folklor), koje se bave istraživanjem i očuvanjem tradicionalne muzike, plesova i rituala Venecuele, Kariba i čitave Latinske Amerike. Postoji i znatan broj institucija koje su posvećene literarnoj, pozorišnoj i filmskoj umetnosti. Što se tiče privatnog sektora, od velikog značaja je Fondacija Biggot koja više od 40 godina ulaže mnogo rada i sredstava da promoviše, razvije i ojača sve tekovine venecuelanske kulture. Važni akteri su i Bolivar Films, kao i CEGA (Centar za gastronomiju), koja daje veliki doprinos očuvanju kulinarskih veština tzv. kriolske kuhinje[30].

S obzirom na to da najveći potencijal koji Venecula poseduje leži upravo u njenom kulturnom pluralitetu i multietničkom karakteru, ulažu se veliki napori da se očuva afro-venecuelansko nasledje u karipskoj oblasti. Redovno se vrši **registracija** i

[30] Termin criollo (španski), odnosno creol (engl.) odnosi se na sve što je izvorno venecuelansko

prikuplja se **audiovizuelna dokumentacija** autentičnih festivala i rituala. Beleži se i oralna tradicija, koja je od neprocenjive vrednosti, jer predstavlja svedočanstvo o nezapisanim dogadjajima. Takodje se radi na zaštiti **indogenih plemena** (venecuelanskih Indijanaca), njihove kulture, umetnosti i jezika. Ovo poslednje je veoma težak zadatak, jer se nekoliko dijalekata nalazi na putu ka iščezavanju. Pored zaštite autohtonih zajednica i nihovih običaja, sve više pažnje se usmerava na pronalaženje preventivnih mera za očuvanje materijalnog kulturnog bogatstva usled mogućih prirodnih nepogoda.

Kako bi se unapredili metodi za zaštitu kulturnih vrednosti, godine 2004. sproveden je **Prvi cenzus kulturnog nasledja** Venecuele. Doživeo je fantastičan odziv svih opština i parohija i dao odlične rezultate. Više od 1000 osoba, stručnjaka iz oblasti nauke, umetnosti i turizma, studenata i volontera, učestvovalo je u najvećem popisu materijalnog i nematerijalnog nasledja ikada i pomagalo lokalnim vlastima i stanovništvu u realizaciji cenzusa. Svaka od opština napravila je registar svih oblika kulturnog nasledja koji su podeljeni u pet kategorija: objekti (pokretna dobra istorijske, naučne, umetničke ili estetske vrednosti), konstrukcije (dela arhitekture, areheološka mesta i urbani centri od velikog značaja), individualne kreacije (književne, umetničke, muzičke, prostorno-plastične itd), oralna tradicija i kolektivne manifestacije (ceremonije, festivali i sl). Po izvršenoj kategorizaciji, svaka od opština i parohija je napravila katalog u koji je uvrstila sve ono što pripada njenoj teritoriji. Tako je po prvi put uradjena detaljna registracija svih kulturnih tekovina Venecuele. Cenzus je doveo do velikog interesovanja za kulturu kod svih gradjanja. Došlo je do intenzivnije kulturne razmene izmedju provincija i opština i učestalih putovanja radi obilazaka kulturnih atrakcija.

Bez obzira na broj posvećenih institucija i napore koji se ulažu u konzervaciju i promociju kulturnog bogatstva, Venecuela ima slabu komunikaciju sa medjunarodnim organizacijama koje bi joj pružile finansijsku i pre svega stručnu podršku, kao što je to slučaj sa UNESCO-m. Jedan sjajan primer strategije za zaštitu ugroženog kulturnog nasledja jeste **obnova tradicionalnih kuća u istorijskim centrima Coro** i **La Vela** , koja je i dovela do toga da ih UNESCO uvrsti u Svetsku baštinu. U ovom kulturnom kompleksu nalazi se preko 600 istorijskih gradjevina. Problem je bio u tome sto su tradicionalne zemljane kuće (inače jedine te vrste u karipskoj regiji) bile znatno oštećene. U projektu su učestvovali akademski i gradjanski sektor grada Coro i istorijske zone La Vela, uz jaku podršku administrativnih vlasti provincije Falcon i Republike Venecuele. Cilj je bio da se spasu oštećeni objekti uz aktivno učešće svih gradjana, kako bi se očuvao identitet zajednice i postigao bolji kvalitet života, ne samo kroz obnovu, već i kroz razvoj turističke delatnosti. Sastavljene su grupe i potom rasporedjene po različitim delovima grada. Zahvaljujući podršci i umeću stručnjaka za tradicionalne zemljane konstrukcije sa državnih univerziteta, uspele su da povrate više od 380 zemljanih kuća. Istovremeno je obučeno 50 lokalnih majstora i zanatlija koji će se ubuduće starati o restauraciji i održavanju. Takodje su oformljene grupe za zaštitu tradicionalnih veština i običaja. Na ovaj način uspostavljen je integralni održivi razvoj veoma važnog istorijskg kompleksa uz učešće svih njegovih stanovnika. Povećanjem turističke aktivnosti uvećali su se i prihodi, kao i mogućnost zapošljenja. To opet ostavlja sredstva za dalje unapredjenje očuvanja kulturnog nasledja i održava zainteresovanost svih pojedinaca da ulažu u svoj grad zarad ličnog i opšteg prosperiteta.

Najteži zadatak je zaštita materijalnog nasledja od prirodnih katastrofa jer se one ne mogu predvideti. Takav jedan nemili dogadjaj zadesio je Venecuelu 1999. godine kada su u oblasti Vargas dugotrajne i jake kiše izazvale odron jedne od planina. Hiljade stanovnika je izgubilo živote, a materijalna šteta je bila neprocenjiva. Došlo je do dislokacije naselja i dramatičnih transformacija u urbanom ambijentu, kao i značajnih promena u topografiji. Bila je to najveća tragedija koja je ikada zadesila ovu državu. Poplave su, izmedju ostalog, odnele i mnoge religijske predmete i skulpture, kao i najznačajniji muzej na području Vargas – El Castillete (mali dvorac). Dvorac je bio magično utočište čuvenog „slikara svetlosti", Armanda Reverona. Umetnik je sam sagradio svoj mali zamak i dekorisao ga predmetima i likovima iz svoje bogate imaginacije. Ovo je bio poražavajuci gubitak za venecuelsku kulturnu baštinu, ali i podsticaj da se ozbiljno pristupi problematici. Tako su 2001.godine osnovane **„urgentne brigade za kulturno nasledje"**. Cilj projekta bio je da se kvalifikovani stručnjaci različitih disciplina osposobe za spasilačke aktivnosti u pravom smislu te reči. Članovi brigada su trenirani da budu spremni na akciju povlačenja kulturne baštine u uslovima prirodnih nepogoda poput poplava, zemljotresa, požara, odrona, jakih vetrova i talasa, ali i u slučaju terorizma i gradjanskog rata. U projekat je uključen je i veliki broj naučnika i istraživača koji rade na tome da razviju veštine predvidjanja, izbegavanja, odlaganja i prevencije mogućih nepogoda koje prete da ugroze materijalna i nematerijalna bogatstva. Na njegovoj realizaciji zajedno rade državne organizacije poput ranije navedenih (Ministarstvo za kulturu, IPC,CONAC,INAPARQUES), zatim veliki muzeji i biblioteke, Ministarstvo za nauku i tehnologiju, Institut za seizmološka istraživanja (FUNVISIS) i Geografskoi institut Simon Bolivar. Projektu su se priključile i nevladine organizacije, čiji broj raste iz godine u godinu.U sadašnjem trenutku nema mnogo bojazni od velikih prirodnih nepogoda, ali je neophodno biti u pripravnosti zbog promena koje mogu da nastupe usled globalnog zagrevanja. Najveći problem sa kojim se danas susreću nadležni organi je visoka stopa kriminala i vandalizam, što u izvesnoj meri može doprineti osiromašenju kulturnih resursa. Ove pojave imaju korene duboko u socijalnoj i ekonomskoj situaciji i politici same države, a to je najteže razrešiti.

Nematerijalni resursi su, uz prirodne, ono najvrednije što Venecuela poseduje, i sa kulturnog, i sa turističkog aspekta. Muzička tradicija je jedna od najbitnijih karakteristika Venecuele i zaštićena je Ustavom. U njemu stoji da je pravo svakog gradjanina, bez obzira na poreklo, da se izrazi kroz ples, pesmu i muziku. Postoje mnogi muzeji koji čuvaju razne instrumente i karnevalske kostime od drevnih vremena do danas, kao i niz drugih religijskih, magijskih i obrednih predmeta koji se koriste u te svrhe. Venecuela je član UNESCO-vog Medjuvladinog komiteta za očuvanje nematerijalnog kulturnog nasledja. Jedno veoma zanimljivo živo nasledje jeste grupa Eleggua. Nju čine 10 žena u krvnom srodstvu (baka, majke i ćerke) koje pevaju i sviraju perkusije. One su direktni potomci afričkih robova koje su španski osvajači doveli na centralnu obalu Venecuele da uzgajaju kafu i kakao. Najstarija članica je zvanično proglašena kulturnom baštinom.

S obzirom na mali inostrani turistički promet, Venecuela se još nije susrela sa ozbiljnijim problemima u pogledu očuvanja spomenika kulture usled prevelike posećenosti. Najveće prepreke uspešnom održanju materijalnog blaga jesu vandalizam i prirodne nepogode. Uostalom, turisti koji posećuju ovu egzotičnu zemlju čine to prvenstveno zbog prirodnih lepota i nematerijalnih tvorevina, a ne zarad indogene i kolonijalne arhitekture i umetnosti, ili brojnih crkava i katedrala. Razvoj kulturološkog turizma je veoma težak zadatak, posebno zbog konkurencije koju predstavljaju Meksiko i Peru sa svojim piramidalnim hramovima i svetilištima Inka, Maja i Asteka. Medjutim, koegzistencija izvorne drevne i moderne evropske kulture i umetnosti i brojni spomenici mogu kreirati veoma kvalitetan turistički proizvod. Doduše, usled velike korupcije i siromaštva koje vlada u zemlji često dolazi do ilegalne gradnje. Neuskladjenost sa urbanističkim planom preti da ugrozi neka od zdanja i kulturnih kompleksa. U velikim gradovima to se uglavnom rešava tako što se oko muzeja, gradjevina, spomenika i sl. prave parkovi ili trgovi i na taj način se sprečava rasplinjavanje gradnje. Obalska područja i unutrašnjost slabije su regulisani i samim tim izloženiji zloupotrebi. Ipak, ovaj problem još uvek nije dostigao velike razmere kad su kulturna dobra u pitanju, (daleko je više pogodjena prirodna sredina), tako da bi se mogao na vreme rešiti. Treba napomenuti da jedan vid siromaštvom podstaknute ilegalne gradnje, prevashodno u predgradjima, daje jedinstveni pečat većini zemalja Južne Amerike. To je bario[31]. Iako se sukobe sa svim pravilima urbanističkog plana, baria čine deo urbanog nasledja i sastavni su deo urbane kulture.

Već je pomenuto da najveći potencijal za razvoj **ekoturizma** u Venecueli leži u njenim **autohtonim zajednicama** i njihovom staništu. Medjutim, u pogledu održanja tih zajednica postoje ozbiljne prepreke. Mora se veoma pažljivo raditi na strategiji razvoja kulturološkog i ekoturizma u njihovim regijama, jer već postoje naznake da turistička delatnost narušava prirodno okruženje i ugrožava im egzistenciju. Na teritoriji Venecuele živi oko 30 indijanskih plemena. Mnoga su pre velikih seoba u doba Konkvistadora naseljavala karipsku regiju, ali je danas najveći broj plemena koncentrisan u predelu Amazonije(24) u kojoj su pronašli utočište. Ustav indogenim zajednicama priznaje pravo na očuvanje i razvoj sopstvenog etničkog i kulturnog identiteta, kosmologije, sistema vrednosti, duhovnosti, pravo na sveta mesta i rituale. Ustavom se takodje priznaju izvorni jezici kao zvanični i moraju se poštovati kao deo kulturnog nasledja države i čovečanstva uopšte. Postoje i odredbe koje štite materijalno nasledje autohtonih zajednica, s posebnim akcentom na tradicionalni tip prebivališta.

U **delti Orinoka**, (Delta Amacuro) žive **Warao Indijanci**, jedno od najbrojnijih plemena u Venecueli. Poznati su pod nazivom Narod kanua, što ime plemena i znači na izvornom jeziku. Došli su u tu, kako je sami zovu, „vodenu pustinju“ pre nekoliko vekova bežeći od ratobornijih plemena i tražeći svoj mir, jer su po prirodi veoma miroljubivi. Originalno ribari i lovci, vremenom su savladali veštinu poljoprivrede kojom se i danas bave. Karakteristični su po veoma bogatoj oralnoj tradiciji, izradi kanua, autentičnim plesovima, pagansko-religijskim ritualima i izuzetnoj umetnosti koja

[31] Bario je ilegalno malo naselje podignuto uglavnom na zemljištu nepogodnom za gradnju kao što su stene ili padine brežuljaka i karakterišu ga kućice jakih boja (žute, roze, plave i zelene) naslagane jedna na drugu; nesto slično brazilskim favelama

se ogleda u raznovrsnim predmetima od raznog drveća, šećerne trske, voća i semenki. Njihova umetnost je veoma živopisna zahvaljujući paleti boja koje daju tropske šume. Naseobina plemena Warao, ili bar jedan njen deo, je oblast gde su počeli da se javljaju prvi pokušaji ekoturizma povezanog sa urodjeničkim zajednicama. Warao Indijanci su do skoro bili potuno nezavisni od vlade Venecuele i preživljavali su zahvaljujući ogromnom bogatsvu Orinoka i prašume koja okružuje njegovu deltu. Hrane se isključivo ribom jer veruju da u sisarima stanuju duše predaka. Povremeno love ptice koje prodaju kao kućne ljubimce sakupljačima i turistima. Imaju fascinantnu alternativnu medicinu jer poseduju veliko znanje o lekovitim biljkama i prirodi uopšte, kao i odlične metode za pripremanje i konzervaciju hrane. Njihova populacija se danas procenjuje na oko 20 000[32], ali samo nekolicina govori, čita i piše španski. Zato se u poslednje vreme radi na podizanju škola (za sada postoji samo jedna i to od 2008.godine) kako bi deca dobila elementarno obrazovanje i jezičke veštine, a samim tim i veće mogućnosti zapošljenja. Oni koji napuste rodni kraj i odu u urbane centre uglavnom samo prose ili rade najteže poslove kako bi izdržavali svoje porodice. Zbog eksploatacije nafte pleme se susrelo sa problemom zagadjenja reka i gubitka šumskog zemljišta od kojeg zavisi njihova egzistencija. Budući da su nomadi, sezonski se sele unutar prašume i duž obala Orinoka, te je svaki pedalj Amazonije za njih nezamenljiv. Suočeni sa promenama u životnom okruženju, Warao Indijanci su počeli razmatrati turizam kao izvor dodatnih prihoda. Stoga je nekolicina njih podigla svoje kuće na prometnim delovima reke radi trgovine sa putnicima. Ipak, većina se i dalje povlači duboko u prašumu kako bi izbegli kontakt sa modernim svetom.

Interesantno je to da Deltu pretežno posećuju Evropljani i Amerikanci, uz nekolicinu Venecuelanaca iz drugih regija (što recimo nije slučaj sa Canaima nacionalnim parkom gde su domaći turisti u većini). Dnevni promet nije veći od 50-60 posetilaca. U proseku 10-15 ostane na 1-3 noćenja[33], dok za većinu put u srce prašume predstavlja jednodnevnu ekskurziju. Dva glavna motiva posete su posmatranje ptica i upoznavanje Warao kulture. Ima i hrabrih avanturista koji dolaze radi opasnih tropskih životinja, kao i istraživača koji proučavaju bezbrojne oblike flore i faune. Jedini vid smeštaja koji se može naći su 5,6 eko konačista (eco-lodge). To je i razumljivo jer se oblast nalazi pod zaštitom i upravom INAPARQUES i MINTUR-a. Svaki od objekata ima u proseku tridesetak kreveta. S obzirom na jezičku barijeru, jedina interakcija koja zapravo postoji izmedju turista i domaćeg stanovništva jeste kupovina rukom izradjenih predmeta (korpi,nakita i sl.) od Warao žena i dece. Kako Warao nemaju jasan koncept novca jer im do skora nije ništa značio, svi predmeti se prodaju po ceni od 10 dolara. Taj novac potom koriste da obezbede frižidere, odeću i sl., premda većina i dalje živi bez modernih pomagala. Iako jako dobro poznaju džunglu, zbog nedovoljnog poznavanja jezika samo nekolicina muškaraca rade kao vodiči. Predstavnici plemenskih vlasti kažu da turizam donosi dobrobit njihovom narodu, ali samo u meri u kojoj ne ugrožava njihovu kulturu i način života. Stoga su veoma prijateljski nastrojeni ka svim turistima koji za to imaju razumevanje. Isto tako, zastupaju stav da im niko ne može nametnuti nijednu delatnost sa kojom se oni u osnovi ne slažu. Medjutim, turizam je polako ali sigurno pustio korene u Delti Amacuro. Problem nastaje u razgraničenju dela teritorije namenjenoj interakciji sa posetiocima od dela u koji se povlače stanovnici koji žele da

[32] INE-Nacionalni zavod za statistiku, 2008.
[33] MINTUR,VENETUR, Estadisticas 2008.

sačuvaju svoj mir. To je klasičan problem **frontstage-backstage** neusaglašenosti.[34]U nedostatku adekvatne regulacije i sertifikacije, veoma je teško sprečiti turiste da se environmentalno neodgovorno ponašaju, ili da ugrožavaju pripadnike plemena koji ne žele nikakav kontakt. Već se veliki broj stanovnika susreo sa nepažljivim turistima koji dolaze motornim čamcima velike snage pa u prolasku zapljuskuju Warao kuće. One se tradicionalno grade svega nekoliko santimetara iznad površine vode, jer kanui nikada ne prave slične smetnje. To znači da bi se urgentno morala postaviti ograničenja brzine, kako stanovnici ne bi bili prinudjeni na selidbu. Budući da je Delta Amacuro nacionalni park, mogao bi se primeniti model **koncentrisane disperzije** po principu 95% turističke aktivnosti na 5% teritorije parka, ili približno. Na ovaj način bi se obezbedila prekopotrebna izolacija za pripadnike plemena koji ne žele da se uključe u turizam i bilo bi im omogućeno da neometano obavljaju svoje delatnosti.

S obzirom na to da su Warao Indijanci veoma introvertni, stidljivi i skromni, neoprezni turisti bi lako mogli da povrede njihovo dostojanstvo. Warao žene nikada ne prave kontakt očima sa posetiocima, i ne osećaju se lagodno ukoliko ih neko analitički posmatra. Medjutim, kako u Venecueli, na žalost, postoji lukrativni sex turizam, ni ova vekovima izolovana regija nije mogla da mu se odupre. U nekim od eko konačišta primećene su „pratilje“ iz obalnih mesta koje dolaze u potrazi za stranim klijentima. To je veoma opasan razvoj dogadjaja, koji bi mogao da nepovratno uništi pravi biser venecuelanske tradicije i dovede do katastrofalnih posledica. Plemenske vlasti su ovaj problem veoma ozbiljno shvatile i prijavile nadležnim organima kako bi ga što pre iskorenile i zaštitile svoj narod i svoje potomstvo. Premda postoji jaka ustavna i zakonska osnova za zaštitu plemena Amazonije i njihovih staništa, pravila se nemilosrdno krše zarad ostvarivanja profita. Plemenske vlasti i vlada Venecuele u stalnom su sukobu. Isto se dešava i sa razvojem ekoturizma u Warao regiji, jer još uvek nema pravog odgovora na žalbe lokalne zajednice. To je dovelo do promene prvobitno pozitivnog stava prema turizmu kao sekundarnoj delatnosti i stvaranja tenzije izmedju posetilaca i domaćeg stanovništva.

Warao

[34] Weaver,D. : Sustainable tourism, 2006.

2. Pravci budućeg razvoja turizma Venecuele

Da bi se sagledale perspektive budućeg razvoja turizma Venecuele, treba situacionom analizom doći do jasno definisanih prednosti i slabosti njenog integrisanog turističkog proizvoda. Pored internih faktora, moraju se razmotriti faktori makro okruženja, jer oni u velikoj meri utiču na samu turističku delatnost. Neophodno je ustanoviti šanse koje Venecuela ima na medjunarodnom turističkom tržištu, kao i aktuelne i potencijalne pretnje sa kojima mora da se izbori.

Na osnovu prethodno razmatranih elemenata turističkog proizvoda Venecuele u ovome radu, primenom koncepta SWOT mogu se na najbolji način oceniti njegove karakteristike i tržišne mogućnosti.

Prednosti:

- odličan geografski položaj
- nesvakidašnji varijetet klime, reljefa, flore i faune
- veliko bogatsvo prirodnih turističkih resursa
- duga i zanimljiva istorija
- vredno i egzotično nematerijalno kulturno nasledje
- tradicionalni i kolonijalni spomenici kulture i umetnosti
- brojni muzički festivali i karnevali
- odsustvo rasnih i verskih predrasuda
- izuzetno raspoloženi i srdačni stanovnici sa izraženim smislom za ugostiteljstvo
- dobra saobraćajna povezanost zahvaljujući jakoj infrastrukturi vazdušnog, a potom i vodenog saobraćaja
- solidna mreža autoputeva i moderni metro-metrobus sistem u velikim gradovima
- sistemi za telekomunikacije i internet prema svetskim standardima
- medjunarodni hotelski lanci
- veoma povoljni tradicionalni semštajni objekti koji su sami po sebi atrakcija
- kvalitetne usluge i odlična higijena
- bogata gastronomija
- internacionalni lanci restorana brze hrane
- razvijena mreža restorana, kafića, barova i noćnih klubova
- brojni shopping centri, supermarketi, prodavnice i suvenirnice
- izuzetno kvalitetne zdravstvene usluge u najmodernijim klinikama
- veliki broj rekreativnih i wellness centara i salona lepote
- teniski i golf tereni
- odlične mogućnosti za zabavu i noćni zivot

Slabosti:

- smanjena bezbednost u glavnom i drugim velikim gradovima
- devizna politika – razlika izmedju realnog i nominalnog kursa je veoma nepovoljna za plaćanje kreditnim karticama
- nedostatak edukacije i obučenih kadrova u sektoru usluga
- slabo razvijen menadžment ljudskih resursa
- slabo poznavanje stranih jezika
- nerazvijena železnica (sa izuzetkom metroa)
- ekonomska i fizička distanca od Evrope kao najvažnijeg emitivnog tržišta
- ekonomska i fizička distanca od Rusije i Kine kao potencijalnih emitivnih tržišta
- nedostatak hotelskih kapaciteta visoke i srednje kategorije
- slabi komercijalni marketing programi
- nedovoljno izgradjen imidž
- zanemarivanje realnog ekonomskog potencijala turizma
- odsustvo TSA sistema (Tourism Satelite Account) onemogućava adekvatnu obradu i komparacaiju statističkih podataka, tako da postoji samo maglovita predstava o realnom uticaju turizma na privredu Venecuele
- slaba koordinacija državnog i privatnog turističkog sektora
- problemi u vezi sa održivim razvojem u Amazoniji i na destinacijama koje su odredišta masovnog turizma
- neuskladjenost turističkog i urbanističkog planiranja
- slabo razvijene komunalne usluge
- relativno slaba i neinventivna promocija
- nedovoljno stimulisanje alternativnih vidova turizma
- taxi služba neprilagodjena prosečnom turisti
- tropske bolesti

Šanse:

- ekoturizam
- 3S turizam
- nautički turizam i krstarenja
- tematski turizam
- kulturološki turizam
- avanturistička putovanja
- kružna putovanja (touring)
- MICE
- sportski turizam
- proizvodi posebnih interesa (s obzirom na brojne egzotične,divlje predele)
- zdravstveni turizam
- ruralni turizam u svim svojim kategorijama

Pretnje:

- specifična politička situacija i poljuljani diplomatski odnosi sa jednim brojem zemalja
- negativan imidž kao posledica inostrane medijske propagande
- predrasude nedovoljno informisanih potencijalnih turista u vezi sa zemljama „trećeg sveta“
- opadanje stranih investicija usled nepovoljne devizne politike i procesa nacionalizacije
- daleko bolji marketing pojedinih zemalja iz regiona sa sličnom (ali ne istovetnom) ponudom (Brazil, Kolumbija, Panama)
- globalne klimatske promene

Da bi se prednosti i šanse što bolje iskoristile, a slabosti i pretnje eliminisale u najvećoj mogućoj meri, neophodno je angažovanje i koordinacija državnog i privatnog turističkog sektora. Od presudnog značaja je da se usaglasi zvanična turistička politika sa politikama turističkih preduzeća, a u cilju kreiranja što kvalitetnije ponude i propagande na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i medjunarodnom nivou. Potrebno je obezbediti sredstva za dalju izgradnju i usavršavanje turističke infrastrukture, a da se pritom ne odstupa od prostornih planova. Moraju se osmisliti strategije razvoja turističke delatnosti koje se zasnivaju na principima održivog razvoja. Od izuzetne važnosti je da se turizam postavi na mesto koje mu pripada. Ne sme se dalje zanemarivati ekonomski efekat koji on može imati na celokupnu privredu Venecuele. Sasvim je izvesno da će naftne rezerve Venecuele, kao i čitave planete, jednog dana potpuno presušiti. Stoga se blagovremeno moraju preispitati prioriteti kako bi se izvršilo prestrukturiranje privrede. S obzirom na resurse kojima Venecuela raspolaže, turizam bi u budućnosti mogao zauzeti veoma značajno mesto u privredi ove zemlje. Da bi se to ostvarilo, neophodno je sačuvati bogatstva koja uslovljavaju razvoj turističke delatnosti. **Zelena paradigma** treba da bude imperativ za budući razvoj turizma u Venecueli.

Ministarstvo za turizam i njemu srodne organizacije trebalo bi da razviju kvalitetan program edukacije na svim nivoima. Tako bi se u svesti gradjana javila jasna predstava o značaju turizma i mogućnostima koje on pruža u pogledu zapošljenja i unapredjenja životnog standarda. Takodje je preko potrebno razviti savremene programe treninga i sertifikacije koji bi postojeće standarde podigli na viši nivo, a zatim stalnom kontrolom održavati kvalitet. Mora se u velikoj meri unaprediti rad na prikupljanu i obradi statističkih podataka kako bi se u svakom trenutku imala jasna ocena stanja. Uvodjenje TSA sistema je pomoglo velikom broju zemalja da unaprede turistički sektor i dobiju preciznije prognoze. Podržavanjem ovog sistema Venecuela bi imala mnogo bolji uvid u stvaran uticaj turizma na ostale privredne delatnosti, kao i dobru komparaciju sa ostvarenim rezultatima drugih zemalja.

Poželjno je mnogo češće sprovoditi ankete i intervjue kako bi se pratila satisfakcija, želje i potrebe domaćih i starnih turista. Od velike, ako ne i presudne važnosti je rad na sektoru za bezbednost, jer je visoka stopa kriminala najveća pretnja za

razvoj turizma u Venecueli. U cilju poboljšanja komunikacije sa posetiocima koji ne dolaze iz zemalja Južne Amerike poželjno je omogućiti programe učenja engleskog jezika za sve zaposlene u turizmu. Kako bi se razbile predrasude u svesti potencijalnog turiste, potrebno je obezbediti dobar promotivni materijal radi informisanja ciljnih grupa o stvarnoj situaciji u zemlji. Treba pritom predstaviti sve jake tačke turističkog proizvoda Venecuele, sa obaveznim akcentom na vedri i prijateljski duh stanovnika.

Da bi se kreirala strategija za razvoj turizma Venecuele, treba krenuti od osnovnih pretpostavki, a to su da Venecuela raspolaže prirodnim resursima od neprocenjive vrednosti i da oni zajedno sa kulturnim nasledjem i karakteristikama samih stanovnika čine izvor konkurentske prednosti. Usled velike elastičnosti tražnje, treba tražiti načine za diferenciranje turističkog proizvoda Venecuele u kom god segmentu ponude je to moguće kako bi se ostvarili što bolji rezultati.

Kako je turističko tržište izrazito heterogeno, potrebno je definisati karakteristike segmenata prema kojima treba usmeriti i prilagoditi ponudu Venecuele. Precizna klasifikacija zahteva složeno proučavanje svih učesnika na strani tražnje kroz medjuzavisnost ključnih faktora (demografskih, geografskih, socijalnih, kulturnih, psihografskih itd.). Grubom segmentacijom tržišta mogu se okvirno odrediti **prioritetne grupe** na koje treba usmeriti marketing aktivnosti :

1. ekoturisti svih starosnih doba i platežnih sposobnosti – alocentričnom tipu najviše odgovara netaknuta priroda Amazonije i venecuelanskih Anda, dok psihocentrični tip može naći adekvatni komfor na rančevima kauboja iz Ravnica (Los LLanos) ili karipskoj obali i ostrvlju

2. posmatrači ptica – izuzetno vredan segment tražnje jer se Venecuela po bogatsvu ptičjih vrsta nalazi u samom svetskom vrhu

3. poslovni ljudi - njih obaveze usmeravaju na velike gradove, pre svega prestonicu, koja ima dobre mogućnosti za kreiranje proizvoda MICE

4. ljubitelji sporta mlade i srednje generacije koji nemaju veliku platežnu moć - mogu naći veoma pristupačan tradicionalni smeštaj u destinacijama na Andima, karipskoj obali i Ravnivcama gde se upražnjavaju najrazličitiji obični i ektremni sportovi. Kako mlada populacija širom sveta zbog svoje želje za saznanjem i sticanjem iskustva predstavlja značajan izvor tražnje, trebalo bi razviti mrežu omladinskih hostela i drugih vidova smeštaja po pristupačnim cenama i organizovati razne aktivnosti, ture i ekskurzije koje bi zadovoljile potrebe ovog segmenta tržišta.

5. porodice sa decom – mogu naći idealne uslove za odmor u manje prometnim karipskim destinacijama, u Ravnicama ili na Meridi. Smeštajni kapaciteti su veoma pristupačni, bezbedno je, a priroda je očuvana i nezagadjena.

6. starija populacija veće platežne sposobnosti i sa puno slobodnog vremena – veoma važan izvor tražnje koji će vremenom igrati sve veću ulogu u svetskim

turističkim kretanjima. S obzirom na to da se ovaj tip turiste često odlučuje na krstarenja, treba prilagoditi aktivnosti i receptivne kapacitete u karipskoj regiji njihovim željama i potrebama.

7. poklonici nautičkog turizma – uglavnom raspolažu značajnim novčanim sredstvima, te je potrebno prilagoditi ponudu njihovom ukusu i pružiti im luksuzan smeštaj i uslugu.

8. 3S turisti velike platežne moći – duž karipske obale nalaze se luksuzne destinacije sa vrhunskim smeštajem i uslugom, a postoje i dobre mogućnosti za unapredjenje ponude. S obzirom na veliki broj prelepih neeksploatisanih ostrva, neka od manjih bi se mogla iznajmljivati. Tako bi zakupac uživao u potpunoj privatnosti, a u blizini turističkih centara. Na ovim ostrvima mogli bi se izgraditi spolja jednostavni i prilagodjeni ambijentu, a unutra luksuzni objekti, snabdeveni svime sto je zakupcu potrebno za odredjeni broj dana. Izgradnja ovakvih objekata ne bi smela da naruši prirodno okruženje. Stoga mora počivati na alternativnim izvorima energije (solarnoj ili eolskoj), u čemu Venecuela ima solidno iskustvo.

9. 3S turisti srednje i male platežne sposobnosti - mogu biti sasvim zadovoljni već postojećom ponudom u vidu posada na prelepim plažama po pristupačnim cenama.

10. turisti koji dolaze zbog zdravstvenih usluga – kao emitivna tržišta ovde prednjače Evropa i Amerika gde su cene zdravstvenih usluga izuzetno visoke. Sa hirurškim i drugim tretmanima trebalo bi kombinovati lekovite termalne izvore. Spajanjem ova dva segmenta mogli bi se stvoriti uslovi za izuzetno profitabilan biznis.

11. ljubitelji muzike i umetnosti svih generacija – za razliku od mnogih svetskih festivala koji privlače mahom mladje posetioce, slične manifestacije u Venecueli nemaju ograničenja u pogledu starosnog doba. Muzika i običaji su takvi da u njima jednako uživaju sve generacije. Stoga su karnevali i festivali veoma važan segment ponude Venecuele.

12. avanturisti – zona tepuja i prašume Amazonije su idealne destinacije za ovaj tip turiste

Venecuela raspolaže brojnim destinacijama koje mogu zadovoljiti različite segmente tražnje. Medjutim, kako bi se izborila za bojli plasman na regionalnom i medjunarodnom turističkom tržištu, mora se na adekvatan način **diferencirati** njen turistički proizvod**.** S obzirom na vodeće trendove u svetskom turizmu, akcenat bi trebalo staviti na **ekoturizam u urodjeničkim naseobinama.** Iako druge zemlje u regionu takodje imaju netaknutu prirodu i autohtono indijansko stanovništvo, malo

pažnje posvećuju razvoju turizma u tom smeru. Uglavnom se eksploatišu egzotične plaže, planinski centri i kulturni spomenici drevnih civilizacija Maja, Inka i Asteka.

U Venecueli, najveći broj indijanskih plemena i dalje živi izolovano od moderne civilizacije i održava svoj tradicionalni način života. Njihove naseobine nalaze se u svim regijama: karipskoj, Ravnicama, Andima i Amazoniji, gde ih je najviše. Neke od naseobina su u sastavu nacionalnih parkova, pa su njihovi stanovnici naviknuti na površan kontakt sa posetiocima. Mnoge, ipak, jos uvek nisu imale dodira sa drugim stanovnicima i turistima. Postoje zajednice koje kategorički odbijaju uticaje sa strane, ali najveći deo njih prepoznaje turizam kao sekundarnu delatnost i dobar izvor prihoda. Izuzetno je važno da se pri stimulisanju ekoturizma u autohtonim naseobinama postigne simbioza izmedju turističke delatnosti, prirodne sredine i lokalnog stanovništva. Jedino tako će turizam predstavljati faktor očuvanja a ne degradacije, kao što je to slučaj u mnogim eksploatisanim destinacijama. Organizovane ekskurzije u indijanska sela i naselja širom zemlje mogu biti veoma unosan posao i glavno obeležje ekoturizma Venecuele. Lokalno stanovništvo bi dobilo veći autoritet i priliku da sačuva svoju tradiciju i kulturu. Pritom, treba mnogo paziti da se usled relativno lake i brze zarade od turizma ne zapostave primarne delatnosti kao što je, u najvećem broju slučajeva, poljoprivreda. Izuzetno je važno da se podrži tradicionalan način funkcionisanja autohtone zajednice i da turizam zauzme ulogu komplementarne delatnosti. Jedino tako se može izbeći preterana zavisnost od turizma i profita koji se njime ostvaruje.

Svako od plemena ima svoja posebna obeležja što posetiocima daje širinu izbora. Običaji i umetnosti koje se tradicionalno neguju proističu iz okruženja i nijedna delatnost kojom se bave ne narušava harmoniju sa prirodom. Stoga je veoma važno da se jasno definiše kodeks pravila koji bi osigurao environmentalno odgovorno ponašanje turista, turističkih agencija i investitora. Promovisanje autentičnih eko konačista i tradicionalne venecuelanske arhitekture je sastavni deo kreiranja ovog kvalitetnog i jedinstvenog turističkog proizvoda. Presudno je, svakako, da se kompletna strategija izradi na principima održivog razvoja bez ikakvih odstupanja. Ukoliko se ti principi ne budu strogo poštovali, problem koji imaju Warao Indijanci sa ekoturistima mogao bi se javiti i u drugim naseobinama. Medjutim, uz adekvatnu regulaciju od strane nadležnih organizacija i kvalitetan monitoring, ovaj vid turizma moze postati pravi dragulj ponude Venecuele.

Drugu dobru opciju predstavlja **stimulisanje turističke aktivnosti u zoni tepuja.** S obzirom na to da su tepuji jedinstvene reljefne formacije na planeti, u tom segmentu ne postoji konkurencija. Problem leži u tome što je ova zona prilično divlja i slabo pristupačna, pa je jako privlačna jedino avanturistima i naučnim istraživačima. Medjutim, nacionalni park Canaima je prilagodjen posetiocima i može predstavljati osnovu za razvoj tuirzma u ovoj regiji. Kako je pod zaštitom UNESCO-a postoje dobre mogućnosti za promociju na internacionalnom nivou. Canaima je sama po sebi izuzetno egzotična i posebna i mogla bi da privuče veliki broj turista iz celog sveta ukoliko bi se stvorili adekvatni uslovi u pogledu receptivnih kapaciteta i usluga. Trebalo bi aktivirati veci broj agencija koje bi se bavile organizovanjem i promovisanjem tura u ovaj nacionalni park. Adekvatna medijska kampanja mogla bi da probudi maštu potencijalnih turista i navede ih da razmišljaju o mističnim „kućama bogova“ sa obiljem orhideja i prelepim lagunama

koje ih okružuju. S obzirom na potencijal koji Canaima poseduje, jako je slabo turistički valorizovana i ostavlja puno prostora za razvoj.

Pećine Venecuele predstavljaju izuzetan potencijal za razvoj alternativnog turizma. Mnoge zemlje (Bohol-Filipini, Kina, Meksiko,Turska, Slovenija i dr.) su u okviru strategije za unapredjenje svoje ponude počele da eksploatišu do tada turistički nevalorizovane pećine i njihovo okruženje. Venecuela raspolaže izuzetnim kvantitetom i lepotom ovih formacija, kao i velikim varijetetom pećinskih ekosistema, te stoga može postati jedna od vodećih zemalja sveta u tom domenu. „Caving“ je sve popularniji sport na svim kontinentima i privlači veliki broj avanturista. Stimulisanje ovog vida turizma obezbedilo bi Venecueli prednost u odnosu na mnoge zemlje iz regiona, pa i čitavog sveta. Koliko su slabo turistički valorizovane pećine Venecuele govori činjenica da se najviše informacija o njima nalazi u naučnim, a jako malo u turističkim časopisima. Bez obzira na to što su neke od njih dobro poznate u odredjenim krugovima, prosečan turista nema nikakve asocijacije na Venecuelu kada pomisli na pećine. Potrebno je da turističke organizacije Venecuele prepoznaju značaj razvoja ovog vida turizma i sprovedu agresivnu medijsku kampanju kako bi upoznali tržište sa ovim elementom ponude.

Zdravstveni turizam je takodje veoma bitan element koji Venecuelu izdvaja od drugih zemalja u regionu, izuzev Brazila. Iako je Brazil najveći konkurent u ovom segmentu ponude, uslovi za razvoj ovog vida turizma u Venecueli su bolji. Pre svega tu je pitanje sanitanrih uslova, koji su u Venecueli na znatno višem nivou. Drugo, Venecuela ima problem sa besbednošću u velikim gradovima, ali je on daleko manji od problema sa kojima se susreće Brazil. Osim toga, sva turistička mesta u Brazilu imaju visoku stopu kriminala, što sa Venecuelom nije slučaj. Stoga je najbolje podizati centre za estetsku hirurgiju na egzotičnim i bezbednim destinacijama i u blizini lekovitih termalnih izvora. Tako bi se mogao stvoriti veoma kvalitetan turistički proizvod koji bi privukao klijente iz Evrope i Amerike, a možda i nekih azijskih zemalja.

Venecuela do sada nije imala adekvatan marketing atraktivnosti. Van granica Južne Amerike veoma se malo zna o ovoj zemlji i njenim potencijalima. Stoga je neophodno je osmisliti strategiju za agresivno plasiranje prirodnih lepota, kulturne baštine i ostalih nesvakidašnjih turističkih resursa koje poseduje.

Na osnovu broja turista koji posećuju Venecuelu, njena **ciljna tržišta** čine Evropa, SAD, Južna i Srednja Amerika. Nova emitivna tržišta treba tražiti u Kini i Rusiji i tako iskoristiti dobre diplomatske odnose za stimulisanje turističke razmene. Kako Kina postaje jedna od najznačajnijih inicijativnih turističkih sila na svetu, nikako ne treba zanemariti njen značaj za razvoj turizma Venecuele. Treba pažljivo ispitati potrebe potencijalnih turista i videti da li postoji adekvatna ponuda i šta se može učiniti da se ona prilagodi njihovim zahtevima. Pritom treba veoma voditi računa o kulturnoj i nacionalnoj pozadini turista, posebno ako se cilja na azijsko tržište. Nacionalne, verske i kulturne karakteristike turiste u velikoj meri formiraju njegovo ponašanje i odnos prema samoj destinaciji. Ne može se, recimo, očekivati od konzervativnog kineskog biznismena da na pravi način shvati preteranu srdačnost venecuelanskih ugostitelja i tipičan venecuelanski način zabave. Ali se zato umerenim prijateljskim odnosom i pravilnim odabirom

destinacije, smeštaja, restorana i klubova može postići velika satisfakcija kod kineskih posetilaca. Stoga je veoma važno da se sprovode kontinuirana istraživanja karakterstika tržišnih meta kako bi se modifikovali nekompatibilni elementi ponude.

Da bi se bolje razumela **politika cena**, mora se uzeti u obzir činjenica da Venecuela spada u kategoriju slabije razvijenih zemalja. Kao receptivna zemlja, svoju ponudu usmerava prvenstveno na emitivna tržišta koja čine razvijene zemlje. Inflacija u Venecueli je jedna od najviših u regionu, i znatno je viša od inflacije u emitivnim zemljama. To predstavlja značajan stimulans za turiste iz razvijenih zemalja. Medjutim, razlika izmedju zvaničnog i „crnog“ kursa u Venecueli je ogromna, što plaćanje kreditnim karticama čini vrlo nepovoljnim. Većina inostranih turista otvoreno ispoljava nezadovoljstvo pri plaćanju hotelskih i drugih usluga na ovaj način. Bitno je naglastiti da kvalitet usluge u najvećem broju slučajeva apsolutno odgovara ceni u nominalnoj kursnoj vrednosti, ali bi obračun po nezvaničnom kursu bio daleko povoljniji za turistu.

Drugi problem predstavlja intervalutarni kurs dolar-evro. Vrednost evra u odnosu na dolar je u Venecueli veća nego što je to slučaj sa drugim zemljama. Stoga turisti neretko plaćaju različitu cenu za jedan isti prizvod. Medjutim, cene turističkih usluga u Venecueli se zvanično objavljuju u dolarima, što daje turistima mogućnost da se pripreme i odluče šta im se više isplati.

Gledano sa aspekta domaće valute i zvanične dolarske protivvrednosti, turistička ponuda Venecuele uglavnom prati princip „value for money“. Receptivni kapaciteti i usluge su dobro klasifikovani, pa svaki turista može dobiti tačno ono što odgovara njegovoj platežnoj sposobnosti.

Heterogenost tražnje otvara mogućnosti za **diferenciranje cena** prema različitim tržištima i tržišnim segmentima. Ova strategija se može primeniti na nivou destinacije. Tako destinacije koje žele da razvijaju masovni turizam, a nemaju izražene konkurentske prednosti, mogu nastupiti sa veoma niskim (penetracionim) cenama. S druge strane, egzotične destinacije sa luksuznom ponudom mogu insistirati na višim cenama (skimming pricing), čime se opredeljuju za klijentelu veće platežne sposobnosti. Istovremeno, to je i dobar marketinški potez, jer je u psihologiji svakog čoveka da poistovećuje kvalitet sa visokim cenama.

S obzirom na to da su najznačajnija emitivna tržišta veoma udaljena od Venecuele, trebalo bi prilagoditi cene smeštaja i usluga segmentima koji ne raspolažu velikim novčanim sredstvima. Na taj način se mogu umanjiti ogromni troškovi samog puta. Zajednička saradnja nosilaca ponude na destinacijama i turoperatora može dovesti do kreiranja povoljnih aranžmana za ciljne grupe na velikoj „ekonomskoj“ distanci.

Venecuela ima dobre strategije za podsticanje razvoja internog turizma i cenovnu politiku prilagodjenu domaćem turisti. Medjutim, nepohodno je uzeti u obzir ekonomsku situaciju zemalja iz regiona koje takodje čine bitna emitivna tržišta. Većina turista iz Južne Amerika smatra da je Venecuela veoma skupa. Izuzetno je važno da se posetiocima iz regiona izadje u susret kako bi se podstakla intenzivnija turistička kretanja ka Venecueli.

Ako se izuzme kategorija rodbine i prijatelja medju Evropljanima, malo turista razmišlja o Venecueli kao potencijalnoj destinaciju za odmor i razonodu. Stoga se može

reći da ona spada u red „nevidljivih destinacija“. Razlog tome leži u slaboj promociji turističkih resursa i negativnom imidžu koji su, podstaknuti političkim sukobima, kreirali inostrani mediji. Turističke organizacije Venecuele bi morale mnogo više rada i sredstava da utroše u profilisanje novog, pozitivnog **imidža**. U te svrhe potrebno je obezbediti kvalitetan promotivni materijal za sve tržišne mete. Veoma je važno da se na pravi način prezentiraju jake tačke integrisanog i parcijalnih turističkih proizvoda Venecuele. Stoga bi trebalo intenzivno koristiti sve elemente propagande i agresivno napadati ciljne grupe web prezentacijama, reklamama, časopisima itd. Mora se znatno poboljšati saradnja sa stranim novinarima kako bi se u javnosti razbile predrasude o „zatvorenoj i opasnoj zemlji”. Treba povećati učešće na internacionalnim sajmovima turizma i za te prilike obezbediti prezentacije na svetskom nivou. Poželjno je raditi na unapredjenju prodaje u vidu raznih popusta i nagrada za stejkholdere kako bi se podstaklo njihovo angažovanje. Od velikog značaja je i povezivanje sa timesharing industrijom i organizatorima podsticajnih (incentive) putovanja, jer Venecuela raspolaže odličnim resursima za ova dva megatrenda u turizmu. Odnosi sa javnošću (PR) su sve zastupljeniji instrument osvajanja medija i promocije turističkog proizvoda Venecuele. S tim u vezi potrebno je usmeriti promotivne kampanje ka novim tržištima i pokriti što više ciljnih grupa. Mora se naći put do neutralne inostrane štampe, radija i televizije koji bi na objektivan način predstavili situaciju u zemlji i sve njene lepote. Izuzetno je važno da se Venecuela izbori za mesto u prestižnim turističkim publikacijama. S obzirom na to da je usmena propaganda (word of mouth) odlično sredstvo promocije, najbitnije je da posetioci sa lica mesta ponesu nezaboravno i pozitivno iskustvo.

Venecuela ima prilično slabu saradnju sa **prodajnim kanalima** van regiona. Na teritoriji Južne Amerike radi veliki broj organizatora putovanja i turističkih agencija koje imaju odličnu saradnju i zastupaju veliki broj destinacija iz čitavog kontinenta. S obzirom na dobro razvijen vazdušni saobraćaj, brojne aviokompanije igraju bitnu ulogu u prodaji turističkog proizvoda Venecuele. Isto važi i za hotelske lance i druge ugostiteljske organizacije. Ono što nedostaje jeste da se ostvari saradnja sa inostranim tržištem i tako obezbedi adekvatan plasman vrednih elemenata ponude.

Venecuela do današnjeg dana nije uspela da pravilno iskoristi svoje bogate turističke resurse. Isuviše malo pažnje se obraća na pokušaje turističkih organizacija da ukažu na značaj i profitabilnost turizma. S obzirom na veliki prihod koji država ostvaruje proizvodnjom i izvozom nafte i derivata, moguće je obezbediti sredstva za razvoj ove delatnosti. Ne samo da se može usvojiti princip investiranja 1% od prihoda od turizma, kako to predlažu WTO i druge turističke organizacije, već i mnogo više od toga. Kako će se odvijati ova ulaganja, ostaje da se vidi. Sektor za turizam do sada nije bio na listi prioriteta za investicije. Kako budućnost čitave planete zavisi od racionalnog korišćenja resursa, deo sredstava kojima država raspolaže svakako bi trebalo ulagati u zaštitu tih resursa i životne sredine.

ZAKLJUČAK

Na kraju ovog istraživanja može se ustanoviti da Venecuela raspolaže izuzetno kvalitetnim turističkim resursima. To su prvenstveno nesvakidašnji prirodni resursi čiji varijetet može da se uporedi samo sa najprostranijim zemljama sveta. Zatim, egzotično kulturno nematerijalno nasledje i obilje materijalnih spomenika raznih epoha i umetničkih pravaca. U prilog razvoju ove delatnosti ide i relativno dobro izgradjena turistička infra i suprastruktura i raznovrsnost posebnih atraktivnosti. Najveći potencijal Venecuele leži u njenim stanovnicima koji svojim temperamentom i odnosom prema životu kreiraju oazu optimizma i srdačnosti. Venecuela je rasno heterogena sredina oslobodjena tenzije i predrasuda, što u današnje vreme predstavlja pravi raritet. Sa aspekta vodećih trendova u svetskom turizmu, Venecuela može zadovoljiti najrazličitije želje i potrebe modernog čoveka. Stoga bi trebalo da bude jedna od vodećih turističkih zemalja u regionu. Medjutim, bogatstvo resursa kojim raspolaže samo po sebi nije dovoljno da obezbedi uspešan razvoj turizma.

Unutrašnja socijalna, ekonomska i politička previranja reflektuju se na sve aspekte venecuelanskog društva i nemoguće je izuzeti njihov uticaj na razvoj turizma. Iako postoje promene u turističkom prometu Venecuele koje pokazuju spor, ali konstantan napredak turističke delatnosti, tendencije da se taj napredak nastavi ugrožene su prirodnim faktorima koje je gotovo nemoguće kontrolisati sa jedne, i neadekvatnom turističkom politikom sa druge strane. Venecuela je klasičan primer zanemarivanja realnog ekonomskog uticaja turizma na celokupnu privredu. Usled apsolutne dominacije naftnog sektora, jako malo prostora ostaje za stimulisanje razvoja ostalih privrednih delatnosti. Pritom, ukupni društveni proizvod Venecuele zavisi od učinka koji se ostvaruje izvozom nafte i derivata, pa svaka promena u ceni nafte na svetskoj berzi ima ozbiljan impakt na celokupnu privredu. To znači da Venecuela ima problem preterane zavisnosti od naftne industrije. Kako se rezerve fosilnih goriva nepovratno iscrpljuju, mora se blagovremeno izvršiti strateško prestrukturiranje privrede. U tom procesu turizam bi, sasvim osnovano, dobio veoma visoku poziciju.

Da bi se u budućnosti privreda Venecuele mogla dobrim delom oslanjati na prihode od turizma, potrebno je već danas početi sa ulaganjem u zaštitu prirodnih i kulturnih turističkih resursa. Najlepše destinacije se lako „troše“ ukoliko se proces njihovog razvoja i eksploatacije ne prilagodi načelima održivog razvoja. To se, na žalost, često sukobi sa ciljem da se ostvari što veći finansijski učinak. Dugoročno gledano, profitabilnost bilo kog turističkog odredišta zavisi od dužine njegovog životnog ciklusa, a ne mogućnosti da pruži brzu i laku zaradu. Od izuzetnog je značaja što se poslednjih godina u Venecueli javlja misao o holističkom pristupu očuvanju životne sredine i kulturne baštine. Preduzimaju se mere koje bi zaštitile prirodne i kulturne vrednosti, ne samo radi potreba turističke industrije, već zarad dobrobiti čitavog društva, i planete u celini.

Razmotrivši glavne probleme sa kojima se susreće turistička industrija Venecuele, može se zaključiti da je potrebno mnogo angažovanja na svim nivoima upravljanja kako

bi se postigli željeni rezultati. Pre svega, mora se naći pravi način za unapredjenje sektora za bezbednost. Visoka stopa kriminala u velikim gradovima glavni je uzrok ne samo sporom i neizvesnom razvoju odredjenih turističkih proizvoda, već i smanjenom kvalitetu života svih gradjana. To je ujedno i nakompleksniji od svih problema sa kojima se Venecuela danas susreće. Njegovi koreni leže u socijalnoj poltici i siromaštvu, pa bi se mogao rešiti samo preduzimanjem radikalnih mera. Pored toga, komunalne usluge su na veoma niskom nivou ako se uzmu u obzir mogućnost ulaganja i aktivna radna snaga. Organizacija i unapredjenje komunalnog sektora mora biti prioritet svih lokalnih samouprava. Jedino tako se mogu zaštiti vredni prirodni resursi od kontaminacije i propadanja, a stanovništvo od epidemija ozbiljnih bolesti.

Problem korupcije i nezakonite eksploatacije resursa kao i neplanska gradnja direktno ugrožavaju turističke potencijale Venecuele. Iako se nadležni organi uporno bore sa privatnim preduzetnicima, do očekivanih rezultata još nije došlo. Bez uspešne implementacije planova za održivi razvoj svake od destinacija nema osnova za dalje unapredjenje turističke delatnosti u Venecueli. Bitna karika koja nedostaje jeste intenzivnija saradnja sa medjunarodnim zajednicama iz domena održivog turizma. One bi na osnovu bogate prakse mogle pružiti prekopotrebnu stručnu pomoć u rešavanju aktuelnih i potencijalnih problema. Njihov sistem sertifikacije bi jasno definisao turističke proizvode Venecuele i postavio limite na nedozvoljene aktivnosti. Od presudnog značaja je koordinacija svih aktera u turizmu i uskladjivanje njihovih aktivnosti sa organima nadležnim za zaštitu životne sredine i kulturne baštine. Ovakva saradnja bi rezultirala daleko efikasnijim regulativnim merama.

Uprkos brojnim problemima sa kojima se susreće, turizam može i treba da dobije značajno mesto u strategiji ukupnog društvenog i privrednog razvoja Venecuele. Na bazi takvog opredeljenja, realno bi bilo očekivati da se kroz konkretne mere ekonomske i turističke politike stvore objektivno znatno povoljniji uslovi za razvoj turizma u svim njegovim domenima. Ovo bi omogućilo da Venecuela dobije znatno povoljniji položaj na medjunarodnom turističkom tržištu. Vrlo je značajno da se u okviru ovako koncipirane strategije razvoja turizma stvore i povoljni uslovi za adekvatno povezivanje javnog (državnog) i privatnog sektora. To je inače dokazani model uspešnog razvoja turizma u već afirmisanim turističkim zemljama u svetu.

Na kraju, zaključuje se da su istraživanja u ovom radu potvrdila ispravnost generalne i pomoćnih hipoteza postavljenih u uvodnom delu rada.

LITERATURA

- Bansarat, A. : El Caribe: Identidad Cultural y Desarrollo, Universidad Simon Bolivar, 2000.
- Bansarat, A. : Cultura-Ambiente-Desarrollo, Universidad Simon Bolivar, 1998.
- Buhalis, D., Costa, C.: Tourism Management Dynamics, Elsevier Ltd, 2006.
- Castellano, H. : La Planificacion del Desarrollo Sostenible, Cendes, 2005.
- Castellano, H. : Claves para armar rompecabezas: Integridad, Economia y Ambiente, Cendes, 2003.
- Cook, R.A., Yale L, Marqua J.J. : Tourism – The Business of Travel, Pearson Education Ltd., 2006.
- Delgado, R: Los Petroglifos Venezolanos, Monte Avila, Caracas, 1977.
- Doyle,A.C. : The Lost World, Wordsworth Classics, 1997
- Holloway, J.C. , Plant, R.V. : Marketing for Tourism, Pearson Education Ltd., 2004.
- Institut za geografiju Simon Bolivar, grupa autora : Geografia de Venezuela, 2006.
- Institut za geografiju Simon Bolivar, grupa autora : Parques Nacionales y Monumentos Culturales de Venezuela, 2007.
- IPC : I Censo del Patrimonio Cultural 2004-2008.
- Iraida,Vargas Arena : Arquelogia, ciencia y sociedad, 1990.
- Kotler, P., Keller, K.L.: Marketing menadžment, 12.izdanje, Data Status, 2006.
- Kotler, P., Bowen, J.T., James, C.: Marketing for Hospitality and Tourism, 4.izdanje, Prentice - Hall, 2006.
- Maksin-Mićić, M. : Turizam i prostor, Univerzitet Singidunum u Beogradu, 2008.

- Martinez, A. : Energias Renovables: potencial energetico de recursos aprovechables, MEM, 2005.
- MARN : El Proceso de Deforestacion en Venezuela entre 1975-2005.
- Mason, P. : Tourism Impacts, Planning and Management, Elsevier Ltd., 2008.
- Miller. G. Twining-Ward L. : Monitoring for a Sustainable Tourism Transition, CABI Publishing UK, 2003.
- Miljević,M.: Skripta iz metodologije naučnog rada, Univerzitet u istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet, 2007.
- Ramos, M. : Metodologia para la evaluacion de una politica de gestion de riesgos ante desastres naturales y antropicos, Cendes, 2005.
- Ritchie, J.R.B., Crouch, G.I. : The Competitive Destination – A Sustainable Tourism Perspective, CABI Publishing UK, 2003.
- Strauss R., Rodriguez L.C.: Los grandes periodos y temas de la historia de Venezuela, Universidad Central de Venezuela,1993.
- Universidad Central de Venezuela : časopis Revista Venezolana de Economia y Ciencias Sociales, izdanja 2005 – 2008.
- Universidad Central de Venezuela : časopis Desarrollo Turistico, Cultural y Artesanal de Venezuela, 2007.
- Universidad Simon Bolivar, grupa autora : Patrimonio Cultural de Venezuela, 2006.
- Universidad Simon Bolivar, grupa autora : Artesania y Arquitectura de Venezuela, 2006.
- Unkovic, S., Zečević,B.: Ekonomika turizma,sedmo izdanje, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu
- Unković, S., Čačic,K., Bakić,O.: Savremena kretanja na turističkom tržištu, Ekonomski fakultet u Beogradu, 2002.
- Unković, S.: Marketing organizatora putovanja, Savremena administracija,1980.
- katalozi i časopisi Muzeja savremene umetnosti i Muzeja kolonijalne umetnosti u Karakasu
- Weaver, D. : Sustainable Tourism, edition 2006.

- World Tourism Organization:

  Sustainable Developement of Tourism – A Compilation of Good Practices, 2000.
  Voluntary Initiatives for Sustainable Tourism, 2002.
  World Tourism Barometer,Volume 4, No.1,January 2006.
  World Tourism Barometer,Volume 4, No.3, October,2006.
  World Tourism Barometer, Volume 5, No.3,October, 2007.
  Tourism Market Trends, Edition- Americas, 2005

- Yero,L. : Impacto de la mineria de oro sobre la salud y el ambiente en la Amazonia Venezolana, Cendes,2005.

- Zuleta, G. : Evaluacion de proyectos y desarrollo sostenible, Cendes, 2000.

web stranice:

www.mintur.gob.ve
www.inatur.gob.ve
www.venetur.gob.ve
www.ine.gov.ve
www.conapri.org
www.corpoturismo.gov.ve
www.bcv.org.ve
www.unwto.org
www.geographia.com.ve
www.pdvsa.com
www.embavenez_us.org
www.gobiernoenlinea.gob.ve
www.conatel.gob.ve
www.cantv.net
www.economist.com
www.worldbank.org
www.venezuelananalysis.com
www.discovermedicaltourism.com.ve
www.burodevenezuela.gob.ve
www.venezuelatuya.com
www.conocevenezuela.com
www.nationalgeographic.com
www.exploremargarita.com
www.afxnews.com

www.worldtravelguide.net
www.minamb.gob.ve
www.igvsb.gob.ve
www.ecosig.ivic.ve
www.inaparques.gob.ve
www.venciclopedia.com
www.erenovable.com
www.soberania.org.ve
www.intecmar.usb.ve
www.parlamentoamazonico.gob.ve
www.andestropicales.org
www.fundacionlosroques.org
www.unesco.org
www.blueflag.org
www.to-do-contest.org
www.constitucion.ve
www.wrm.org.uy
www.socioambiental.org
www.nuestroclima.com
www.unep.org
www.un.org
www.undp.org
www.ipc.gob.ve
www.ministeriodelacultura.gob.ve
www.pnud.org.ve
www.iisd.ca
www.caveinel.org.ve
www.mem.gov.ve
www.indigenousportal.com
www.geoscienceworld.org
www.fundacionconservacion.org.ve
www.nterciencia.org.ve
www.funvisis.org.ve
www.elcomunicadorambiental.com